

Ekspertīze

par darbinieku atbilstību darba tirgum pēc izglītības valstī

Projekts *Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana*

Iepirkums *Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze „Sociālā un darba tirgus attīstība”* (identifikācijas numurs LBAS 2009/ESF – 15-7-23)

Uzņēmuma līgums par pakalpojuma sniegšanu Nr. 15-9-31

Pirmais nodevums

Rīga, 2011. gada 10. augusts

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis pētījums ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu.

Par saturu atbild Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība.

Saturs

Ievads	3
Apkopojošie secinājumi	5
1. Tautsaimniecības struktūra	8
1.1. Tautsaimniecības nozaru struktūra	8
1.2. Organizatoriskā struktūra	12
2. Darbaspēka pieprasījums	17
2.1. Pieprasītākās profesijas	17
2.2. Profesijas, kurās biežāk zaudē darbu	27
3. Izglītības piedāvājums	29
3.1. Profesionālā izglītība	29
3.2. Augstākā izglītība	34
3.3. Izglītība pirms nodarbinātības	41
3.4. Neiegūta/nepabeigta izglītība	44
3.5. Mūžizglītība	46
3.6. Karjeras vadība	49
4. Darbinieku atbilstības pēc izglītības vērtējums	53
4.1. Iepriekš veiktie pētījumi	53
4.2. Darbinieku atbilstības pēc izglītības novērtējums	54
4.2.1. Pieprasījuma aspekts	55
4.2.2. Piedāvājuma aspekts	63
5. Ieteikumi	76
Vēres	77
Pielikums	79

Ievads

Šis ziņojums ir uzņēmuma līguma par pakalpojuma sniegšanu Nr. 15-9-31, kas noslēgts starp Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību no vienas puses un SIA EPC no otras puses 2011. gada 1. jūlijā **pirmais nodevums**. Iepirkuma identifikācijas numurs: **LBAS 2009/ESF – 15-7-23**.

Iepirkuma priekšmets ir normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze *Sociālā un darba tirgus attīstība*, kas tiek veikta Eiropas Savienības Struktūrfondu 2007.-2013. gada plānošanas perioda pirmās darbības programmas *Cilvēkresursi un nodarbinātība* papildinājuma 1.5. prioritātes *Administratīvās kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2. pasākuma *Cilvēkresursu kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2.2. aktivitātes *Sociālo partneru, nevalstisko organizāciju un pašvaldību kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2.2.1. apakšaktivitātes *Sociālo partneru administratīvās kapacitātes stiprināšana* projekta *Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana* ietvaros.

Šajā ziņojumā, sniegta ekspertīze par darbinieku atbilstību darba tirgum pēc izglītības.

Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2007. – 2013. gadam norādīts, ka izglītības sistēmas mērķis ir nodrošināt katram iedzīvotājam iespēju iegūt kvalitatīvu izglītību mūža garumā, atbilstoši individuālām interesēm, spējām un valsts ekonomiskās attīstības vajadzībām. Valsts uzdevums ir nodrošināt ikvienam vispārējās, pamata un vidējās izglītības, kvalitatīvas augstākās un profesionālās izglītības iespējas, kā arī piekļuvi pirmsskolas izglītībai visos Latvijas reģionos. (*Izglītības attīstības ...*, 2006).

ES 2020 stratēģijā nospraustais mērķis augstākajā izglītībā, ko pieņēmusi arī Latvija, ir panākt, ka vismaz 40% jaunākās paaudzes (30-34 gadi) iedzīvotājiem ir augstākā izglītība. Latvijā 2009. gadā augstākā izglītība bija 30% iedzīvotāju. Latvijas izglītības sistēma mainās, visās sistēmās notiek reformas, lai paaugstinātu izglītības kvalitāti un efektivitāti. Tādejādi izglītības sistēma gatavojas piedāvāt tautsaimniecībai vairāk un augstākas kvalifikācijas speciālistus.

No otras puses, darba devēji pastāvīgi pauž neapmierinātību ar izglītības sistēmas rezultātiem, pieprasot uzlabojumus. Latvijas Darba devēju konfederācija aktīvi iesaucas izglītības procesa uzraudzībā un izglītības standartu sagatavošanā – daļēji, lai nodrošinātu labāku speciālistu sagatavošanu, daļēji, lai uzlabotu valsts līdzekļu izmantošanu. Sociālie partneri kopā ar valsts izglītības organizācijām ir uzsākuši ES finansētu projektu profesionālās izglītības uzlabošanai. Arī Ārvalstu investoru padome *Pozīcijas ziņojumā*, kurā tā norāda, Latvijas valdībai, uz investoru skatījumā nepieciešamajiem darbiem, uzsver, ka izglītība ir vieta, kur nepieciešamas strukturālas reformas. *Arodizglītība un augstākā izglītība — ir vajadzīga skaidra perspektīva par nozares reformām, lai samazinātu izglītības iestāžu skaitu, uzlabotu to kvalitāti un tuvinātu uzņēmējdarbībai, izveidojot finanšu modeli, kas veicina inovācijas* (Pozīcijas ..., 2011)

Latvijas universitātes rektors Mārcis Auziņš, Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisijas balstīts, virza reformas augstākajā izglītībā. Izglītības un zinātnes ministrija jau sākusi profesionālās izglītības sistēmas reorganizāciju. Reformu galvenais rezultāts, visās jomās, ir skolu skaita samazināšana, kas tiek skaidrota ar demogrāfiskajām tendencēm – krasu iedzīvotāju skaita samazināšanos. Reformu sagatavošanai un īstenošanai tiek

izmantotas darbaspēka pieprasījuma prognozes un atziņas no darba tirgus un izglītības pieprasījuma pētījumiem, kas Latvijā tiek veikti regulāri. Detalizētu priekšstatu par darbaspēka atbilstību darba tirgum sniedz 2007. gadā publicētie 13 Labklājības ministrijas darba tirgus pētījumi.

Šajā ekspertīzē izmantoti oficiālie statistiskas un iepriekš veiktu analīžu dati par darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu. Darbaspēka (darbinieku) atbilstība darba tirgum pēc izglītības vērtēta ne tik daudz pēc formālas, kvantitatīvas pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības, cik pēc kvalitatīvas atbilstības, ko raksturo indivīda izglītības dotās spējas pielāgoties darba tirgum un tautsaimniecības iespējas izmantot izglītības radīto potenciālu.

Ekspertīze organizēta šādās sadaļās:

1. Tautsaimniecības struktūra
2. Speciālistu pieprasījums
3. Izglītības piedāvājums
4. Darba spēka atbilstības novērtējums
5. Ieteikumi.

Pirmajā daļā analizēta Latvijas tautsaimniecības struktūra nozaru griezumā (pēc pievienotās vērtības un pēc uzņēmumu lieluma) un nodarbinātības struktūra. Konstatēts, ka iekšzemes kopprodukta struktūrā nozīmīgāko daļu ieņem zemas pievienotās vērtības pakalpojumi (tirdzniecība) vai finansializētas nozares (operācijas ar nekustamiem īpašumiem). 84,24% no Latvijas uzņēmumiem ir mikro uzņēmumi, 7,45% - mazie uzņēmumi un tikai 0,26% ir lieli uzņēmumi. Nozaru skatījumā, nodarbinātības struktūra atšķiras no pievienotās vērtības struktūras, jo nozarēs ir atšķirīga darba produktivitāte.

Otrajā daļā darbinieku pieprasījums analizēts pēc profesiju apsekojuma un brīvo darbvietau statistikas, un bezdarba statistikas. Lielākais brīvo darbvietau skaits ir profesiju pamatgrupā „Vecākie speciālisti”.

Trešajā daļā lielos vilcienos analizēta Latvijas izglītības sistēma un ārpusizglītības organizācijas – izglītības ieguves iespējas tiem, kas nav beiguši formālās izglītības organizācijas, karjeras konsultācijas, mūžizglītība.

Ceturtajā daļā novērtēta darbaspēka atbilstība pēc izglītības dažādos aspektos.

Kopumā secināts, ka Latvijas iedzīvotājiem ir plašas iespējas iegūt izglītību, taču sabiedrības augstais izglītības līmenis nenodrošina kvalitatīvus uzlabojumus tautsaimniecībā, kas joprojām darbojas galvenokārt zemas un vidējas pievienotās vērtības sektoros. Visās profesionālās izglītības sistēmās izglītības piedāvājums ir sadrumstalots, lielā skaitā izglītības institūciju un mācību programmu nodrošinot daudzpusību, bet arī radot iemeslu apšaubīt izglītības kvalitāti.

Valstī ir ierosināti un tiek īstenoti pasākumi izglītības kvalitātes uzlabošanai, izglītības piedāvājuma labākai pielāgošanai darba tirgus vajadzībām un sadarbībai ar darba devējiem. Izglītības pieprasījuma tendences ir balstītas esošajā tautsaimniecības sistēmā un pasīvas attīstības scenārijā, kas nenodrošina pilnvērtīgu sociāli - ekonomisko attīstību.

Ekspertīzi sagatavoja akad. Dr.ekon. Raita Karnīte, SIA EPC valdes locekle.

Apkopojošie secinājumi

Neatkarīgi no oficiālās terminoloģijas un izglītības sistēmas organizācijas, šajā pētījumā ar jēdzienu „profesionālā izglītība” saprasta vidējā profesionālā izglītība, un ar jēdzienu „augstākā izglītība” saprasta augstākā profesionālā un augstākā akadēmiskā izglītība.

Cilvēka sekmes darba tirgū, mūsdienās vairāk kā iepriekš, ietekmē spēja orientēties notiekošajā un pielāgoties, patstāvīgi apgūt jaunas zināšanas papildus iegūtajai formālajai izglītībai.

Tāpēc, darbaspēka atbilstība darba tirgum pēc izglītības jāvērtē ne tik daudz pēc formālas, kvantitatīvas pieprasījuma un piedāvājuma atbilstības, cik pēc kvalitatīvas atbilstības, ko raksturo izglītības dotās spējas katram strādāt gribētajam pielāgoties darba tirgum un tautsaimniecības iespējas izmantot izglītības radīto potenciālu.

Darbaspēka atbilstība pēc izglītības ir stāvoklis, kas veidojas visas cilvēka dzīves laikā izglītošanās un karjeras vadības procesā, tāpēc tas jāvērtē dinamiskā un daudzpusīgā skatījumā.

Plašākā skatījumā darba tirgu veido gan darbinieki, gan arī darba devēji (valsts organizācijas un uzņēmēji) un pašnodarbinātie, tāpēc jāvērtē izglītības devums ne tikai darba ņēmēju, bet arī darba devēju veidošanās aspektā.

Izglītības sistēmas piedāvājums ir plašs un daudzpusīgs, izglītības pieejamība ir laba, tomēr ir tendence, ka vispārējās izglītības kvalitāte pasliktinās un augstākā izglītība aizstāj vidējo profesionālo izglītību, mazinot izglītības efektivitāti.

Īstenojot *Eiropa 2020* mērķus un iecerētās reformas, tautsaimniecībai pieejamo augstāko izglītību ieguvušo speciālistu skaita proporcija pret iedzīvotāju skaitu paaugstināsies, turpretī skaits būs atkarīgs no demogrāfiskajām tendencēm, tām turpinoties kā pašlaik, izglīto cilvēku skaits tuvākajā laikā samazināsies vismaz par ceturtdaļu.

Visās profesionālās izglītības sistēmās (vidējā un augstākā) pastāv liels skaits studiju programmu un profesiju standartu, kas liecina par vāju izglītības darba koordināciju un nevajadzīgu sadrumstalotību.

Izglītības sistēma atrodas nepārtrauktā reformu procesā, kas reformām raksturīgās nenoteiktības dēļ traucē kvalitatīvus uzlabojumus.

Reformu mērķis ir novērst izglītības institucionālo un saturisko sadrumstalotību, un uzlabot tās kvalitāti, uzlabot sasaisti ar tautsaimniecības pieprasījumu un stiprināt inovatīvo darbību.

Reformu galvenie iemesli nebūtu iestājušies, ja līdz šim godprātīgi būtu veikts valsts kvalitātes uzraudzības darbs - institūciju un programmu licencēšana un akreditēšana, pieprasot augstus kvalitātes standartus katrai no jauna nodibinātai institūcijai un studiju programmai.

Reformu nepieciešamību profesionālās un augstākās izglītības sistēmās var mazināt vai pilnībā aizstāt atbildīgāka izglītības koordinācija, rūpīgi izvērtējot katras nākošās valsts izglītības un zinātnes institūcijas dibināšanu un jaunu izglītības programmas atvēršanu.

Reformu pamatojumam izmanto darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma prognozes, kas sagatavotas uz esošās demogrāfiskās situācijas un tautsaimniecības struktūras bāzes, ievērojot valsts prioritātes, kuras nekad nav izdevies īstenot.

Izglītības sistēmas kvalitātes problēmas mēdz attaisnot ar finansējuma trūkumu, tomēr jāņem vērā, ka papildus ierobežotajam valsts finansējumam, izglītības sistēmai ir bijis un joprojām ir pieejams prāvs privātais un ES finansējums, ES līdzekļu izmantošanas efektivitāte nepārtraukti reformētā vidē nav izvērtēta.

Reformas notiek vienlaicīgi ar ES struktūrfondu izglītības kvalitātes uzlabošanas programmām reformējamās organizācijās, par kuru turpmāku pastāvēšanu nav precīzas norādes (piemēram, profesionālās izglītības iestāžu ēku renovācija, interneta vietņu izveidošana un uzturēšana).

Izglītības nozīme sabiedrībā ir izprasta un izglītības sniegtās iespējas tiek intensīvi īstenotas formālajā izglītībā, mūžizglītībā, ir radītas karjeras vadības institūcijas.

Neskatoties uz augstu sabiedrības izglītības līmeni, tautsaimniecība darbojas galvenokārt zemas pievienotās vērtības sektorā, kas liecina par vāju izglītības ietekmi tautsaimniecībā.

Nodarbinātības struktūrā, sevišķi pēdējos gados ir liels valsts sektora īpatsvars, vispārējās valdības dienestos izvietotas 28% no visām darbvietām.

Darba devēju aptaujās parasti izskan pārmetumi par izglītības kvalitāti, tāpēc sociālie partneri, sadarbībā ar izglītības valsts institūcijām, sākuši nozaru kvalifikācijas sistēmas izveidi.

Neskatoties uz pārmetumiem par speciālistu nepiemērotību tūlītējam darbam, tikai neliela daļa darba devēju apmāca speciālistus savām vajadzībām pirms darba uzsākšanas vai kvalifikācijas celšanai, kas liecina, ka izglītības atbilstība ir vismaz apmierinoša.

Pieaugušo izglītības analīze izglītības programmu aspektā liecina, ka izglītojamie gan apmierina savas izglītības intereses, gan uzlabo savu kvalifikāciju darbam.

Brīvo darba vietu piedāvājums liecina, ka darba devēji meklē galvenokārt vienkāršas profesijas vai tādas, kur speciālistu sagatavošanas iespējas ir nodrošinātas (tirdzniecība, informācijas tehnoloģijas, pavāri).

Jo augstākā profesiju pamatgrupā ir meklējamā speciālista kvalifikācija, jo lielāka specializācija tiek pieprasīta.

Iespējams, ka zemāko profesiju pamatgrupu pārsvaru brīvo darba vietu paziņojumos un darbinieku meklēšanas sludinājumos rada tas, ka kvalificētus speciālistus (izņemot šaura profila speciālistus) darba devēji atrod bez darba sludinājumiem un to piedāvājums ir apmierinošs.

Iespējams, ka grūtības atrast darbiniekus rada izglītības līmenim neatbilstoša darba un darba samaksas piedāvājums (piemēram, valodu speciālistam ar augstāko izglītību piedāvā klientu operatora vietu bankā vai zvanu centrā).

Izglītības sistēmā augstākajā izglītībā ir iesaistīti vairāk izglītojamo nekā profesionālajā izglītībā, turpretī tautsaimniecībā vairāk pieprasa darbiniekus, kurus varētu sagatavot profesionālās izglītības sistēmā.

Profesionālās izglītības sistēmā visvairāk gatavo speciālistus inženierzinātnēs, ražošanā un būvniecībā, turpretī augstskolās lielākais studentu skaits ir studiju virzienā „Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības”, turklāt, pastāv liela nesaderība starp valsts piedāvātām finansētām studiju vietām (galvenokārt inženierzinātnēs) un faktisko studiju vietu piepildījumu augstskolās.

Sievietes vairāk kā vīrieši iegūst augstāko izglītību, bet sieviešu atalgojums ir zemāks.

Nevienā tautsaimniecības nozarē darbinieku pieprasījums nepārsniedz 150 tūkstošus strādājošo un vairumā nozaru tas ir zem 50 tūkstošiem darbinieku, un arī profesiju griezumā pieprasījums reti pārsniedz 50 tūkstošus cilvēku.

Lai apmierinātu tādu tautsaimniecības pieprasījumu, izglītības sistēmai ir jāgatavo mazas speciālistu grupas vai jāveido starpnozaru (starpdisciplināras) programmas, kas samazina zināšanas katrā konkrētajā profesijā.

Salīdzinot ar tautsaimniecības vajadzību, izglītības piedāvājums ir pārāk liels, tāpēc izglītotie ir spiesti strādāt izglītībai neatbilstošās profesijās vai pamest valsti (piemēram, medicīnas darbinieki), izglīto cilvēku emigrācija netiek uztverta par valstisku zaudējumu.

Augstākās izglītības darbinieki uzskata, ka izglītības kvalitātes un efektivitātes problēmas rada sasteigtais mācību process augstākajā izglītībā un tieksme sagatavot iespējami vairāk speciālistus, lai iegūtu privāto finansējumu un izpildītu ES normatīvus.

Pastāvot neatbilstībai starp augstu sabiedrības izglītības līmeni un tautsaimniecības darbību zemas pievienotās vērtības sektoros, **uzdevums ir nevis pielāgot izglītību tautsaimniecības pieprasījumam, bet, tieši otrādi, labāk izmantot tautsaimniecībā izglītības sistēmas sniegto potenciālu.**

Vēlams palielināt izglītības nozīmi tautsaimniecības struktūrpoletikas maiņai, ne tikai veicinot speciālistu izglītošanu vēlamajās jomās (piemēram inženierzinātnēs), bet arī nodrošinot viņiem darbības iespējas pēc izglītības iegūšanas (pastiprināt izglītības apsteidzošo funkciju).

Vēlams palielināt izglītības lomu reģionālā attīstībā un nodarbinātībā, izvietojot profesionālās izglītības iestādes ārpus Rīgas un tādejādi veidojot ekonomiskās aktivitātes un inovāciju centrus perifērijā, nevis koncentrējot tās Rīgā un valsts centrālajā daļā.

Sadrumstalotās tautsaimniecības struktūras dēļ plašāk ir nepieciešamas ekonomiskās un juridiskās zināšanas (vairāk uzņēmumu vadītāju) un daudzveidīgas speciālas profesionālas zināšanas (virzība uz maziem un mikro amatniecības uzņēmumiem), tāpēc vismaz pagaidām vēlams turpināt īstenot specialitāšu programmas ar ievirzi uzņēmējdarbībā (piemēram agronomi ar ievirzi uzņēmējdarbībā), neskatoties uz to, ka valsts izglītības politika ir vērsta uz sociālo zinātņu īpatsvara samazināšanu.

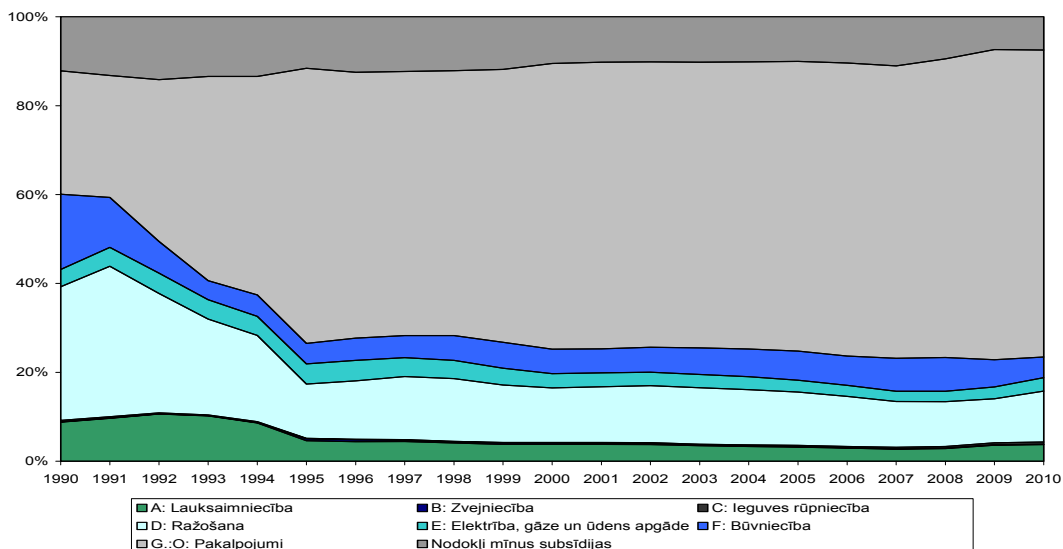
Lai varētu uzturēt pilnvērtīgu (augstas kvalitātes) profesionālo un augstāko izglītību esošajā demogrāfiskajā situācijā, kad izglītojamo skaits samazinās, vairāk jāpiesaista ārvalstu studentus, tādējādi eksportējot izglītības pakalpojumu, nevis izglītotus cilvēkus.

Katra ekspertizē izskatāmā jautājuma atsevišķs vērtējums atrodams sadaļas beigās.

1. Tautsaimniecības struktūra

1.1. Tautsaimniecības nozaru struktūra

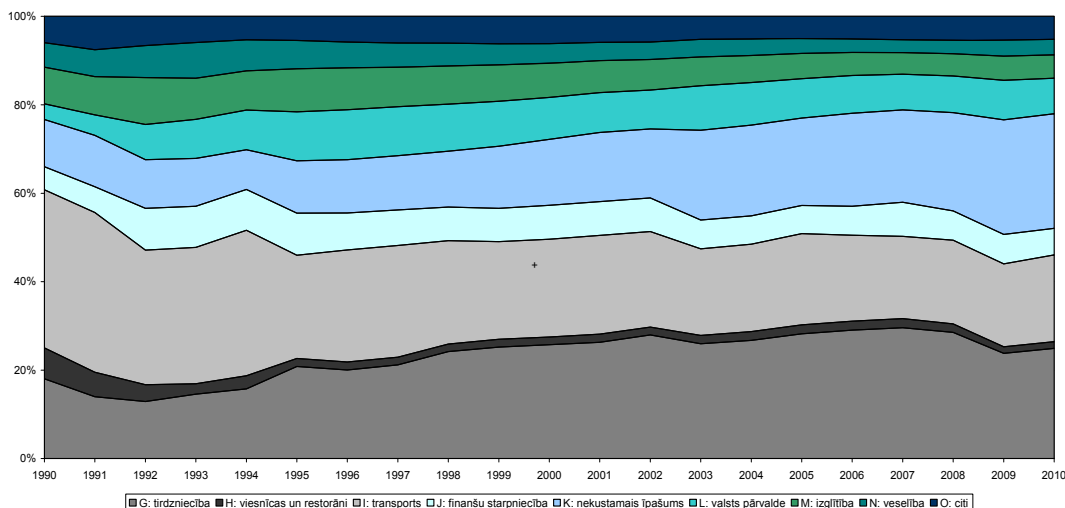
Kopš 1990. gada Latvijas tautsaimniecības struktūra ir būtiski mainījusies (1. attēls). Latvijas iekšzemes kopprodukta (IKP) struktūrā ilgstoši nozīmīgu vietu ieņem pakalpojumi (2010. gadā 74,1% no kopējās pievienotās vērtības).

1. attēls Latvijas iekšzemes kopprodukta struktūra, %.

Avots: CSP.

Savukārt, pakalpojumu struktūrā lielākā sadaļa ir nozare „Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība” (18,9%), tirdzniecība (16,4%) un nozare „Transports, glabāšana un sakari” (2. attēls).

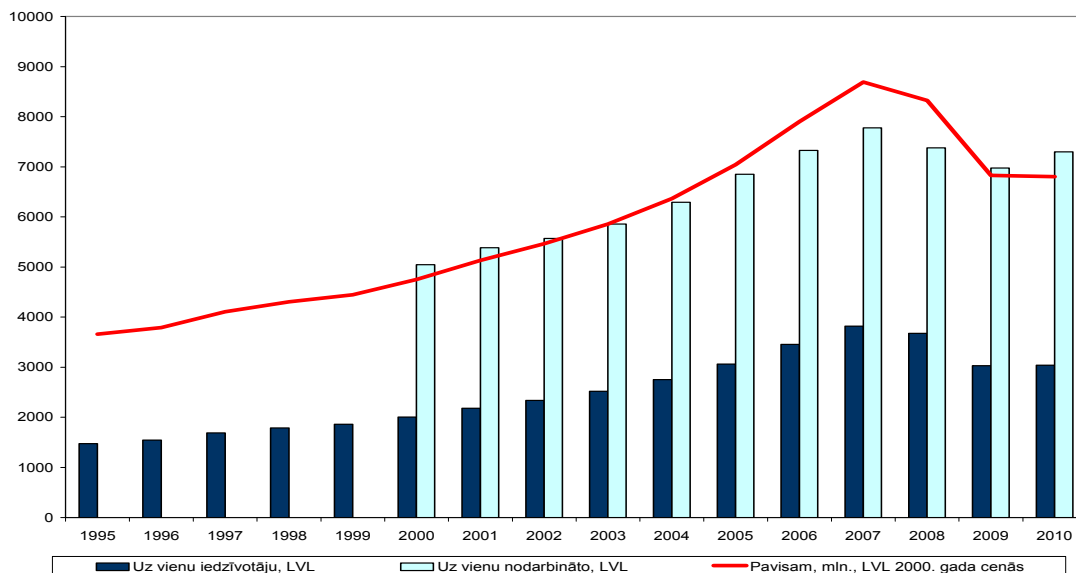

2. attēls. Pakalpojumu nozaru struktūra Latvijas iekšzemes kopproduktā, %.

Avots: CSP

Ilgtermiņā nozaru struktūrā samazinājusies rūpniecības, lauksaimniecības, transporta, veselības aprūpes daļa, kaut gan pēc krīzes rūpniecības un lauksaimniecības daļa IKP nedaudz palielinājusies.

Iekšzemes kopprodukta apjoms krīzes ietekmē ir samazinājies (3. attēls). IKP dinamika uz vienu nodarbināto (darba produktivitāte) un kopprodukta apjoma dinamika sakrīt.

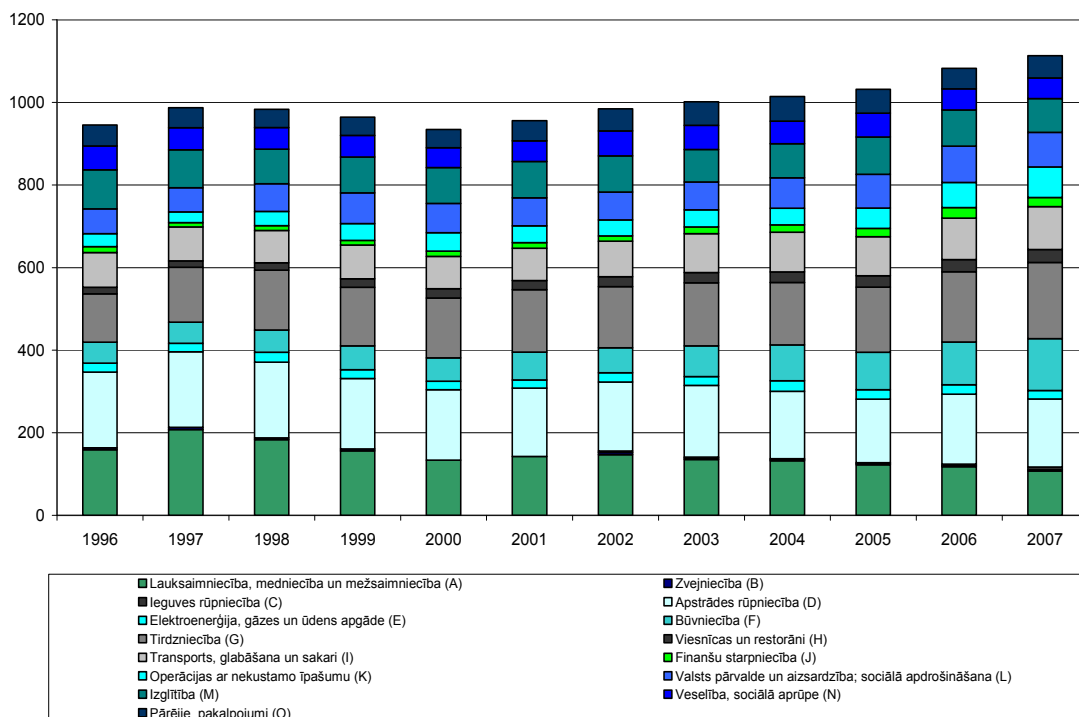
3. attēls. Latvijas IKP 2000. gada salīdzināmās cenās, IKP uz vienu iedzīvotāju un uz vienu strādājošo.

Avots: CSP

Nodarbinātības struktūra atšķiras no iekšzemes kopprodukta struktūras, jo nozarēs ir dažāda darba produktivitāte. Latvijas Statistika, ieviešot NACE 2. klasifikatoru, ir mainījusi nodarbinātības statistikas klasifikāciju, tāpēc nodarbinātības struktūra uzrādīta atsevišķi – līdz 2007. gadam (4. attēls) un no 2008. gada (5. attēls).

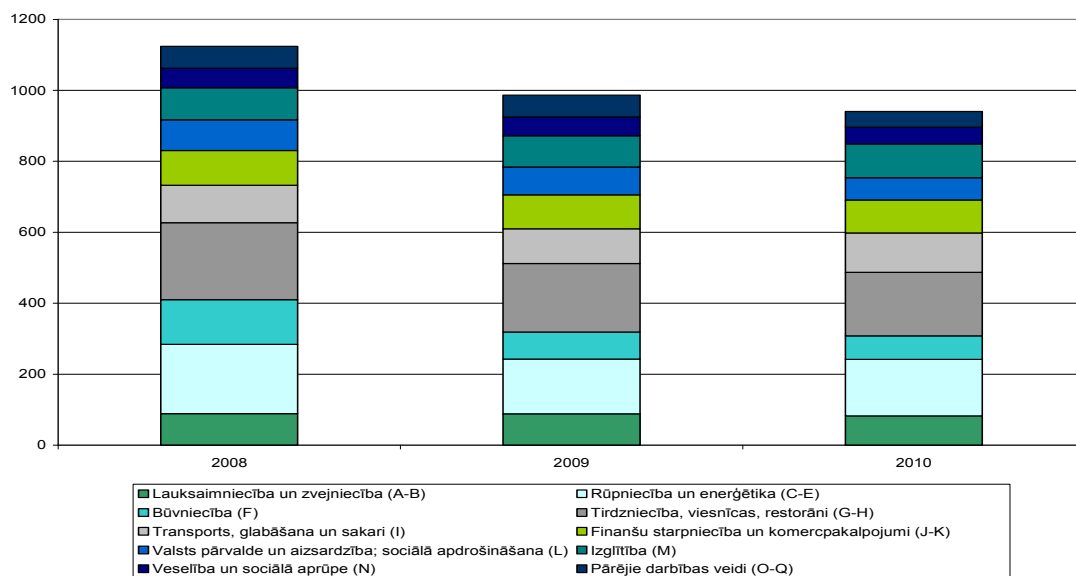
Kopējais nodarbināto skaits krīzes ietekmē ir samazinājies (5. attēls).

Nodarbinātības struktūrā 2010. gadā lielākais īpatsvars bija šādām nozarēm: tirdzniecība (19,02%), apstrādes rūpniecība (16,2%), transports (11,8%), izglītība (10,2%). Nozarē „Finanšu starpniecība un komercpakalpojumi”, kur ietilpst arī operācijas ar nekustamo īpašumu, bija nodarbināti 9,86% strādājošie, būvniecībā 7,06% strādājošo. Valsts pārvaldes, izglītības un veselības aprūpes nozarēs, kur pārsvarā ir sabiedriskā sektora organizācijas, 2010. gadā bija nodarbināti 22% strādājošo.

4.attēls. Nodarbināto iedzīvotāju skaita dinamika pa ekonomiskās darbības veidiem, NACE 1.1. red., tūkst. cilv..

Avots: CSP.

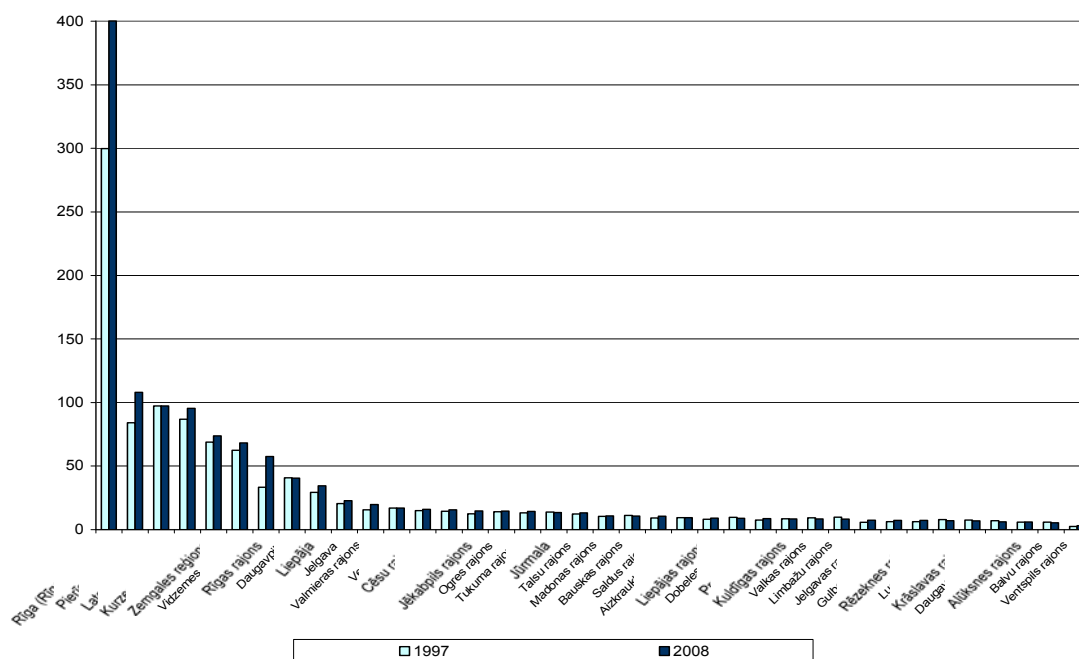

5.attēls. Nodarbināto iedzīvotāju skaita dinamika pa ekonomiskās darbības veidiem, NACE 2. red., tūkst. cilv..

Avots: CSP.

Nodarbinātības reģionālais dalījums uzrādīts 6. attēlā. Pēdējie pieejamie dati sīkākā reģionālā dalījumā ir 2008. gads, turpmāk ir pieejams dalījums tikai statistiskajos reģionos. 2008. gadā 47,5% pamatdarbā nodarbināto strādāja Rīgā (Rīgas reģionā). Attēlā redzams, ka nodarbinātības koncentrācija ir pieaugusi (no 47,5% 1997. gadā).

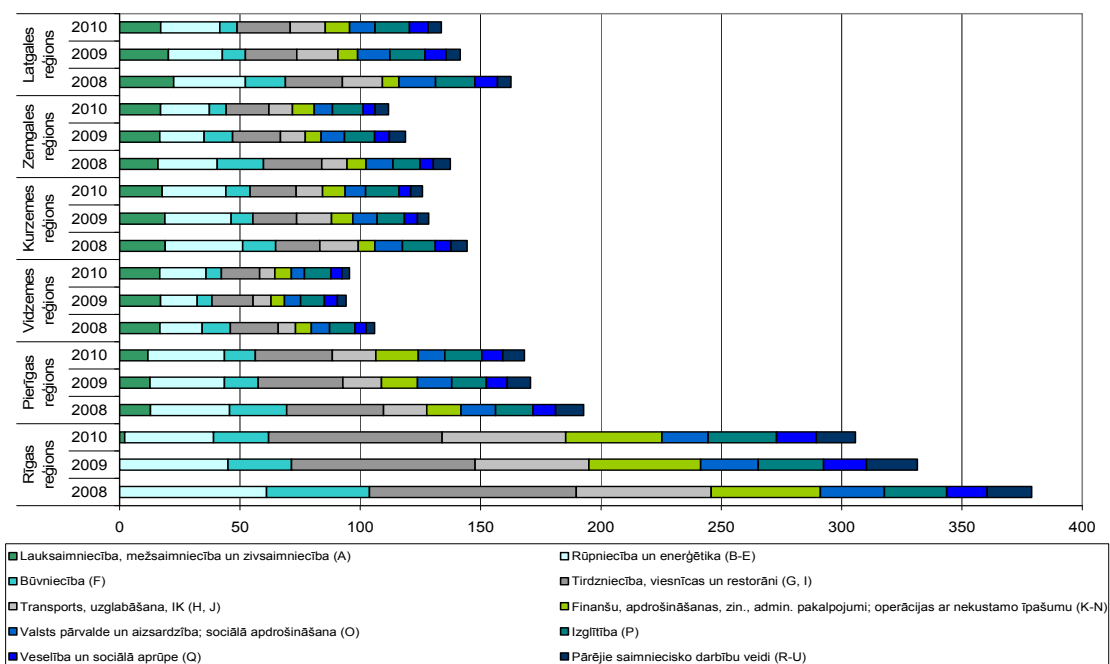
Attēlā redzams, ka Latgales reģions ir trešais lielākais reģions pēc nodarbināto skaita (aiz Rīgas un Pierīgas reģiona).

6. attēls. Strādājošo skaits pamatdarbā statistiskos reģionos, republikas pilsētās un rajonos, tūkst. cilvēku.

Avots: CSP

Visos reģionos ir samazinājies nodarbināto skaits (7. attēls). Samazinājies arī būvniecībā (gaiši zils krāsojums) un tirdzniecībā (pelēks) nodarbināto skaits, tomēr, tās ir krīzes radītas izmaiņas. Samazinājies transporta nozarē nodarbināto skaits.

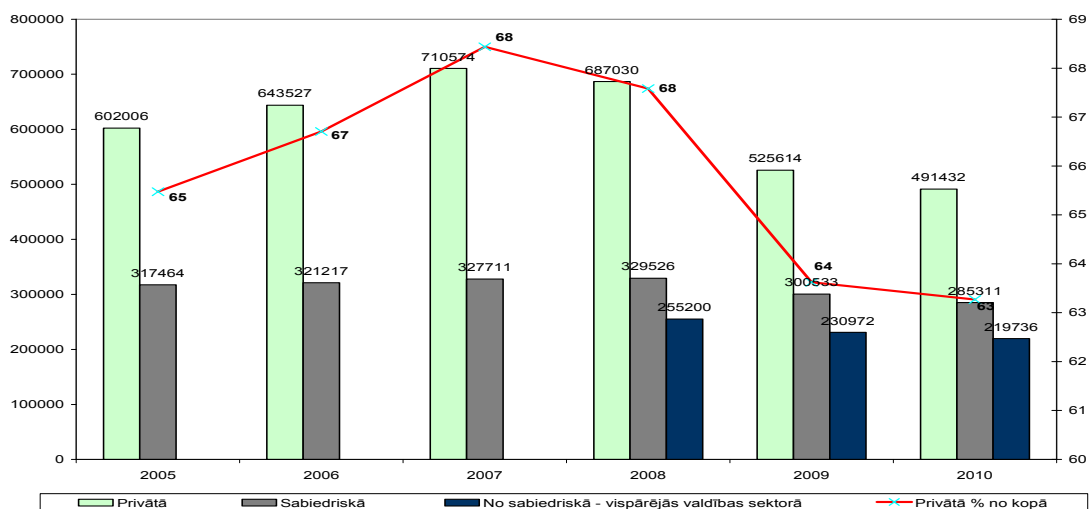
7.attēls. Nodarbinātie iedzīvotāji sadalījumā pa saimnieciskās darbības veidiem (NACE 2. red.) statistiskajos reģionos, tūkst. cilv..

Avots: CSP

1.2. Organizatoriskā struktūra

Pēc īpašuma formas

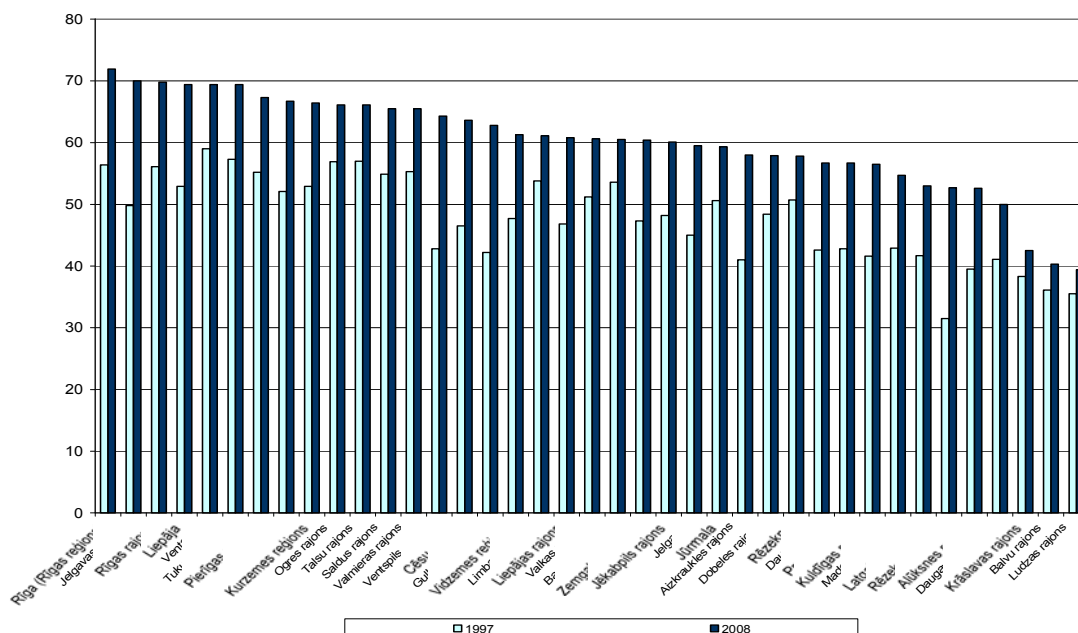
Privātā sektora daļa nodarbinātībā ir augusi arī pēc privatizācijas. 1997. gadā 52,1% strādājošo bija nodarbināti privātajā sektorā, 2007. gadā privātajā sektorā strādāja 67,2% nodarbināto un nedaudz mazāk - 66,7% nodarbināto 2008. gadā. Tomēr, pēdējos gados krīzes apstākļos sabiedriskā sektora daļa darbavietu nodrošinājumā ir palielinājusies. 2010. gadā vispārējās valdības dienestos bija izvietotas 28% aizņemto darbavietu.

8. attēls. Aizņemto darbavietu sadalījums sabiedriskā, tai skaitā vispārējās valdības sektorā un privātā sektorā, skaits vidēji gadā.

Avots: CSP.

Privātā sektora daļa nav vienāda visā teritorijā (9. attēls). Latgales rajonos sabiedriskā sektora daļa nodarbinātībā ir augstāka. 2008. gadā Daugavpils, Krāslavas, Balvu un Ludzas rajonā vairāk kā pusi no pastāvīgā darbā strādājošiem nodarbināja sabiedriskajā sektorā.

9. attēls. Strādājošo skaits pamatdarbā privātajā sektorā (% no kopā) statistiskos reģionos, republikas pilsētās un rajonos.

Avots: CSP

Pēc lieluma

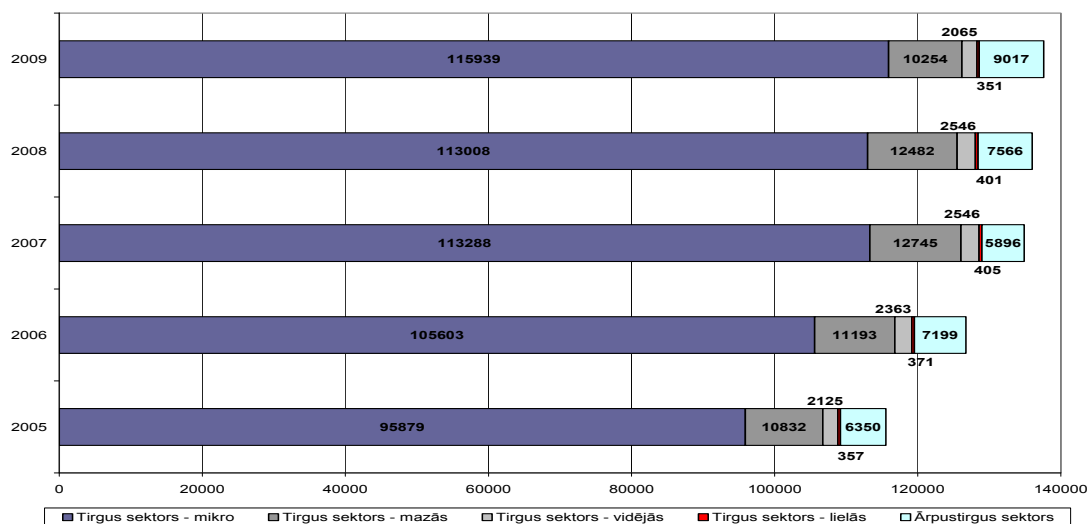
Ekonomiski aktīvo uzņēmumu sadalījums pēc lieluma 2009. gadā uzrādīts 1. tabulā. 91,7 % no visiem Latvijas ekonomiski aktīvajiem uzņēmumiem (98% no tirgus sektora uzņēmumiem) ir mikro un mazie uzņēmumi, no tiem tikai 8% ir mazie uzņēmumi (pārējie ir mikrouzņēmumi) (CSP Uzņēmumu reģistra dati). Dati atspoguļo situāciju pirms mazo uzņēmumu atbalsta pasākumu ieviešanas 2010. gadā.

1. tabula. Ekonomiski aktīvo uzņēmumu sadalījums pēc lieluma 2009. gadā, % no kopā.

	Latvija	Rīgas reģions	Pierīgas reģions	Vidzemes reģions	Kurzemes reģions	Zemgales reģions	Latgales reģions
Tirgus sektors	93,45	93,36	93,31	93,62	92,28	93,46	94,92
..mikro	84,24	80,35	85,55	87,69	85,35	86,46	89,09
..mazie	7,45	10,41	6,32	4,98	5,62	5,70	4,83
..vidējie	1,50	2,14	1,29	0,88	1,17	1,18	0,86
..lielie	0,26	0,45	0,15	0,07	0,14	0,12	0,14
Ārpustirgus sektors	6,55	6,64	6,69	6,38	7,72	6,54	5,08

Avots: CSP Uzņēmumu reģistra dati.

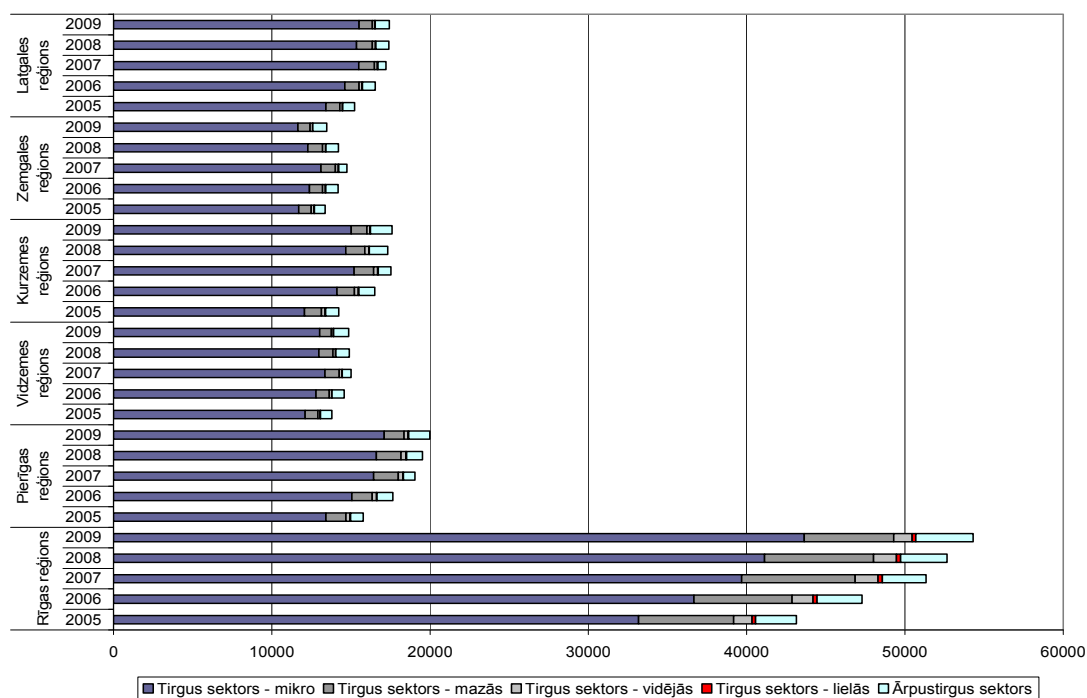
10. un 11. attēlā attēlots ekonomiski aktīvo uzņēmumu sadalījums pēc lieluma Latvijā (10. attēls) un statistiskajos reģionos (11. attēls).

10. attēls. Ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaita un struktūras dinamika valstī kopā.

Avots: CSP Uzņēmumu reģistrs.

Uzņēmumu struktūra pēc lieluma ir samērā noturīga. Kā redzams 11. attēlā, lielākā daļa uzņēmumu atrodas Rīgā, un te ir lielākā daļa lielo uzņēmumu. Pārējo reģionu struktūrā lielo uzņēmumu daļa ir nenozīmīga (zīmējuma mērogā aizņem ne vairāk kā līnijas platumu un tāpēc nav redzami), kaut gan to lomu tautsaimniecībā grūti pārvērtēt. Vidzemes reģionā darbojas 11 lieli uzņēmumi, Kurzemes reģionā 24, Zemgales reģionā 16, Latgales reģionā 24.

11. attēls. Ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaita un struktūras dinamika Latvijas statistiskos reģionos.

Avots: CSP Uzņēmumu reģistrs.

Vērtējums

Kā liecina statistikas dati, tautsaimniecības struktūra un nodarbinātības struktūra ir samērā stabila, bet tos var izmantot darba spēka pieprasījuma prognozēšanai tikai tad, ja pieņem, ka tautsaimniecības struktūra un darba produktivitāte nozarēs nemainās.

Gandrīz 70% ir nodarbināti privātajā sektorā, kur ir liela profesiju dažādība.

Pēdējos gados sabiedriskā sektora daļa darba vietu nodrošinājumā ir palielinājusies. 2010. gadā vispārējās valdības dienestos bija izvietotas 28% aizņemto darba vietu.

91,7% no visiem Latvijas ekonomiski aktīvajiem uzņēmumiem (98% no tirgus sektora uzņēmumiem) ir mikro un mazie uzņēmumi, no tiem tikai 8% ir mazie uzņēmumi (pārējie ir mikrouzņēmumi).

Dažās nozarēs nozares daļa nodarbinātības struktūrā ir mazāka kā pievienotās vērtības struktūrā. Tas raksturīgs finansializētajām nozarēm, kuru daļu tautsaimniecībā nav ieteicams uzturēt pārāk lielu. Savukārt rūpniecībā, kas uzskatāma par augstvērtīgu tautsaimniecības sastāvdaļu, produktivitāte joprojām nav augsta. Tas nozīmē, ka tautsaimniecības un nodarbinātības struktūru maiņas nebūs proporcionālas.

Tautsaimniecības un nodarbinātības struktūru dati ir informējoši, bet nav izsmeļoši, lai noskaidrotu darba spēka atbilstību pēc izglītības, jo katrā tautsaimniecības nozarē ir nepieciešami dažādu profesiju strādājošie.

Izveidojusies tautsaimniecības un nodarbinātības struktūra nav ilgtspējīga (pārāk liels zemas pievienotās vērtības pakalpojumu un finansializēto nozaru īpatsvars, pārāk liela

sabiedriskā un jo sevišķi, vispārējās valdības dienestu nozīme nodarbinātībā) – tas nozīmē, ka ir jāpalielina izglītības sistēmas apsteidzošās – ierosinošās darbības, sagatavojot un veidojot nākotnes tautsaimniecības struktūru.

Novērtējot darbinieku atbilstību, ir jāņem vērā, ka tādā uzņēmējdarbības struktūrā, kāda izveidojusies Latvijā, lielākajai daļai nodarbināto ir nepieciešamas gan speciālista, gan vadītāja iemaņas. Turklāt, ja uzņēmumi darbojas dažādās nozarēs un tie izveidojas par amatniecības uzņēmumiem, kā tas ir Latvijā, ir nepieciešamas tik daudzveidīgas profesionālās kvalifikācijas, ka to sagatavošana Latvijā formālajā izglītībā var nebūt efektīva.

2. Darbaspēka pieprasījums

2.1. Pieprasītākās profesijas

Lai raksturotu darbinieku pieprasījuma kopējo apmēru profesiju griezumā, 2. tabulā uzrādīti jaunākā profesiju apsekojuma dati.

2. tabula. Profesiju apsekojuma dati.

	2004		2005	
	Pavisam	Privātais sektors	Pavisam	Privātais sektors
Visas profesijas	882490	567975	913215	601425
1. Likumdevēji, valsts amatpersonas, ierēdņi vadītāja amatā un vadītāji	105133	76890	111654	82951
1.1. Likumdevēji, valsts amatpersonas un vadītāji	12651	-	13030	-
1.1.1. Likumdevēji	263	-	270	-
1.1.2. Valsts amatpersonas un vadītāji	5241	-	5441	-
1.1.3. Vietējo pašvaldību vadītāji	3802	-	3914	-
1.1.4. Politisko un sabiedrisko organizāciju amatpersonas	253	-	128	-
1.1.5. Pašvaldību amatpersonas	3092	-	3277	-
1.2. Kolektīvie vadītāji	46400	32259	46663	32367
1.2.1. Uzņēmumu un iestāžu vadītāji	11810	9460	11704	9145
1.2.2. Pamatdarbības struktūrvienību vadītāji	23839	14902	24116	15319
1.2.3. Citu struktūrvienību vadītāji	10751	7897	10843	7902
1.3. Vispārējie vadītāji	46082	44630	51961	50585
1.3.1. Vispārējie vadītāji	46082	44630	51961	50585
2. Vecākie speciālisti	150758	57966	155875	63074
2.1. Fiziķi, ķīmiķi, matemātiķi, inženieri un tiem radniecīgu profesiju vecākie speciālisti	20356	14066	20704	14539
2.1.1. Fiziķi, ķīmiķi un tiem radniecīgu profesiju vecākie speciālisti	718	374	624	413
2.1.2. Matemātiķi, statistiķi un tiem radniecīgu profesiju vecākie speciālisti	253	69	267	75
2.1.3. Vecākie skaitļošanas speciālisti	4859	3668	5159	4038
2.1.4. Arhitekti, inženieri un tiem radniecīgu profesiju vecākie speciālisti	14028	9572	14217	9725
2.1.5. Kuģu un gaisa kuģu vadīšanas vecākie speciālisti	498	383	437	289
2.2. Vecākie dabaszinātņu un veselības aprūpes speciālisti	12418	5039	12807	5311
2.2.1. Vecākie dabaszinātņu speciālisti	812	226	843	254
2.2.2. Vecākie veselības aprūpes speciālisti (izņemot slimnieku kopējus)	10857	4668	11271	4947
2.2.3. Vecākie slimnieku kopšanas un vecmāšu profesiju speciālisti	748	144	693	110
2.3. Vecākie izglītības iestāžu speciālisti	43657	2475	44086	2935
2.3.1. Koledžu, universitāšu un citu augstāko izglītības iestāžu akadēmiskie amati	6479	1573	6575	1602
2.3.2. Vidējās izglītības un profesionālās izglītības mācību iestāžu skolotāji	18278	499	19327	345
2.3.3. Pamatizglītības mācību iestāžu un pirmsskolu skolotāji	12831	226	11620	230

	2004		2005	
	Pavisam	Privātais sektors	Pavisam	Privātais sektors
2.3.4. Speciālo skolu skolotāji	1905	1	1824	2
2.3.5. Citi vecākie mācību iestāžu speciālisti	4164	176	4740	756
2.4. Citi vecākie speciālisti	74326	36385	78279	40289
2.4.1. Vecākie speciālisti	36188	30178	40846	34645
2.4.2. Juristi	3803	1769	3938	1752
2.4.3. Arhīvistu, bibliotekāru un tiem radniecīgu profesiju vecākie speciālisti	2193	118	2200	102
2.4.4. Vecākie sabiedrisko un humanitāro zinātņu speciālisti	4676	2102	4767	2087
2.4.5. Rakstnieki un citu radošo profesiju vecākie speciālisti	4175	2146	3501	1552
2.4.6. Kulta darbinieki	26	-	28	1
2.4.7. Zinātnes darbinieki	1233	72	1278	122
2.4.8. Valsts pārvaldes vecākie speciālisti	22034	-	21720	30
3. Speciālisti	105926	51361	114552	58646
3.1. Fizikas un inženierzinātņu speciālisti	19789	12981	21597	14887
3.1.1. Fizikas un inženierzinātņu speciālisti	10719	6904	12567	8797
3.1.2. Skaitļošanas tehnikas speciālisti	5333	3652	5280	3593
3.1.3. Optisko un elektronisko iekārtu speciālisti	412	287	521	381
3.1.4. Kuģu un gaisa kuģu speciālisti	1218	838	995	589
3.1.5. Drošības tehnikas un kvalitātes kontroles inspektori	2107	1300	2234	1527
3.2. Dabaszinātņu un tām radniecīgu nozaru speciālisti	20093	4703	20987	5321
3.2.1. Dabaszinātņu un tām radniecīgu nozaru speciālisti	2275	422	2362	397
3.2.2. Veselības aprūpes speciālisti (izņemot medicīniskās aprūpes un dzemdību palīdzības personālu)	5368	2498	6313	3391
3.2.3. Medicīniskās aprūpes un dzemdību palīdzības personāls	12392	1732	12309	1534
3.2.4. Dziednieki un ekstrasensi	57	50	3	-
3.3. Izglītības iestāžu speciālisti	13846	1099	15109	1947
3.3.1. Pamatizglītības mācību iestāžu skolotāji	4652	118	5007	176
3.3.2. Pirmsskolu skolotāji	5746	136	6104	260
3.3.3. Speciālo skolu skolotāji	791	7	1094	268
3.3.4. Citu mācību veidu speciālisti	2657	838	2904	1243
3.4. Citi speciālisti	52198	32578	56859	36491
3.4.1. Finanšu un tirdzniecības speciālisti	14438	13574	16868	16055
3.4.2. Komercedarījumu pakalpojumu speciālisti, aģenti un tirdzniecības starpnieki	10132	9603	11304	10693
3.4.3. Pārvaldes speciālisti	14433	5839	15921	6876
3.4.4. Muitas, nodokļu un tiem radniecīgu jomu speciālisti	983	44	671	7
3.4.5. Civilās drošības un aizsardzības speciālisti	1590	168	1840	104
3.4.6. Sociālie darbinieki	2087	82	2193	29
3.4.7. Mākslas, sporta, kultūras un atpūtas speciālisti, bibliotekāri	8527	3269	8056	2728
3.4.8. Reliģisko kultu speciālisti	9	-	7	-
4. Kalpotāji	70779	50986	70570	51323
4.1. Iestāžu kalpotāji	53591	37711	53511	37926
4.1.1. Sekretāri un kancelejas tehnikas operatori	10819	6911	10628	6626

	2004		2005	
	Pavisam	Privātais sektors	Pavisam	Privātais sektors
4.1.2. Uzskaites darbinieki	18542	15107	17760	14386
4.1.3. Materiālo vērtību un transporta darbības uzskaites darbinieki	16847	13313	17932	14563
4.1.4. Bibliotēku, pasta un tiem radniecīgu jomu darbinieki	6507	1842	6482	1942
4.1.9. Citi kancelejas darbinieki	875	537	709	409
4.2. Klientu apkalpotāji	17188	13275	17059	13398
4.2.1. Kasieri un tiem radniecīgu profesiju darbinieki	13705	10901	13205	10342
4.2.2. Klientu informētāji	3483	2374	3854	3056
5. Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	124375	96206	130349	102461
5.1. Individuālo pakalpojumu un apsardzes darbinieki	66465	38580	69604	42015
5.1.1. Ceļojumu un transporta pakalpojumu darbinieki	3186	559	3245	558
5.1.2. Saimniecību vadītāji un sabiedriskās ēdināšanas darbinieki	26125	19871	29024	22825
5.1.3. Aprūpes un tiem radniecīgu profesiju darbinieki	15092	943	15095	986
5.1.4. Citu pakalpojumu veidu darbinieki	5060	4753	5055	4751
5.1.5. Astrologi un tiem radniecīgu profesiju darbinieki	60	60	2	2
5.1.6. Apsardzes darbinieki	16944	12396	17182	12893
5.2. Modeļi, pārdevēji, tērpu un preču demonstrētāji	57910	57626	60745	60446
5.2.1. Tērpu demonstrētāji un citi modeļi	10	7	10	10
5.2.2. Veikalu pārdevēji un preču demonstrētāji	50290	50069	53195	52962
5.2.3. Kiosku un tirgus pārdevēji	7610	7550	7540	7474
6. Kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	5167	4427	5702	4938
6.1. Kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	5167	4427	5702	4938
6.1.1. Preču dārzu un labības audzētāji	1299	870	1508	1051
6.1.2. Preču produkcijas lopkopji un tiem radniecīgu profesiju darbinieki	1783	1679	1844	1741
6.1.3. Preču labības un lopu audzētāji	196	176	332	307
6.1.4. Mežkopji un tiem radniecīgu profesiju darbinieki	1300	1161	1377	1237
6.1.5. Zivsaimniecības darbinieki un mednieki	588	540	641	602
7. Kvalificēti strādnieki un amatnieki	126361	105817	125583	107359
7.1. Ieguves rūpniecības un būvniecības strādnieki	34293	28333	36242	30534
7.1.1. Ieguves rūpniecības strādnieki	278	271	236	228
7.1.2. Būvnieki	21353	19018	21553	19369
7.1.3. Apdares būvdarbu strādnieki	8946	6292	10207	7616
7.1.4. Krāsotāji un citu darbu strādnieki	3716	2752	4245	3321
7.2. Metālapstrādes, mašīnbūves un tām radniecīgu jomu strādnieki	48874	36032	48479	37504
7.2.1. Metālapstrādes strādnieki	8603	7381	8754	7770
7.2.2. Kalēji un instrumentu izgatavotāji	8407	7173	8237	7318
7.2.3. Mehāniķi un atslēdznieki	17890	13605	17941	14349
7.2.4. Elektromehānisko un elektronisko iekārtu mehāniķi un montieri	13975	7874	13547	8067
7.3. Precīzijas izstrādājumu, roku darba, mākslas priekšmetu izgatavotāji, iespaidēji utml.	2853	2705	2914	2777

	2004		2005	
	Pavisam	Privātais sektors	Pavisam	Privātais sektors
7.3.1. Precizijas izstrādājumu un mūzikas instrumentu izgatavotāji un labotāji	387	343	235	194
7.3.2. Podnieki, keramikas un stikla priekšmetu izgatavotāji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	439	411	560	531
7.3.3. Koka, tekstiliju, ādas un tiem radniecīgu materiālu apstrādātāji	710	674	766	737
7.3.4. Iespiedēji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	1317	1277	1353	1315
7.4. Citi radniecīgu profesiju strādnieki un amatnieki	40342	38748	37949	36544
7.4.1. Pārtikas produktu ražotāji	12888	12838	12945	12906
7.4.2. Kokapstrādes strādnieki un mēbeļu izgatavotāji	12647	12483	10739	10636
7.4.3. Audumu, apģērbu izgatavotāji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	10742	10463	9872	9618
7.4.4. Kažokādu izstrādātāji, ādmiņi, apavu izgatavotāji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	463	447	790	777
7.4.5. Tehnoloģiskā procesa operāciju kontrolieri, laboranti un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	3602	2517	3603	2608
8. Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri	92468	69910	91930	70793
8.1. Rūpniecisko iekārtu operatori	19522	13605	19629	14279
8.1.1. Ieguves un minerālu apstrādes operatori	714	702	1236	1218
8.1.2. Metālu kausēšanas un termiskās apstrādes iekārtu operatori	425	382	400	398
8.1.3. Stikla un keramikas apdedzināšanas, kā arī citu iekārtu operatori	375	370	481	480
8.1.4. Koksnes apstrādes, papīra rūpniecības iekārtu operatori	7976	7958	7995	7986
8.1.5. Ķīmisko izejvielu pārstrādes iekārtu operatori	1208	1114	1341	1243
8.1.6. Enerģētisko un līdzīgu iekārtu operatori	8579	2834	7832	2610
8.1.7. Automatizēto montāžas līniju un rūpniecisko robotu operatori	245	245	343	343
8.2. Stacionāro iekārtu un mašīnu operatori, montieri un montētāji	20200	17803	19922	17825
8.2.1. Metāla un minerāliežvielu apstrādes iekārtu operatori	881	856	708	684
8.2.2. Ķīmiskās produkcijas ražošanas iekārtu operatori	1671	1618	1273	1250
8.2.3. Gumijas un plastmasas produkcijas ražošanas iekārtu operatori	1157	1141	1176	1167
8.2.4. Automātisko un pusautomātisko koksnes apstrādes mašīnu operatori	1151	1147	770	765
8.2.5. Iespieddarbu, grāmatsiešanas, papīra un kartona produkcijas ražošanas iekārtu operatori	1158	1139	1515	1502
8.2.6. Tekstilpreču, kažokādu, ādu un to izstrādājumu ražošanas iekārtu operatori	4892	4853	4402	4364
8.2.7. Pārtikas un tiem radniecīgu produktu pārstrādes iekārtu operatori	1961	1959	2147	2146
8.2.8. Montieri un montētāji	4739	2876	5125	3483
8.2.9. Citu iekārtu operatori un montētāji	2591	2215	2806	2463
8.3. Pašgājēju mašīnu un iekārtu vadītāji, celšanas mašīnu un iekārtu operatori	52746	38502	52379	38690
8.3.1. Lokomotīvu mašīnistu un tiem radniecīgu profesiju	3840	334	3867	463

	2004		2005	
	Pavisam	Privātais sektors	Pavisam	Privātais sektors
darbinieki				
8.3.2. Transporta līdzekļu vadītāji	36841	28240	36491	28166
8.3.3. Lauksaimniecības, zemes darbu, celšanas un citu kraušanas iekārtu operatori	10821	9052	11061	9486
8.3.4. Kuģu komandas un tām radniecīgu profesiju strādnieki	1244	876	960	574
9. Vienkāršās profesijas	96424	54412	101568	59879
9.1 Tirdzniecības un apkalpošanas jomas vienkāršās profesijas	66090	27479	65482	27071
9.1.1. Ielu pārdevēji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	183	154	176	115
9.1.2. Apavu tīrītāji un citi vienkāršu ielu pakalpojumu sniedzēji	66	64	98	87
9.1.3. Palīgi mājas darbos, apkopēji, veļas mazgātāji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	35438	15323	36117	16426
9.1.4. Ēku uzraugi, logu mazgātāji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	9707	4792	8650	4065
9.1.5. Kurjeri, bagāžas nesēji, šveicari un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	4599	2127	4393	1820
9.1.6. Atkritumu savācēji un tiem radniecīgu profesiju strādnieki	16098	5020	16050	4558
9.2. Lauksaimniecības, zivsaimniecības un tām radniecīgu nozaru vienkāršās profesijas	4539	3682	4806	4029
9.2.1. Lauksaimniecības, zivsaimniecības un tām radniecīgu nozaru strādnieki	4539	3682	4806	4029
9.3. Raktuvju, būvniecības, rūpniecības un transporta vienkāršās profesijas	25795	23251	31280	28779
9.3.1. Raktuvju un būvniecības strādnieki	6084	4335	8213	6486
9.3.2. Rūpniecības un citi strādnieki	12133	11732	15152	14781
9.3.3. Transporta strādnieki un krāvēji	7578	7184	7915	7512

Avots: CSP.

Latvijā veikti vairāki pētījumi, lai noskaidrotu darbaspēka pieprasījumu vispār vai atbilstoši profesiju klasifikācijai, no tiem dziļākie un pamatotākie ir 13 Labklājības Ministrijas organizēti darba tirgus pētījumi (*Augstāko..., 2007; Darba..., 2007; Detalizēts..., 2007*). Šādi vērtējumi un darba tirgus prognozes, ko gatavo Ekonomikas ministrija, tiek izmantoti izglītības plānošanai. To pamatā ir esošās nodarbinātības izpēte un izglītības rezultātu izpēte, un uz tās bāzes sagatavotas prognozes, ievērojot stratēģiskajos dokumentos noteiktās valsts prioritātes.

Kā norādīts iepriekš, darbinieku pieprasījumu daļēji var saistīt ar esošo nozaru struktūru, bet ne pilnībā. Esošā nozaru struktūra ir tikai norādoša Latvijā, kur tautsaimniecības ilgtspējas paaugstināšanai ir nepieciešamas strukturālas reformas.

Tomēr, visas īstenojamās izglītības sistēmu reformas tiecas pielāgot izglītības vajadzību tautsaimniecības vajadzībām, ar to saprotot esošo darbinieku pieprasījumu un uz tā bāzes veidoto prognozi.

Aktuālo darbinieku pieprasījumu var novērtēt pēc CSP statistiskiem datiem par brīvajām darbvietām un pieprasītākajām specialitātēm.¹ Dati tiek iegūti no ceturkšņa statistikas pārskatiem par komersantu, iestāžu, nodibinājumu, biedrību un fondu darbību (20-darbs, 3-darbs). Pārskatu iesniedz visi ekonomiski aktīvie komersanti, budžeta iestādes, nodibinājumi, biedrības un fondi, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecības, kurās nodarbināto skaits ir 50 un vairāk, kopā vairāk kā 13 tūkst. respondentu. Apskatā neiekļauj reliģiskās organizācijas, lauku amatnieka uzņēmumus, ģimenes uzņēmumus, individuālo darbu.

Datus pa saimniecisko darbību veidiem apkopo pēc galvenā darbības veida, kurā tiek iekļauti arī visi pārējie respondenta darbības veidi, izņemot pašvaldību centralizētās grāmatvedības, kuras datus līdz 2007. gada beigām iesniedza atsevišķi pa sekojošām nozarēm: valsts pārvalde un aizsardzība, obligātā sociālā apdrošināšana; izglītība; veselība un sociālā aprūpe; atpūta, kultūra un sports. No 2008. gada pašvaldību centralizētās grāmatvedības datus iesniedz atsevišķi pa šādām nozarēm: elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana; valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana; izglītība; sociālā aprūpe ar izmitināšanu; sociālā aprūpe bez izmitināšanas; radošas, mākslinieciskas un izklaides darbības; bibliotēku, arhīvu, muzeju un citu kultūras iestāžu darbība.

3. tabula. Brīvās darbvietas pa darbības veidiem vidēji gadā.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
PAVISAM	12260	19157	20231	10561	2377	2001
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība (A)	222	224	313	126	18	5
Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības (01)	78	80	182	52	4	2
Mežsaimniecība un mežizstrāde (02)	132	135	121	63	12	3
Zivsaimniecība (03)	12	9	9	12	2	-
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde (B)	27	50	27	14	11	4
Pārējā ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde (08)	27	48	27	14	11	4
Ar ieguves rūpniecību saistītās palīgdarbības (09)	-	-	-	-	-	-
Apstrādes rūpniecība (C)	1936	4137	3796	1176	183	155
Pārtikas produktu ražošana (10)	341	680	650	388	63	31
Gaļas un gaļas produktu ražošana, pārstrāde un konservēšana (10.1)	...	...	...	10	4	1
Zivju, vēžveidīgo un mīkstmiešu pārstrāde un konservēšana (10.2)	...	...	...	259	34	18
Augļu un dārzeņu pārstrāde un konservēšana (10.3)	...	...	...	-	-	-
Augu un dzīvnieku eļļu un tauku ražošana (10.4)	...	...	...	-	-	-
Piena produktu ražošana (10.5)	...	...	...	61	2	1
Graudu malšanas produktu, cietes un cietes produktu ražošana; dzīvnieku barības ražošana (10.6+10.9)	...	...	...	10	12	4
Konditorejas un miltu izstrādājumu ražošana (10.7)	...	...	...	34	11	7
Citu pārtikas produktu ražošana (10.8)	...	...	...	14	-	-
Dzērienu ražošana (11)	87	116	138	32	3	3

1

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Aiz%F2emt%E2s%20un%20br%E2v%20darbvietas%20apmaks%E2tais%20darba%20laiks/Aiznemt%20darbvietas.htm>

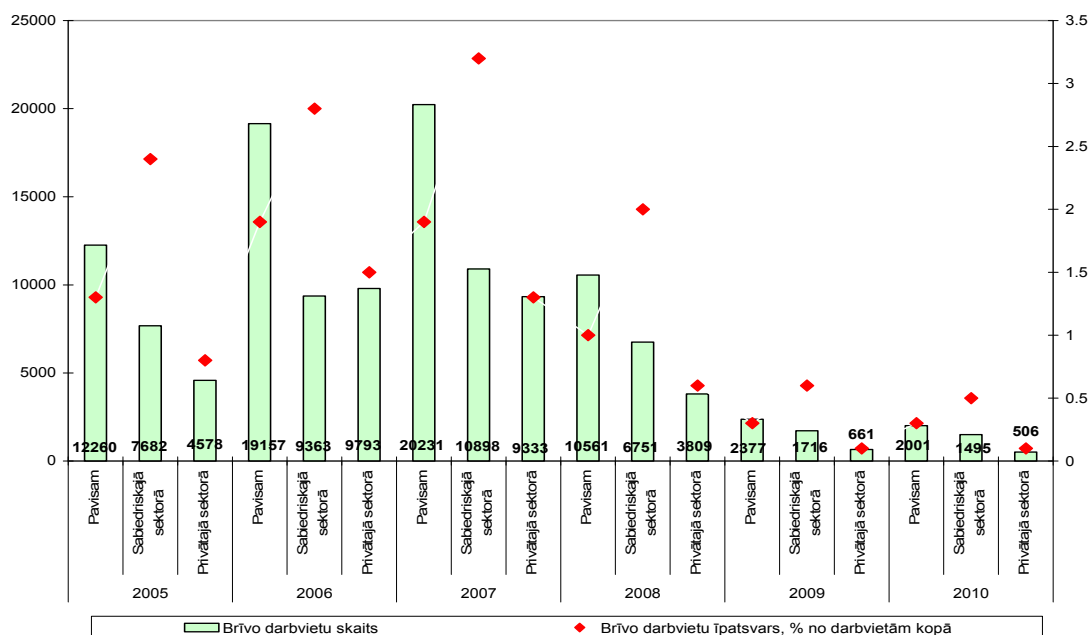
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tabakas izstrādājumu ražošana (12)	-	-	-	-	-	-
Tekstilizstrādājumu ražošana (13)	65	95	104	14	-	-
Apģērbu ražošana (14)	467	842	564	146	30	31
Ādas un ādas izstrādājumu ražošana (15)	33	7	17	9	-	-
Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles; salmu un pīto izstrādājumu ražošana (16)	384	1245	1091	108	34	12
Papīra un papīra izstrādājumu ražošana (17)	6	13	16	6	2	-
Poligrāfija un ierakstu reproducēšana (18)	25	46	76	5	1	-
Koksa un naftas pārstrādes produktu ražošana (19)	-	-	-	-	-	-
Ķīmisko vielu un ķīmisko produktu ražošana (20)	20	32	15	1	-	1
Farmaceutisko pamatvielu un farmaceutisko preparātu ražošana (21)	27	27	32	28	2	5
Gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošana (22)	16	62	48	20	4	-
Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana (23)	65	76	42	2	1	-
Metālu ražošana (24)	43	88	55	15	2	-
Gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas (25)	71	223	220	90	13	8
Datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošana (26)	27	11	10	4	1	1
Elektrisko iekārtu ražošana (27)	10	60	97	15	12	7
Citur neklasificētu iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana (28)	24	86	65	16	1	17
Automobiļu, pickabju un puspickabju ražošana (29)	12	43	17	13	-	1
Citu transportlīdzekļu ražošana (30)	66	71	179	81	-	2
Mēbeļu ražošana (31)	102	186	166	22	3	8
Cita veida ražošana (32)	26	36	37	26	-	-
Iekārtu un ierīču remonts un uzstādīšana (33)	23	93	157	136	14	31
Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana (D)	59	141	215	109	48	45
Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana (35)	59	141	215	109	48	45
Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija (E)	19	82	97	47	11	13
Ūdens ieguve, attīrīšana un apgāde (36)	8	53	60	29	6	8
Notekūdeņu savākšana un attīrīšana (37)	1	5	13	10	4	5
Atkritumu savākšana, apstrāde un izvietošana; materiālu pārstrāde (38)	10	20	23	8	1	1
Sanitārija un citi atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumi (39)	-	5	1	-	-	-
Būvniecība (F)	252	971	1107	299	36	49
Ēku būvniecība (41)	151	336	547	94	9	3
Inženierbūvniecība (42)	19	144	133	76	24	43
Specializētie būvdarbi (43)	82	491	427	129	3	4
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts (G)	1186	2199	2175	929	126	144
Automobiļu un motociklu vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība un remonts (45)	84	222	260	115	8	5
Vairumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus (46)	245	490	469	193	23	25

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mazumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus (47)	857	1487	1445	621	95	114
Transports un uzglabāšana (H)	1668	2541	2673	1759	308	85
Sauszemes transports un cauruļvadu transports (49)	1157	1817	1860	778	185	38
Ūdens transports (50)	2	17	12	43	2	3
Gaisa transports (51)	12	18	32	20	-	-
Uzglabāšanas un transporta palīgdarbības (52)	147	156	156	382	18	26
Pasta un kurjeru darbība (53)	350	534	612	536	102	18
Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi (I)	206	432	213	79	22	27
Izmitināšana (55)	33	40	35	26	3	4
Ēdināšanas pakalpojumi (56)	173	392	179	53	19	23
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi (J)	124	104	178	121	22	35
Izdevējdarbība (58)	10	9	9	9	4	-
Kinofilmu, video filmu, televīzijas programmu un skaņu ierakstu producēšana (59)	-	8	6	-	-	2
Radio un televīzijas programmu izstrāde un apraide (60)	4	16	48	21	-	1
Telekomunikācija (61)	51	29	35	31	8	9
Datorprogrammēšana, konsultēšana un saistītas darbības (62)	28	29	61	47	5	6
Informācijas pakalpojumi (63)	31	13	19	12	6	17
Finanšu un apdrošināšanas darbības (K)	315	451	436	406	64	66
Finanšu pakalpojumu darbības, izņemot apdrošināšanu un pensiju uzkrāšanu (64)	299	440	419	378	50	52
Apdrošināšana, pārapsrošināšana un pensiju uzkrāšana, izņemot obligāto sociālo apdrošināšanu (65)	15	11	9	9	12	13
Finanšu pakalpojumus un apdrošināšanas darbības papildinošas darbības (66)	1	-	8	19	1	1
Operācijas ar nekustamo īpašumu (L)	115	360	490	266	73	27
Operācijas ar nekustamo īpašumu (68)	115	360	490	266	73	27
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi (M)	218	413	460	315	45	16
Juridiskie un grāmatvedības pakalpojumi (69)	30	32	59	34	-	1
Centrālo biroju darbība; konsultēšana komercdarbībā un vadībzinībās (70)	7	19	1	5	-	3
Arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi; tehniskā pārbaude un analīze (71)	151	233	274	127	24	6
Zinātniskās pētniecības darbs (72)	9	33	11	1	2	-
Reklāmas un tirgus izpētes pakalpojumi (73)	13	46	17	54	2	6
Citi profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi (74)	2	50	97	94	18	-
Veterinārie pakalpojumi (75)	7	1	2	-	-	-
Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība (N)	476	635	750	499	219	100
Iznomāšana un ekspluatācijas līzings (77)	27	15	38	10	2	-
Darbaspēka meklēšana un nodrošināšana ar personālu (78)	-	32	39	31	14	11
Ceļojumu biroju, tūrisma operatoru rezervēšanas pakalpojumi un ar tiem saistīti pasākumi (79)	11	4	17	2	20	2
Apsardzes pakalpojumi un izmeklēšana (80)	387	489	470	386	166	77

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Būvniecības un ainavu arhitektu pakalpojumi (81)	27	62	161	51	7	2
Biroju administratīvās darbības un citas uzņēmumu palīgdarbības (82)	24	34	25	19	11	9
Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana (O) (84)	3458	3778	4430	2413	802	1010
Izglītība (P)	487	732	1026	706	95	46
Izglītība (85)	487	732	1026	706	95	46
Veselība un sociālā aprūpe (Q)	1249	1426	1337	925	213	151
Veselības aizsardzība (86)	935	1157	1043	765	144	102
Sociālā aprūpe ar izmitināšanu (87)	281	234	251	136	52	43
Sociālā aprūpe bez izmitināšanas (88)	33	35	43	24	18	6
Māksla, izklaide un atpūta (R)	205	324	336	189	53	16
Radošas, mākslinieciskas un izklaides darbības (90)	84	138	169	80	21	3
Bibliotēku, arhīvu, muzeju un citu kultūras iestāžu darbība (91)	105	116	128	104	32	13
Azartspēles un derības (92)	1	43	5	2	-	-
Sporta nodarbības, izklaides un atpūtas darbība (93)	14	28	34	2	1	-
Citi pakalpojumi (S)	37	156	171	182	24	7
Sabiedrisko, politisko un citu organizāciju darbība (94)	-	2	15	75	1	-
Datoru, individuālās lietošanas priekšmetu un mājtsaimniecības piederumu remonts (95)	-	22	4	7	-	1
Pārējo individuālo pakalpojumu sniegšana (96)	37	132	152	100	23	7

Avots: CSP.

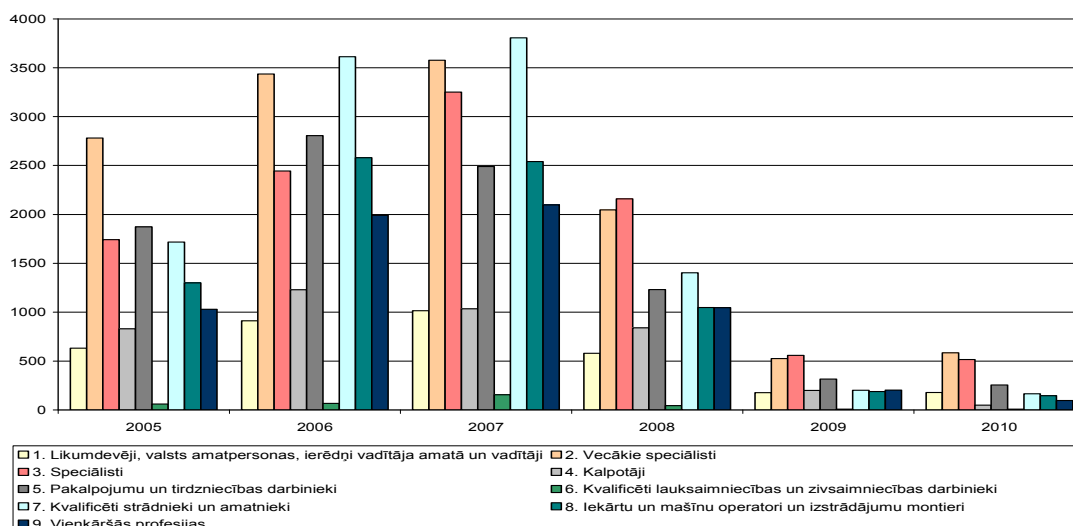
3. tabulā un 12. attēlā redzams, ka brīvo darbvietu skaits pat gados, kad bija jūtams vislielākais darbaspēka pieprasījums, nav liels un brīvo darbvietu attiecība pret kopējo darbvietu skaitu nepārsniedz 3,5%. Tas nenozīmē, ka patiesais darba spēka pieprasījums un sadalījums pa darbības virzieniem patiešām ir tik mazs, jo uzņēmēji var neziņot par darba spēka vajadzību. Tomēr CSP dati par brīvajām darba vietām un to sadalījumu pa darbības virzieniem ir vienīgie oficiālie dati, kas raksturo aktuālo darba spēka pieprasījumu.

12. attēls. Brīvo darbvietu skaits un sadalījums pa īpašuma formām.

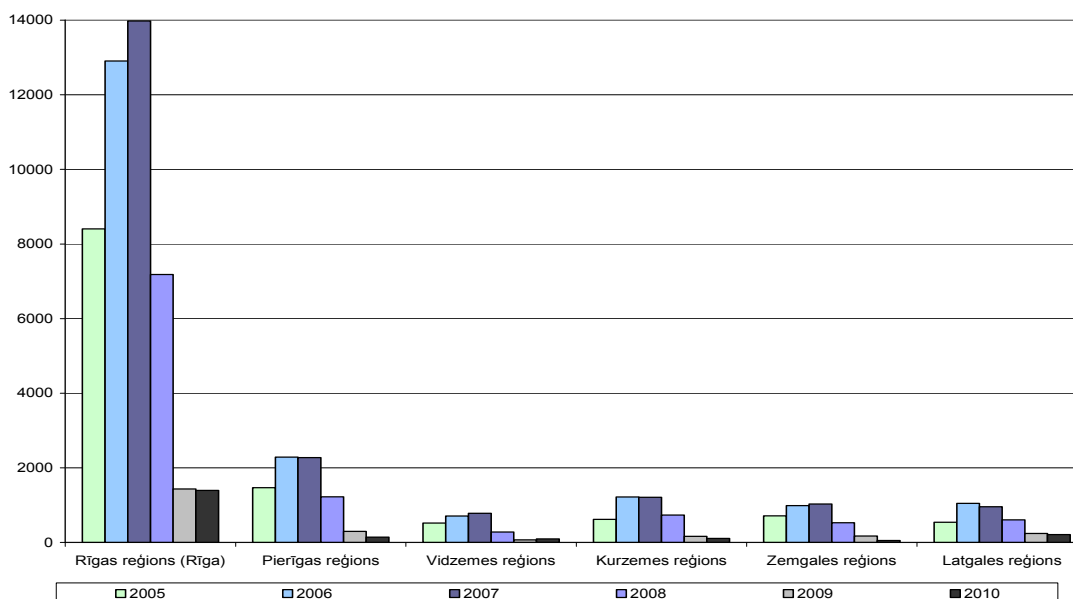
Avots: CSP.

Pēc CSP datiem redzams, ka aktuālā profesiju pieprasījuma rindojums ir salīdzināms pa gadiem (13. attēls). Kopš 2005. gada visvairāk meklētās profesijas ir otrajā profesiju pamatgrupā „Vecākie speciālisti” un trešajā pamatgrupā „Speciālisti”. Salīdzinoši vairāk visos gados tiek meklēti darbinieki piektajā pamatgrupā „Pakalpojumi, tirdzniecības darbinieki”. 2009. - 2010. gadā salīdzinoši mazāk tiek meklēti darbinieki septītajā, astotajā un devītajā profesiju pamatgrupā, tomēr jāņem vērā, ka 2006. – 2007. gadā, kad ekonomiskā attīstība bija labāka, tieši septītās pamatgrupas „Kvalificēti strādnieki un amatnieki” darbinieki bija visvairāk vajadzīgi.

13. attēls. Brīvo darbvietu sadalījums pa profesiju pamatgrupām, vietas.

Avots: CSP.

14. attēls. Brīvo darba vietu sadalījums pa statistiskiem reģioniem, vietas.

Avots: CSP.

2.2. Profesijas, kurās biežāk zaudē darbu

Profesijas, kurās biežāk zaudē darbu var novērtēt pēc bezdarbniekus raksturojošiem datiem (Valsts Nodarbinātības dienesta un Latvijas Statistikas dati).

2008. – 2009. gadā bezdarbnieki pēc pēdējās nodarbošanās sadalījās šādi – palīgstrādnieki, mazumtirdzniecības veikala pārdevējs, apkopējs, automobiļu vadītājs, sētnieks, apsargs, pavārs, celtnieks, pārdevēja konsultants, krāvējs (roku darbs).

Bezdarbnieka portrets, konkrētā brīža vērtējumā, pēc NVA datiem 2010. gada beigās bija šāds (Egle, 2011):

- 12% bezdarbnieku ir ar augstāko izglītību, 70% no tiem ir sievietes, visvairāk ekonomisti, juristi, skolotāji,
- 28% bezdarbnieku ir ar vidējo izglītību, 56% no tām ir sievietes, visvairāk traktoristi, pavāri, pārdevēji,
- 36% ar profesionālo vidējo izglītību, 51% no tiem sievietes, visvairāk traktoristi, pavāri, šuvējas,
- 55% ir ilgstošie bezdarbnieki.

Ilgtermiņā visvairāk bezdarbnieku ir profesionālā izglītība (ne mazāk kā 36% no kopējā bezdarbnieku skaita) un vispārīgā vidējā izglītība (ne mazāk kā 27,6% no bezdarbnieku kopskaita). Bezdarbnieku ar augstāko izglītību īpatsvars ir pieaudzis no 9,7% 2006. gadā līdz 14,5% 2009. gadā (saistīts ar taupības pasākumiem valsts sektorā) un nedaudz samazinājās līdz 13,2% 2010. gada jūnijā un 12% 2010. gada beigās.

Profesiju iekļaušanos bezdarba skarto profesiju kopā rada ne tikai speciālistu pārprodukcija, bet arī izglītošanas kvalitāte. Piemēram, ekonomiskā izglītība, tāpat kā

svešvalodu zināšanas un dzimtās valodas prasmes ir uzskatāma par dzīves izglītību, kas ļauj būt gan darba ņēmējam, gan darba devējam.

Vērtējums

Latvijā regulāri tiek veikti pētījumi, lai noskaidrotu speciālistu pieprasījumu atbilstoši profesiju klasifikācijai, ir izstrādāta darbaspēka pieprasījuma prognozēšanas sistēma.

Darbaspēka vajadzība pamatota ar esošo tautsaimniecības pieprasījumu un uz tā balstītām prognozēm.

Visvairāk nodarbināto 2005. gadā bija profesiju pamatgrupā „Kvalificēti strādnieki un amatnieki” un „Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki”. Profesiju grupā „Kolektīvie vadītāji” Latvijā nodarbināti 32 tūkstoši darbinieku.

Akūto darbinieku pieprasījumu raksturo dati par brīvām darbvietām. Brīvo darbvietu piedāvājums ir neliels, nepārsniedz 20 tūkstošus.

Visvairāk brīvas darbvietas ir Rīgas reģionā. Brīvo darbvietu skaita dinamika reģionos ir līdzīga.

Kopš 2005. gada visvairāk meklētās profesijas ir otrajā profesiju pamatgrupā „Vecākie speciālisti” un trešajā pamatgrupā „Speciālisti”. Salīdzinoši vairāk visos gados tiek meklēti speciālisti piektajā pamatgrupā „Pakalpojumi, tirdzniecības darbinieki”. 2009. - 2006. – 2008. gadā, kad ekonomiskā attīstība bija labāka, visvairāk vajadzīgi bija septītās pamatgrupas „Kvalificēti strādnieki un amatnieki” speciālisti.

Brīvo darbvietu piedāvājums ir neliels sestajā profesiju pamatgrupā „Kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības darbinieki”.

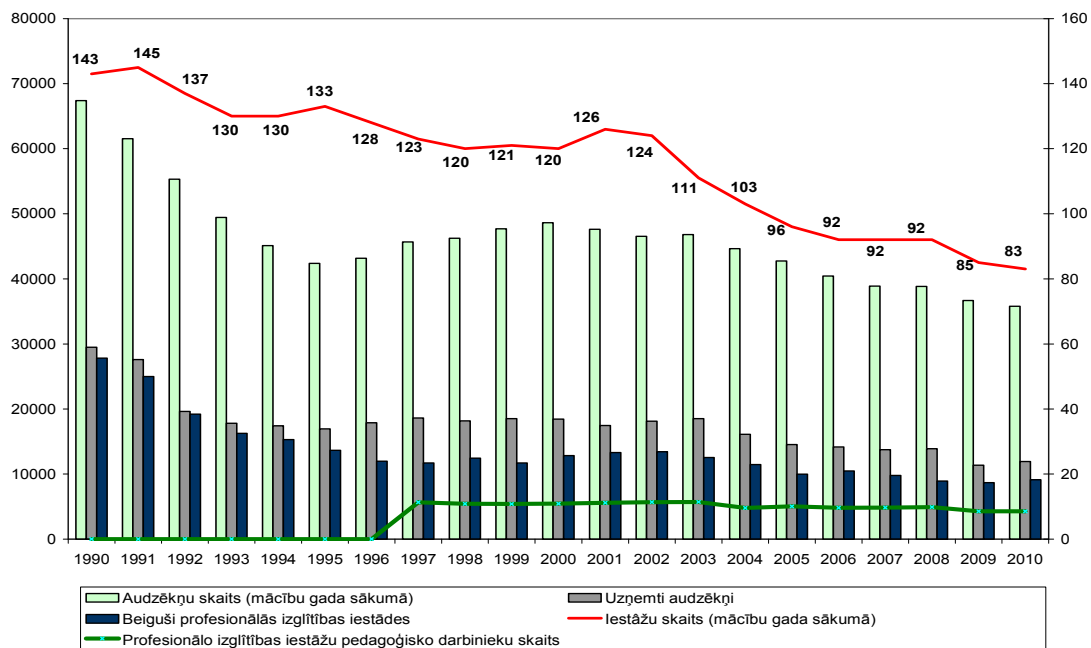
Bezdarba statistika nepārprotami liecina, ka par bezdarbnieku visvieglāk kļūt personām, kurām ir profesionālā izglītība vai vidējā vispārējā izglītība, un darbu vieglāk atrod personas ar augstāko izglītību, bet tas nenozīmē, ka šādām personām vienmēr izdodas atrast darbu atbilstoši savai profesijai un iegūtajai izglītībai.

No otras puses, profesijas iespējas darba tirgū raksturo arī darba tirgus vai tā paplašinājuma lielums, ko raksturo nozares daļa IKP un brīvo darbvietu izvietojums nozarē.

3. Izglītības piedāvājums

3.1. Profesionālā izglītība

15. attēlā sniegti profesionālo izglītību raksturojoši rādītāji.

15. attēls. Profesionālās izglītības iestāžu galvenie rādītāji.

Avots: CSP

Redzams, ka profesionālās izglītības iestāžu skaits kopš 1991. gada ir gan samazinājies, gan palielinājies (skat. arī 27. attēlu), tomēr 2010. gadā Latvijā bija par 47% mazāk profesionālo izglītības iestāžu izglītojamo kā 1990. gadā. Izglītojamo skaits pēc strauja krituma līdz 1995. gadam ir nedaudz paaugstinājies, bet pēc tam atkal samazinājies. Tāpat kā visās izglītības sistēmās, arī profesionālās izglītības sistēmā izglītojamo skaitu ietekmē demogrāfiskās tendences, tomēr tās neizskaidro visu samazinājumu.

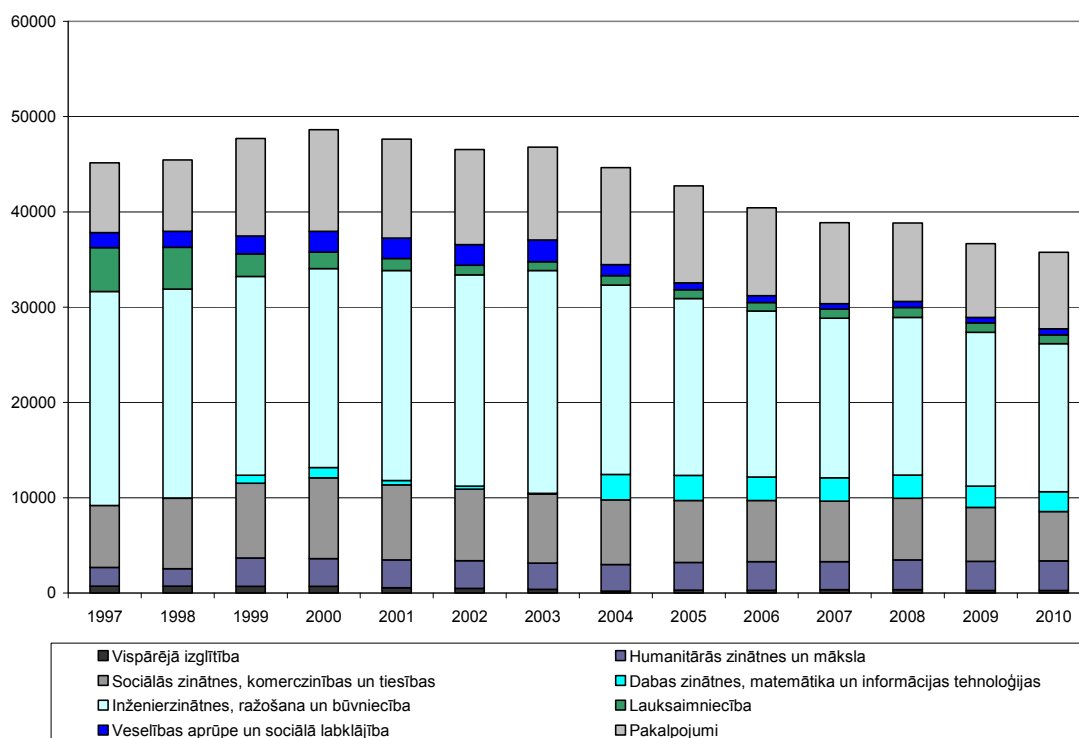
2010./11. mācību gada sākumā profesionālās izglītības iestādēs bija 35,8 tūkst. audzēkņu. Pēdējo desmit gadu laikā profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu skaits ir samazinājies par gandrīz 13 tūkstošiem.

Profesionālās izglītības iestādēs mācās vairāk vīriešu nekā sievietes. 2010./11. gadā profesionālās izglītības iestādēs izglītojās 21,5 tūkstoši vīriešu (60,2%) un 14,2 tūkstoši sievietes (39,8%). 2010. gadā beigušo vidū 56,3% bija vīrieši un 43,7% bija sievietes.

Populārākās tematiskās jomas 2010./11. mācību gadā bija: inženierzinātnes, ražošana un būvniecība (apgūst 43% no audzēkņiem), un pakalpojumu joma (22,5%) (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

16. attēlā redzams profesionālās izglītības iestāžu izglītojamo sadalījums pa izglītības tematiskajām grupām. Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība ilgstoši ir populārākais izglītības virziens. Pēdējos gados pieaudzis izglītojamo skaits, kuri izvēlējušies dabas

zinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju tematisko virzienu. Samazinājies izglītojamo skaits, kuri izvēlējušies sociālās zinības, komerczinības un tiesības. Salīdzinot ar citiem, šis izglītības tematiskais virziens joprojām ir nozīmīgs.

16. attēls. Profesionālās izglītības iestāžu izglītojamo skaits pa izglītības tematiskajām grupām.

Avots: CSP.

Profesionālās izglītības programmas izstrādā izglītības iestādes, saskaņojot ar to dibinātāju. Lai nodrošinātu profesionālās pamatizglītības, arodizglītības, profesionālās vidējās, profesionālās tālākizglītības, profesionālās pilnveides un profesionālās ievirzes izglītības satura izstrādi atbilstoši valsts standartiem, Valsts Izglītības satura centrs (VISC) piedāvā profesionālās izglītības programmu paraugus un konsultē izglītības programmu izstrādē. Programmas licencējamās Izglītības kvalitātes valsts dienestā, licencēšanas kārtību nosaka Ministru kabineta 2010. gada 14. septembra noteikumi Nr.852 *Kārtība, kādā akreditē vispārējās un profesionālās izglītības programmas, izglītības iestādes un eksaminācijas centrus.*

2001./2002. gada sākumā Latvijā 114 profesionālās izglītības iestādes, kas piedāvāja profesionālās pamatizglītības un arodizglītības programmas (bez iepriekšējās izglītības ierobežojuma) un profesionālās vidējās izglītības programmās (pēc vispārējās pamatizglītības vai profesionālās pamatizglītības ieguves), piedāvāja iespēju iegūt 257 specialitātes (Profesionālās ..., 2001: 64 – 68).

2006./2007. mācību gadā studenti uzņemti 102 izglītības programmās, 2007./2008. mācību gadā – 96 izglītības programmās, 2008./2009. mācību gadā – 98 izglītības programmās.

2009./2010. mācību gadā 11367 studenti uzņemti 90 izglītības programmās. Populārākās programmas ir bijušas ēdināšanas serviss (1295 studenti), būvdarbi (819 studenti, atsevišķi ir arī būvniecības programma), viesnīcu serviss (805 studenti).

2010./2011. mācību gadā profesionālās izglītības iestādēs 11914 studenti uzņemti 43 mācību programmās, no tām visvairāk uzņemti viesnīcu un restorānu servisa programmās (2214 studenti), mašīnzinību programmās (1654 studenti), būvmācības un civilās celtniecības programmā (1061 studenti), vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības mācību programmās (887 studenti), dizaina programmā (625 studenti), mehānikas un metālapstrādes programmā (580 studenti), datorzinātņu programmā (540 studenti), kokapstrādes tehnoloģijas un izstrādājumu izgatavošana (532 studenti), kopā 8 programmās ietilpst 8093 studenti vai 68% no uzņemto kopskaita.²

2011. gada jūlijā VISC interneta vietnē bija publicēti 469 profesiju standarti (daži no tiem nebija spēkā).

Tā kā gan izglītības iestādēm, gan programmām ir jābūt licencētām vai akreditētām, izveidojusies daudzveidība ir jāuzskata par vājas izglītības procesa koordinācijas rezultātu.

Atskaitīšanas procents gadiem ilgi ir 13%, galvenais atskaitīšanas iemesls ir nepietiekams mācību sasniegumu vērtējums vai skolas neapmeklēšana.

Profesionālās izglītības kvalitāte pastāvīgi tiek vērtēta zemu. Lai uzlabotu resursu izmantošanu, izglītības kvalitāti un atbilstību darba tirgum, ir sākt profesionālās izglītības sistēmas un satura sakārtošana, kas paredz šādas pārmaiņas:

- mazskaitlīgas skolas slēgt vai apvienot,
- skolas ar nepietiekamu piepildījumu nodot pašvaldībām un apvienot ar vispārizglītojošām skolām;
- izveidot kompetences centrus,
- konsolidēt programmas;
- specializēt skolas,
- patstāvīgu izglītības iestāžu vietā izveidot skolu filiāles.

Lai iesaistītu jauniešus profesionālās izglītības apgūvē, izmantojot ES struktūrfondu līdzekļus, tiek veikti pasākumi profesionālās izglītības pievilcības veicināšanai (programma (aktivitāte) *Sākotnējās profesionālās izglītības pievilcības veicināšana* ar kopējo finansējumu 25,85 milj. LVL).

Programmas mērķis ir palielināt jauniešu īpatsvaru, kas iegūst profesionālo izglītību un kvalifikāciju un samazināt jauniešu skaitu, kas agri pamet mācības un neturpina izglītību. Programmas ietvaros sākotnējā profesionālā izglītībā studējošiem jauniešiem, prioritāri atbalstāmās jomās, par labām sekmēm mācībās un veiksmīgi nokārtotiem pārbaudes eksāmeniem piešķir mērķstipendijas. Paredzēts, ka tādējādi varēs uzlabot iegūtās

² http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Registri_statistika/2010_2011/prof-izgl/Uznem-rezult_2010-2011.xls

izglītības kvalitāti un veicināt jauniešu motivāciju profesionālās izglītības un kvalifikācijas ieguvei.

Struktūrfondus izmanto arī citām stratēģisko mērķu sasniegšanu veicinošām darbībām.

2010. gada 6. janvārī ar LR Ministru kabineta (MK) rīkojumu Nr. 5 ir apstiprinātas *Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010. – 2015. gadam*.

IZM ziņo („Uzsāk ...”, 2011), ka 2010. gadā veikti nepieciešamie priekšdarbi un nodrošināts finansējums, lai jau tuvākajā laikā uzsāktu veidot kvalitatīvi jaunu, modernu, reģionu, tautsaimniecības vajadzībām un audzēkņiem atbilstošu profesionālās izglītības sistēmu, kas vienlaikus sniegs kvalitatīvas izglītības pakalpojumus pieaugušajiem. Profesionālās izglītības infrastruktūras attīstībai tiks izmantots Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējumu 68 miljonu latu apmērā, profesionālās izglītības iestādes ir izmantojušas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas iespēju pretendēt un saņemt Klimata pārmaiņu finanšu instrumenta atbalstu 11 miljonu latu apmērā. Ir uzsākta Eiropas Sociālā fonda aktivitātes *Nozaru kvalifikāciju sistēmas izveide un profesionālās izglītības pārstrukturizācija* īstenošana, lai pilnveidotu profesionālās izglītības saturu, arvien vairāk nodrošinot profesionālās izglītības sasaisti ar darba tirgus vajadzībām. Tiek gatavota normatīvā bāze ārpus formālās izglītības iegūto prasmju atzīšanai.

Tādejādi īsā laikposmā profesionālās izglītības uzlabošanai bijuši pieejami ne mazāk kā 105 miljoni latu (1,8 miljoni LVL uz katru esošo profesionālās izglītības iestādi), neskaitot finansējumu pasākumiem, kuri netieši ir devuši labumu profesionālās izglītības attīstībai (skolēnu nodomu un vēlamo profesiju izpēte un citas). Šādam papildus līdzekļu pieplūdumam būtu jāietekmē profesionālās izglītības attīstību Latvijā, ja vien līdzekļi tiktu izmantoti lietderīgi. Tomēr IZM plāno, ka sistēmas sakārtošanai nepieciešami vismaz 200 miljoni LVL (Profesionālās ..., 2010).

Turpinot reformas, 2011. gadā uzsākta 26 profesionālās izglītības iestāžu reorganizācija, uz to bāzes izveidojot 9 apvienotas skolas, kurām plānots piešķirt Profesionālās izglītības kompetences centra statusu. 2011. gada 22. februārī valdībā apstiprināti pirmie IZM sagatavotie Ministru kabineta rīkojuma projekti par profesionālās izglītības iestāžu reorganizāciju („Uzsāk ...”, 2011; „Reorganizēs ...”, 2011).

Paredzēts, ka Pamatnostādņu īstenošanas rezultātā IZM pakļautībā esošo 59 profesionālās izglītības iestāžu vietā būs 30. Profesionālās izglītības iestādes diferencēs šādi:

- profesionālās izglītības kompetences centrs (13 centri) – nodrošināta kompleksa materiāli tehniskā bāze, kuru būs iespējams izmantot citu profesionālās izglītības iestāžu audzēkņiem, strādājošo kvalifikācijas celšanai un bezdarbnieku pārkvalifikācijai, kas dod iespēju **iegūt profesionālu kvalifikāciju** attiecīgās nozares visās pamatprofesijās, metodiskās virsvadības un eksaminācijas centra funkcijas reģionā;
- profesionālās izglītības iestāde ar specializāciju (14 iestādes) – nodrošināta materiālā bāze **profesionālās kvalifikācijas iemaņu** apgūšanai pamatprofesijās un **profesionālās kvalifikācijas** ieguvei pamatprofesiju specializācijās noteiktās izglītības programmās;
- profesionālās izglītības iestāde pamatiemaņu apgūšanai (2 iestādes) - nodrošināta materiālā bāze pamatiemaņu apgūšanai vienā vai vairākās profesijās;

- profesionālās izglītības iestādes filiāle;
- integrēta izglītības iestāde.

Pašvaldībām piedāvāts pārņemt 10 profesionālās izglītības iestādes ar nelielu audzēkņu skaitu integrētu izglītības iestāžu izveidei, kurās tiek īstenotas dažādas vispārīzglītojošas un profesionālās izglītības programmas, kā arī pieaugušo apmācība un tālākizglītība.

Reformu periodā katras iestādes turpmākā attīstība būs balstīta uz attīstības un investīciju stratēģiju, kuru jāsaskaņo ar Izglītības un zinātnes ministriju. Investīciju vienīgais avots ir ārvalstu finansējums (ES fondi, Klimata pārmaiņu finanšu instruments).

Pielikuma 1. tabulā analizēts profesionālo izglītības iestāžu, par kuru reorganizāciju kompetences centros pieņemti MK lēmumi, iegūstamo profesiju klāsts 2001./2002. mācību gadā (*Profesionālās ...*, 2001) un 2011./2012. mācību gadā (reorganizācijas procesā, dati no skolu interneta vietnēm). Salīdzinājumā redzams, ka mācību programmas un piedāvāto specialitāšu klāsts ir mainījies. Ir samazinājies piedāvājums komerczinībās.

Ēku un līdzekļu izmantošanas efektivitāte dažās skolās ir zema. Piemēram, nenoliedzot ka Zilupes arodvidusskola ir vajadzīga vietas attīstībai, fakts, ka 116 audzēkņus apkalpo 23 pedagogi un 26 citi strādājošie (2,37 audzēkņi uz katru darbinieku) neliecina par augstu līdzekļu izmantošanas efektivitāti.

Reformu process notiek vienlaicīgi ar ES struktūrfondu finansētu projektu īstenošanu skolu infrastruktūras uzlabošanai un mācību vides uzlabošanai. Piemēram, reformējamā skolā (Smiltenes Profesionālajā vidusskolā) pašlaik īsteno ES Eiropas Reģionālās attīstības fonda projektu *Mācību aprīkojuma modernizācija un infrastruktūras uzlabošana profesionālās izglītības programmu īstenošanai*.

Visām reformējamām skolām ir iekārtotas mājas lapas, kuru izveidošana un uzturēšana arī ir prasījusi līdzekļus.

Vērtējums

Profesionālās izglītības iestāžu darbības uzlabošana ir vēlams pasākums, jo iestādēs ir augsts atskaitīšanas rādītājs un arī darba devēju aptaujas bieži norāda uz vāju profesionālās izglītības kvalitāti un resursu izmantošanas efektivitāti.

Visās profesionālās izglītības sistēmās pastāv liels skaits studiju programmu un profesiju standartu, kas liecina par vāju izglītības darba koordināciju un nevajadzīgu sadrumstalotību.

Salīdzinot piecu mācību gadu rādītājus var secināt, ka vismaz profesionālās izglītības sistēmā programmu konsolidācija ir sākta, tomēr profesiju skaits, kam ir spēkā profesiju standarts, joprojām ir liels.

Profesionālās izglītības iestāžu reorganizācija tiks īstenota pakāpeniski, un 2011./2012. mācību gadā neietekmēs audzēkņu iespējas apgūt līdz šim īstenotās profesionālās izglītības programmas un pedagogu darbu. Tomēr nav garantijas, ka mācību iestādes arī turpmāk paliks savās iepriekšējās vietās. Visticamāk, tās tur nepaliks, jo citādi nav izpildāms Pamatnostādņu mērķis: *optimizēt profesionālās izglītības iestāžu skaitu un izvietojumu reģionos*.

Plānotais profesionālās izglītības iestāžu izvietojums ir nevienmērīgs, piemēram, tas neatbilst faktam, ka Latgales reģions ir trešais lielākais statistiskais reģions valstī pēc darbvieta skaita (aiz Rīgas un Pierīgas reģiona) - pēc reorganizācijas te būs izvietoti tikai divi kompetences centri.

Nav izmantota iespēja sekmēt reģionu attīstību, izvietojot profesionālās izglītības iestādes mazāk attīstītajās teritorijās.

Reformu process notiek vienlaicīgi ar ES struktūrfondu finansētu projektu īstenošanu skolu infrastruktūras uzlabošanai un mācību vides uzlabošanai, tādējādi radot resursus, par kura izmantošanu nav skaidrības – tas var novest pie nelietderīgas izglītībai atvēlēto ES struktūrfondu līdzekļu izmantošanas.

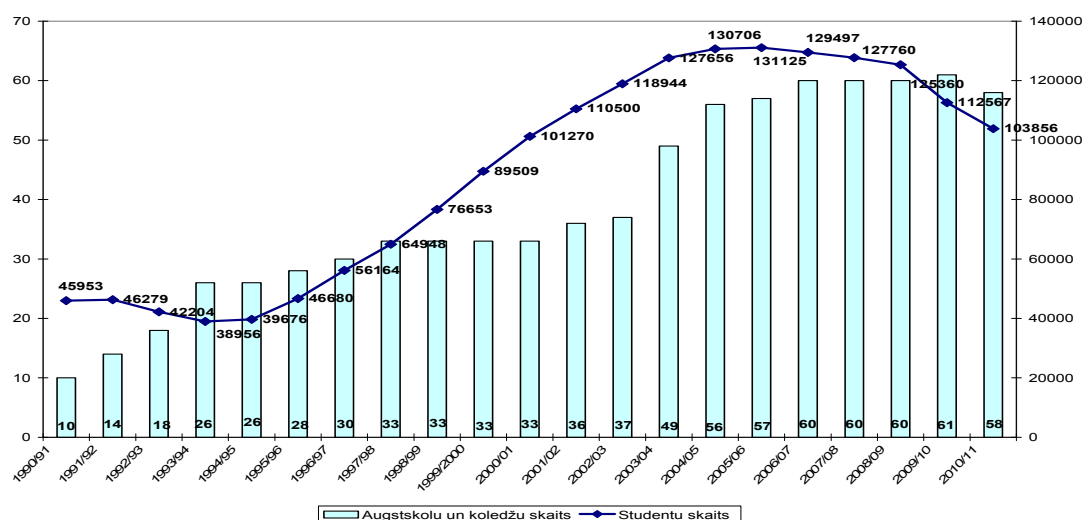
Profesionālās izglītības piedāvājums nākotnē nav prognozējams, jo nav prognozējama reorganizēto profesionālās izglītības iestāžu tālāka attīstība.

3.2. Augstākā izglītība

17. – 20. attēlos parādīti galvenie augstāko izglītības iestāžu (augstskolu un koledžu) darbību raksturojošie rādītāji.

Pēc Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centra (AIKNC) datiem Latvijā ir 19 valsts dibinātas augstskolas (6 universitātes, 7 akadēmijas, 6 augstskolas (tai skaitā REA, RJA)); 12 privātās augstskolas; 2 ārvalstu augstskolu filiāles, 17 valsts dibinātas koledžas un 7 privātās koledžas. No tām plaša profila universitātes ir LU, DU, LiepU; šaurāka profila (nozaru universitātes) ir RTU, RSU, LLU, nozaru augstskolas ir RPIVA, LJA, LAA, JVLMA, LMA, LKuA, LKrA u.c. (Barševskis, 2011).

Rīgā izvietotas 11 valsts augstskolas, 12 privātās augstskolas un viena citas augstskolas filiāle. Jelgavā izvietota viena valsts augstskola un 3 citu augstskolu filiāles. Daugavpilī ir viena valsts augstskola un 13 citu augstskolu filiāles, Rēzeknē – viena valsts augstskola un 5 citu augstskolu filiāles, Liepājā – 1 valsts augstskola un 7 citu augstskolu filiāles, Ventspilī viena valsts augstskola un 5 citu augstskolu filiāles, Valmierā viena valsts augstskola un 2 citu augstskolu filiāles. Augstskolu filiāles ir Jēkabpilī, Madonā, Balvos, Smiltēnē, Valkā, Talsos, Cēsīs, Bauskā, Tukumā, Kuldīgā, Alūksnē, Laidzē, Ozolniekos, Siguldā, Limbažos, Kandavā, Gulbenē, Aizkrauklē, Saldū, Dobelē. Augstskolu izvietojums liecina par izcilu augstākās izglītības pieejamību.

17. attēls. Augstskolu un koledžu skaits, un studentu skaits.

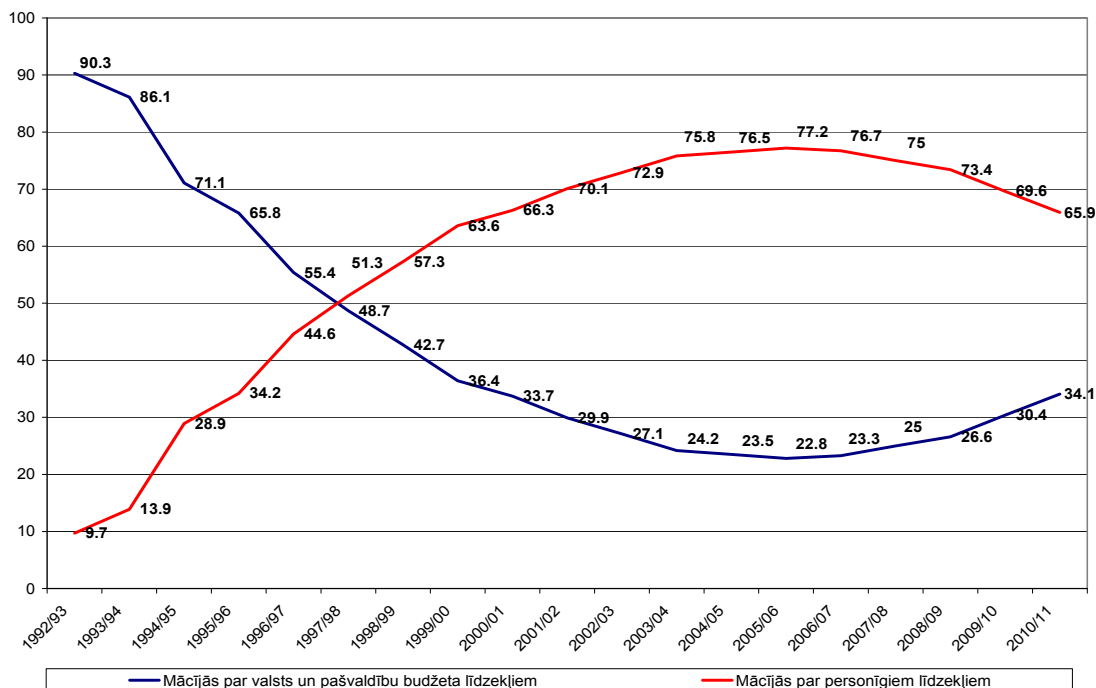
Avots: CSP.

Lielākā daļa studentu studē maksas studiju programmās. Maksas studiju programmas ir galvenokārt sociālās zinātnēs, komerczinībās un tiesībās (18. attēls). 1990. gada sākumā ieviesta studiju kreditēšana. Pēc iestāšanās ES arī augstākajā izglītībā izglītības infrastruktūras un materiālās bāzes sakārtošanai un cilvēkresursu sakārtošanai (doktorandu, maģistrantu stipendijas) ir pieejami ES struktūrfondi.

17. attēlā redzams, ka studentu skaits pēdējo sešu gadu laikā ir samazinājies (skat. arī 27. attēlu), galvenokārt samazinoties maksas studentu skaitam un daļai kopējo studentu skaitā (18. attēls). 2010./2011. akadēmiskajā gadā studējošo skaits pa valsts budžeta līdzekļiem pieauga par 3%, bet maksas studentu skaits samazinājās par 13%. Visvairāk samazinājās nepilna laika studentu skaits (par 22%) un studentu skaits privātajās augstskolās (par 13%) (Mekša, 2011).

Pēdējos gados Latvijas augstskolas un IZM ir veikušas pasākumus, lai palielinātu augstskolu eksportspēju, piesaistītu citu valstu studentus un tādējādi palielinātu augstskolu finansējumu. Akadēmiskās informācijas centrā darbojas atbalsta punkts augstskolām augstākās izglītības eksporta pakalpojumu atbalstam un ārvalstu studentu piesaistei.

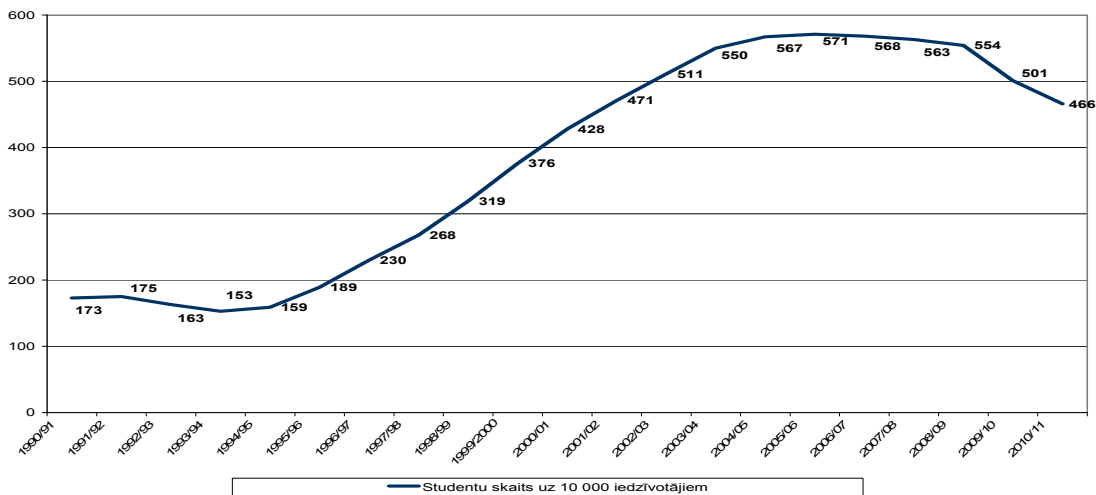
2010./2011. mācību gadā ārvalstu studenti bija 2% no kopējā studentu skaita. Lielākais ārvalstu studentu skaits bija no Krievijas, Lietuvas un Ukrainas. Ārvalstu studentu pieplūdums no valstīm ar Latvijai līdzīgu tautsaimniecības struktūru varētu palīdzēt uzturēt studiju virzienus, kas Latvijā ir svarīgi, bet pārāk mazi, lai nodrošinātu efektīvu studiju programmu darbību.

18. attēls. Studentu dalījums pēc studiju finansēšanas avota, %.

Avots: CSP.

Nedaudz samazinājies arī studentu skaits uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju (19. attēls).

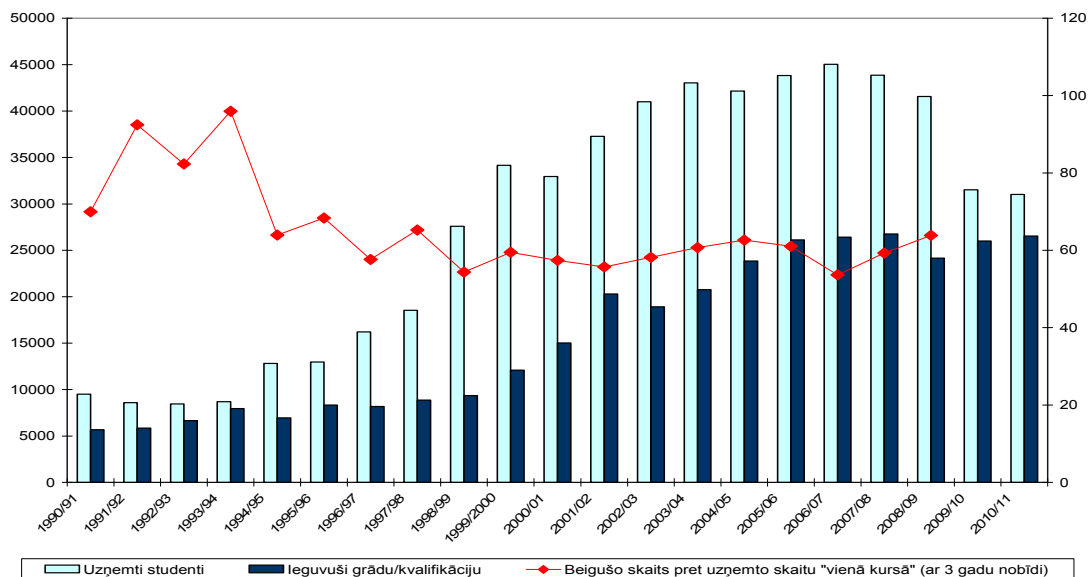

19. attēls. Studentu skaits uz 10 tūkst. iedzīvotāju.

Avots: CSP.

Izmainījies proporcija starp uzņemto un beigušo studentu skaitu (20. attēls). Attēlā ar sarkanu līniju modelēta „viena kurss” uzņemto un beigušo studentu proporcija, pieņemot, ka studiju laiks ir trīs gadi (piemēram, ka 2010./2011. gadā beidza studenti, kas uzņemti ne vēlāk kā 2008./2009. gadā). Tā ir zemāka kā deviņdesmito gadu sākumā (iespējams, to

ietekmē atšķirība „viena kursa” perioda ilgumā), bet ir stabila. Pēdējos gados proporcija ir nedaudz uzlabojusies. Proporciju šādā veidā nevar noteikt pēdējiem diviem gadiem.

20. attēls. Latvijas augstskolās un koledžās uzņemto un beigušo studentu skaits.

Avots: CSP.

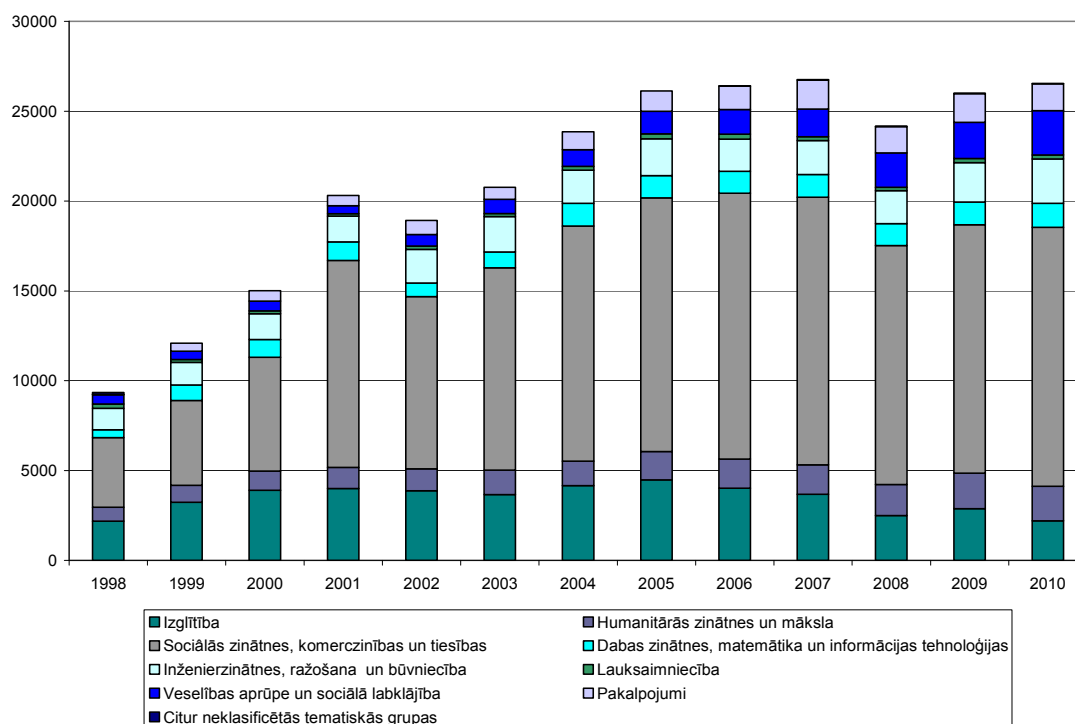
ES 2020 stratēģijā nospraustais mērķis augstākajā izglītībā, ko pieņēmusi arī Latvija, ir panākt, ka vismaz 40% jaunākās paaudzes (30-34 gadi) iedzīvotājiem ir augstākā izglītība. Latvijā 2009. gadā (pirms 2011. gada tautas skaitīšanas) augstākā izglītība bija 30% iedzīvotāju. Tā kā tautas skaitīšanas rezultāti nav zināmi, precīza proporcija nav zināma, taču ir skaidrs, ka augstāko izglītību beigušo pieplūdums tautsaimniecībā tuvākajos divos gados būs vismaz par ceturtdaļu mazāks kā iepriekš.

2010./11. mācību gadā 59% no vidusskolu beigušajiem iestājās augstākajās mācību iestādēs - augstskolās un koledžās (*Izglītības iestādes ...*, 2011). 2010./11. mācību gadā Latvijā bija 58 augstākās izglītības iestādes, kurās mācības uzsāka 103,9 tūkst studentu (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

2010. gadā mācību iestādi ar akadēmisko grādu vai kvalifikāciju bija beiguši 26,5 tūkst absolventu (par 2% vairāk kā gadu iepriekš) (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

Augstskolās un koledžās mācās vairāk sievietes (2010./11. mācību gada sākumā 63,4 tūkst. sievietes un 40,4 tūkst. vīrieši) un arī beidz vairāk sievietes kā vīrieši (71,4% no beidzējiem ir sievietes un 28,6% ir vīrieši). Arī doktorantūru beidz vairāk sievietes kā vīrieši (attiecīgi 59,8% un 40,2%) (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

21. attēlā parādīts studentu sadalījums pa galvenajiem studiju virzieniem. Noturīgi visvairāk studējošo ir studiju virzienā sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības (vislielākā daļa studējošo skaitā).

21. attēls. Grādu vai kvalifikāciju ieguvušo studentu skaits pa izglītības tematiskajām grupām augstskolās un koledžās.

Avots: CSP.

IZM speciālisti (Mekša, 2011) uzskata, ka normatīvā finansējuma ieviešana ir devusi iespēju pārveidot studiju vietu struktūru atbilstoši valsts prioritātēm (palielināt studējošo skaitu inženierzinātnēs, dabaszinātnēs, maģistrantūrā, doktorantūrā).

4. tabula. Valsts finansētu studiju vietu skaita un studējošo skaita salīdzinājums.

	Studējošo skaits		Valsts finansētas vietas		Valsts finansētas vietas % no studentu skaita	
	2001	2010	2001	2010	2001	2010
Izglītība	4000	2206	3968	2369	99	107
Humanitārās zinātnes un māksla	1182	1917	3201	3745	271	195
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	11506	14417	5642	3893	49	27
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas, inženierzinātnes, ražošana un būvniecība	2473	3801	9688	11402	392	300
Lauksaimniecība	135	229	833	669	617	292
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	446	2456	1302	3745	292	152
Pakalpojumi	566	1500	832	1372	147	91

Avots: CSP, Mekša, 2011.

4. tabulā redzams, ka vislielākais valsts finansēto studiju vietu skaits ir dabaszinātnēs, matemātikā un, salīdzinot ar 2001. gadu, tas ir pieaudzis. Tomēr, faktiskais studējošo skaits ir mazāks. Neskatoties uz stimulēšanas pasākumiem, studējošo daļa inženierzinātnēs, ražošanas un būvniecības zinātnēs gandrīz nepieaug (skat. arī *Izglītības ...*, 2011: 8). Izglītības nozares specialitātēs studējošo skaits tika mākslīgi paaugstināts ar administratīvu prasību par augstāko izglītību visiem izglītības sistēmā strādājošiem, tāpēc tas samazinājās pēc šo prasību atcelšanas.

Tiecoties paaugstināt augstākās izglītības iestāžu kvalitātes rādītājus, Latvijā ir intensificēta doktora grādu iegūšana. Pēc 2001. gada ir sācies straujš doktora grādu ieguvušo personu skaita kāpums – no 37 personām 2001. gadā līdz 174 personām 2009. gadā. Taču IZM dati liecina, ka, neskatoties uz samērā lielu doktorantūras studentu skaitu un materiālajiem stimuliem (stipendija no ES struktūrfondiem), grādu ieguvušo skaita proporcija ir divas reizes mazāka kā Zviedrijā un mazāka kā Igaunijā. Tikai 8% no doktorantūras studentiem iegūst akadēmisko grādu (Rēvalde, 2011).

Kopumā augstākās izglītības studentu sadalījums atbilst Latvijas tautsaimniecības nozaru struktūrai, kurā dominē pakalpojumu nozares un finansalizētās nozares (to skaitā komercpakalpojumi un operācijas nekustamā īpašuma tirgū), un mikro un mazie uzņēmumi.

Tomēr rodas šaubas, vai augstākās izglītības kvantitatīvo rādītāju sasniegumi nav iegūti uz kvalitātes rēķina, un vai augstais sabiedrības izglītības potenciāls tiek pienācīgi izmantots, jo Latvijas tautsaimniecība joprojām darbojas zemas pievienotās vērtības sektoros.

Augstākās izglītības un zinātnes sistēma ir nebeidzamā reformu stāvoklī. Reformu iniciatīvas sevišķi pieaugušas pēdējos gados, jo augstākās izglītības budžeta finansējums dažu gadu laikā būtiski samazinājies un, kā minēts iepriekš, samazinājies maksas studentu skaits. Salīdzinot ar 2008. gadu, 2011. gadā dotācija augstākās izglītības iestādēm studiju procesa nodrošināšanai bija noteikta par 47% mazāka (104,3 milj. LVL 2008. gadā un 55,4 milj. LVL 2011. gadā) (Mekša, 2011).

2010. gada 12. janvārī LR Ministru kabinetā pieņemts Informatīvais ziņojums *Par nepieciešamajām strukturālajām reformām augstākajā izglītībā un zinātnē Latvijas starptautiskās konkurētspējas paaugstināšanai*. IZM sadarbībā ar EM, nozaru ministriem un konsultējoties ar partneriem izstrādāja *Pasākumu plānu par nepieciešamajām reformām augstākajā izglītībā un zinātnē 2010. – 2012. g.* (apstiprināts MK 2010. gada 5. augustā), kas vērsts uz šādiem mērķiem (Rēvalde, 2011; Mekša, 2011):

- studiju un zinātniskās darbības kvalitātes uzlabošana - studiju programmu ilgtspējas ārpuskārtas izvērtēšana 2011. – 2012., lai pārietu uz akreditāciju pa studiju virzieniem (jomām) (finansēts no ES struktūrfondu līdzekļiem);
- efektivitātes un atdeves paaugstināšana;
- eksportspējas paaugstināšana;
- sasaistes ar tautsaimniecību un inovatīvās darbības stiprināšana.

Augstākās izglītības sistēmas sakārtošana paredz mazināt studiju programmu sadrumstalotību, uzlabot studiju programmu kvalitāti, veicināt publiskā finansējuma

racionālu un efektīvu izmantošanu, sekmēt augstākās izglītības pieejamību personām no mazāk nodrošinātām ģimenēm.

Sasaisti ar tautsaimniecību paredzēts īstenot atbilstoši koncepcijai *Valsts attīstībai atbilstoša augstākās izglītības studiju programmu un studiju vietu sadalījuma modelis*, kas pieņemta ar MK rīkojumu 2009. gada 16. janvārī. Koncepcijas īstenošanas galvenie nosacījumi:

- tiek saglabāta esošā studiju bāze visās nozarēs,
- tiek ņemtas vērā darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma prognozes,
- tiek veicināta sadarbība starp darba devējiem nozarei nepieciešamo speciālistu skaita un kvalitātes nodrošināšanā,
- budžeta vietu skaits dabaszinātņu, inženierzinātņu un tehnoloģiju studiju programmās tiek palielināts, palielinot valsts budžeta finansējumu augstākajai izglītībai kopumā.

2011. gada 19. aprīlī noslēgta vienošanās starp IZM, LRP, LDDK, LBAS, un LSA par studiju vietu struktūras pakāpenisku pārveidošanu atbilstoši darba tirgus prasībām.

Turpmāk paredzēts ik gadu izvērtēt esošā studiju vietu skaita sadalījuma atbilstību valsts attīstībai un ekonomikas stimulēšanai nepieciešamo speciālistu sagatavošanai. Valsts budžeta vietu sadalījumā paredzēts ņemt vērā programmu kvalitātes izvērtēšanā iegūtos rezultātus.

No otras puses, vismaz viens no reformu nepieciešamības iemesliem – programmu pārklāšanās un daudzveidība ir vājas augstākās izglītības koordinācijas rezultāts, kurš novēršams bez papildus reformām.

Vērtējums

Augstskolu izvietojums un finansēšana nodrošina izcilu augstākās izglītības pieejamību.

Studentu skaits, rēķinot uz vienu iedzīvotāju ir augsts, tomēr ES 2020 kritēriji par augstāko izglītību ieguvušo iedzīvotāju īpatsvaru nav sasniegti. Latvijā 2009. gadā (pirms 2011. gada tautas skaitīšanas) augstākā izglītība bija 30% iedzīvotāju.

Augsts maksas studiju īpatsvars.

Studentu skaits samazinās, samazinoties maksas studentu skaitam un daļai kopējā studentu skaitā. Tā kā tautas skaitīšanas rezultāti nav zināmi, precīzi aprēķini nav iespējami, taču ir skaidrs, ka augstāko izglītību beigušo pieplūdums tautsaimniecībā tuvākajos divos gados būs vismaz par ceturtdaļu mazāks kā iepriekš.

Noturīgi visvairāk studējošo ir studiju virzienā sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības (vislielākā daļa studējošo skaitā). Neskatoties uz stimulēšanas pasākumiem, studējošo daļa inženierzinātnēs, ražošanas un būvniecības zinātnēs gandrīz nepieaug.

Kopumā augstākās izglītības studentu sadalījums atbilst Latvijas tautsaimniecības struktūrai, kurā dominē pakalpojumu nozares un finansializētās nozares (to skaitā komercpakalpojumi un operācijas nekustamā īpašuma tirgū), un mikro un mazie uzņēmumi.

Izglītības potenciāla izmantošanas aspektā ir neatbilstība starp augstu sabiedrības izglītības līmeni un tautsaimniecības darbību salīdzinoši zemas pievienotās vērtības jomās.

Labāka augstākās izglītības koordinācija, tai skaitā kvalitatīvāka iestāžu un programmu akreditācija, ļautu izvairīties no nebeidzamām reformām un sasniegt augstu izglītības kvalitāti.

3.3. Izglītība pirms nodarbinātības

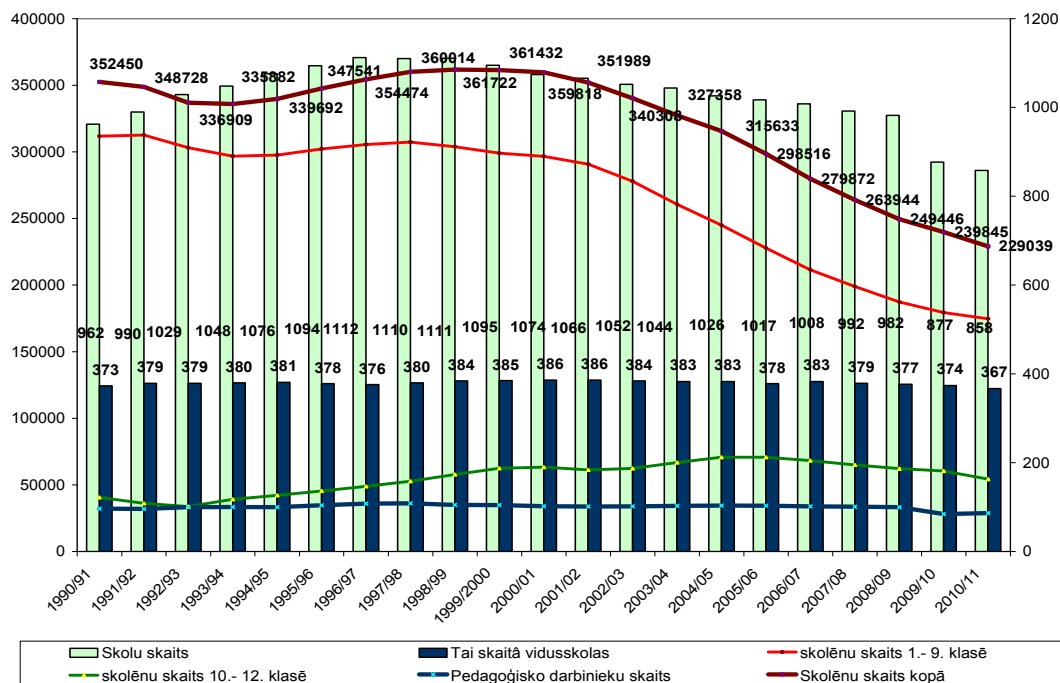
Izglītības piedāvājumu nosaka ne tikai piedāvātās profesionālās un akadēmiskās izglītības programmas, bet arī iespējas tās apgūt, kas veidojas iepriekšējos izglītības līmeņos.

Pirmskolas izglītības iestādes 2010. gada 1. septembrī apmeklēja 88,2 tūkst bērnu, no tiem 37,3 tūkst. bērnu vecumā no 5-6 gadiem (89,3% no bērnu kopskaita šajā vecuma grupā) (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

Vispārizglītojošās skolās jaunieši iegūst izglītības pamatus. 2010./11. mācību gadā Latvijā bija 858 vispārizglītojošās skolas ar kopējo audzēkņu skaitu 229 tūkstoši (par 10,8 tūkstošiem vai 4,5% mazāk kā iepriekšējā mācību gadā. (*Izglītības iestādes ...*, 2011)

Par svarīgu izglītības sistēmas sakārtošanas virzienu uzskata vispārizglītojošo skolu tīkla sakārtošanu. Reformas pamato ar to, ka demogrāfiskās situācijas ietekmē skolēnu skaits, kuri apgūst vispārējās izglītības mācību programmas, samazinās.

22. attēlā redzama skolu tīkla attīstība līdz šim.

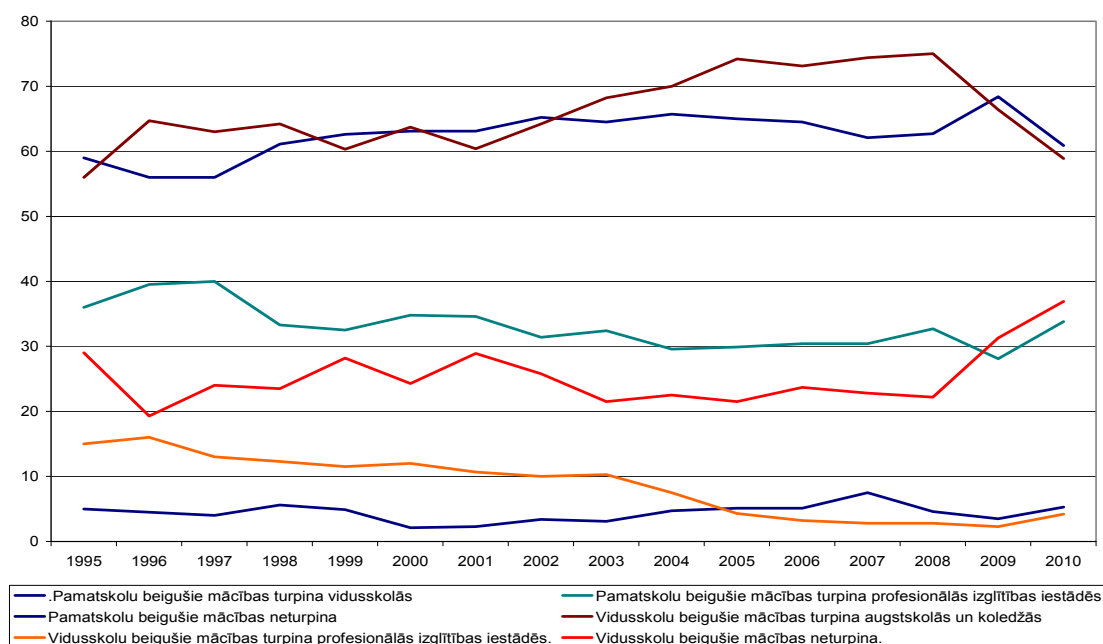
22. attēls. Vispārizglītojošo skolu attīstība Latvijā*.

* kolonu mērogs – labā ass, līniju mērogs – kreisā ass.

Avots: CSP

Var novērot, ka samazinoties skolēnu un skolu skaitam, pedagogu skaits ir samazinājies salīdzinoši maz, tomēr skolēnu skaits uz vienu pedagogisko darbinieku ir pat nedaudz samazinājies (Izglītības ..., 2011, attēls).

2010./11. mācību gadā darbu uzsāka 858 vispārīzglītojošās skolas (*Izglītības iestādes ...*, 2011). Salīdzinot ar 2000./2001. mācību gadu 2010./11. mācību gadā skolēnu skaits bija samazinājies par 122 tūkst. skolēnu. Obligāto pamatzglītību apguva 174,7 tūkst. skolēnu (94,3% no bērniem 7-15 gadu vecuma grupā, 95,2% no skolēnu skaita iepriekšējā gadā). Vispārīzglītojošo skolu 10. - 12. klasēs mācījās 54,3 tūkst. skolēnu (par 6,2 tūkst. skolēnu mazāk kā 2009./10. mācību gadā) (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

23. attēls. Pamatskolu un vidusskolu beigušo turpmākā izglītība, % (pamatskolu beigušie = 100, vidusskolu beigušie = 100).

Avots: CSP.

23. attēlā un 5. tabulā uzrādīti vispārējās izglītības skolēnu nākotnes nodomi. Tabulā redzams, ka 2006. gadā vairāk 9. klašu beidzēju vēlējas turpināt mācības profesionālās izglītības iestādēs vai strādāt, un vairāk vēlējas apvienot darbu ar mācībām. 23. attēlā redzams, ka 2008. un 2009. gadā tendences ir ievērojami mainījušās.

Pēc CSP datiem 37% vidusskolas beigušo mācības neturpina. Kā liecina bezdarba statistika, tieši šie cilvēki visbiežāk zaudē darbu.

Populārākās profesijas (minējuši virs 6% respondentu), 2000. gada pētījumā, 9. klašu meitenēm bija jurists, frizieris, grāmatvedis, dizainers, psihologs, pavārs; zēniem galdnieks, pavārs, automehāniķis, programmētājs, policists, jurnieks.

12. klašu meitenēm populārākās profesijas bija jurists, grāmatvedis, psihologs, dizainers, menedžeris, ekonomists, ārsts; zēniem – ekonomists, jurists, programmētājs, policists, inženieris, jurnieks, menedžers.

Abos izglītības līmeņos svarīgākais motīvs profesijas izvēlē bija labi atalgots darbs.

PKIA pētījumā EQUAL projekta ietvaros 2006. gadā³ populārākie darbības virzieni (vairāk par 6% atbildētāju) bija māksla un kultūra, valdība un administrācija, būvniecība, ekonomika, finanses un apdrošināšana, sociālās zinātnes, izglītība.

5. tabula. Izglītojamo nākotnes nodomi pamatizglītībā.

	PKIC pētījums 2000. gadā ⁴	PKIA pētījums EQUAL projekta ietvaros 2006. gadā ⁵	
		Karjeras plānošanā neiesaistītie	Karjeras plānošanā iesaistītie
9. klašu skolēni			
Mācīties vidusskolā	51	54	74
Mācīties vidējā speciālā mācību iestādē	15	47	32
<i>Mācīties profesionālās izglītības iestādē</i>		38	21
<i>Mācīties koledžā</i>		9	11
Mācīties arodskolā	15	28	44
Mācītiesursos		8	12
Apvienot darbu ar mācībām	4	14	22
Mācīties ārzemēs	2		
Strādāt	1	3	3
Paņemt pārtraukumu atpūtai		3	1
Cits variants		3	4
Nav izlēmuši	12		
12. klašu skolēni			
Mācīties augstskolā	51	80	75
Mācīties vidējā speciālā mācību iestādē	5	15	17
<i>Mācīties profesionālās izglītības iestādē</i>		7	4
<i>Mācīties koledžā</i>		8	13
Mācīties arodskolā	3		
Mācītiesursos		13	11
Mācīties ārzemēs	5		
Apvienot darbu ar mācībām	34	35	47
Strādāt	2	4	4
Paņemt pārtraukumu atpūtai		3	3
Cits variants		3	5
Nav izlēmuši	6		

Izglītības eksperti vērtē, ka kopš 1990. gada vispārējās izglītības kvalitāte ir pazeminājusies (Geste, 2009). Par to liecina starptautiskie izglītības mērījumi un

3

<http://www.nva.gov.lv/UserFiles/File/2006%20un%202007%20%20gada%20petijumu%20salidzinajums.d>

4 PKIC

5

<http://www.nva.gov.lv/UserFiles/File/2006%20un%202007%20%20gada%20petijumu%20salidzinajums.d>

konkursu rezultāti. Arī CSP dati liecina, ka pēdējos piecos gados vidējais otrklasnieku skaits (visās klasēs) sasniedz 8,5 – 10 tūkstošus skolēnu - vairāk kā iepriekš.

Vērtējums

Vispārējās izglītības reformas ir vērstas uz skolu skaita optimizāciju, kas nozīmē skolu skaita samazināšanu līdzvērtīgi iedzīvotāju skaita samazinājumam.

Vispārējās izglītības izglītojamo nākotnes nodomi liecina par lielāku vēlmi gan turpināt mācības, gan iegūt profesionālo izglītību un strādāt.

2008. un 2009. gadā ir notikuši krasas izmaiņas skolēnu nākotnes nodomu vērtējumos – mazāk vidusskolu beigušo vēlējās turpināt mācības augstskolās un koledžās, vairāk vidusskolu beigušo mācības neturpina.

Darbības virziena un nākošās profesijas izvēle vispārīzglītojošās skolās ir priekšstatu vadīta.

Pamatojoties uz starptautisko izglītības mērījumu un konkursu rezultātiem, izglītības eksperti vērtē, ka kopš 1990. gada vispārējās izglītības kvalitāte ir pazeminājusies.

3.4. Neiegūta/nepabeigta izglītība

Saskaņā ar Izglītības kvalitātes valsts dienesta apkopotajiem datiem, 2010./11 mācību gadā **izglītības iestādes neapmeklē** 11,3 tūkst. skolēnu (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

6. tabula. Jaunieši vecumā no 18 līdz 24 gadiem, kuri pārtraukuši mācības: īpatsvars no iedzīvotājiem vecumā 18-24 gadi (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
Vīrieši un sievietes - kopā	14,8	15,1	15,5	13,9	13,3
Vīrieši	18,9	20,0	20,2	17,5	17,2
Sievietes	10,4	10,1	10,7	10,4	9,4

Avots: CSP.

Paskaidrojums: No 2009.gada Eurostat statistikas birojs ir mainījis aprēķinu metodoloģiju šim rādītājam. Rādītājā vairs netiek ietverti jaunieši, kuri pēdējo 4 nedēļu laikā bija brīvdienās. 2010: provizoriski dati.

2010. gada 5. maijā LR Ministru kabinets ir apstiprinājis Latvijas nacionālo pozīciju par Latvijas stratēģiskajiem mērķiem *ES 2020* kontekstā. Tas ir, **skolu nepabeigušo iedzīvotāju īpatsvaru vecuma grupā 18 – 24 gadi** samazināt līdz 14,3% 2015. gadā un 13,4% 2010. gadā. 2009. gadā skolu nepabeigušo iedzīvotāju īpatsvars attiecīgajā vecuma grupā, kuri nav ieguvuši izglītību un neturpina mācības, bija 13,9%, tādejādi nospraustie mērķi ir sasniegti (*Izglītības iestādes ...*, 2011).

2011. gada 1. ceturksnī bez vidējās izglītības bija un mācības neturpināja 75,5 tūkstoši jauniešu, kas papildinās darba tirgu vienkāršajās profesijās. 2005. gadā vienkāršās profesijās bija nodarbināti 59,8 tūkstoši strādājošo un profesiju grupā „Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri”, kur skolu nepabeigušie jaunieši varētu strādāt pēc īsas apmācības - 70,7 tūkstoši strādājošo. Tas nozīmē, ka skolu nepabeigušiem jauniešiem darba atrašanas iespējas ir niecīgas.

2010. gada 16. novembrī LR Ministru kabinets apstiprināja *Latvijas nacionālo reformu programmas ES 2020 stratēģijas īstenošanai* projektu (saukts – reformu programmas projekts). Šajā projektā, lai samazinātu skolu nepabeigušo jauniešu īpatsvaru, IZM paredzēts:

1) uzlabot pamata un vidējās izglītības pieejamību, šajā nolūkā paredzēts:

- nodrošināt precīzu izglītojamo uzskaiti, nepieļaut izglītības iestādes ilgstošu vai sistemātisku neapmeklēšanu bez attaisnojoša iemesla, nosakot vienotu kārtību, kādā izglītības iestāde informē izglītojamo vecākus, pašvaldības un valsts iestādes, ja izglītojamais bez attaisnojoša iemesla neapmeklē izglītības iestādi (2011. gada 1. februārī pieņemti LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 89 *Kārtība, kādā izglītības iestāde informē izglītojamo vecākus, pašvaldības vai valsts iestādes, ja izglītojamais bez attaisnojoša iemesla neapmeklē izglītības iestādi*),
- nodrošināt atbalstu sociālās atstumtības riskam pakļautajiem jauniešiem,
- nodrošināt mācību atbalstu jauniešiem ar mācīšanās problēmām.

2) ieviest modernas mācību metodes, veicināt individualizētu pieeju mācību procesam, ieviest elastīgus mācību modeļus, to skaitā vakarskolas, attīstīt tālmācības iespējas pieaugušajiem.

Šie pasākumi ir paredzēti, taču tos ievieš lēni, aizbildinoties ar naudas trūkumu un citiem svarīgiem darbiem.

2010./11. mācību gada sākumā Latvijā darbojās 28 vispārējās izglītības vakarskolas un 59 vakara klases un neklātienas konsultāciju punkti pie dienas skolām. 2010./11. mācību gadā vakara un neklātienes izglītības programmās mācījās 12,7 tūkstoši izglītojamo. 47% no tiem bija meitenes, 86% bija vecāki par 18 gadiem.

Grozījumi *Vispārējās izglītības likumā* nosaka, ka vakarskolas var piedāvāt formālu un neformālu izglītību pieaugušiem. 2010. gadā izveidotas 143 jaunas vispārējās izglītības programmas.

Paredzēts, ka 2011. gadā vakarskolu skaits samazināsies līdz 25 vakarskolām.

Lai nodrošinātu elastīgu profesionālās izglītības programmu piedāvājumu atbilstoši īstermiņa darba tirgus piedāvājumam un izmaiņām tehnoloģijās, profesionālās izglītības programmas paredzēts strukturēt mācību moduļos. Šāda pieeja tiek izstrādāta un ieviesta ES struktūrfondu nacionālās programmas apakšaktivitātes *Nacionālās kvalifikāciju sistēmas pilnveide, profesionālās izglītības satura un profesionālajā izglītībā iesaistīto pušu sadarbības uzsākšana* projekta ietvaros, kas īstenojams 2010. – 2012. gadā (projekta iesniedzējs – Valsts izglītības attīstības aģentūra).

Vidējo profesionālo izglītību īsteno programmās, kurās uzņem audzēkņus bez prasībām par iepriekšējo izglītību, tai skaitā tādus, kuri nav ieguvuši pamatizglītību. Audzēkņi vienas izglītības programmas ietvaros var iegūt vienu vai vairākas saistītas profesionālas kvalifikācijas. Individualizēta pieeja mācību procesam izpaužas kā pedagoģiskā korekcija izglītojamiem ar mācību grūtībām. Arī izglītojamiem ar sociālās uzvedības traucējumiem tiek nodrošinātas sociālās korekcijas izglītības programmas, kas vienlaikus ietver izglītības satura apguvi un audzēkņa sociālo korekciju, pievēršot īpašu uzmanību

individuālam darbam ar bērnu, atkarību profilaksei, darba un dzīves prasmju apguvei un drošas vides nodrošināšanai.

Vērtējums

Līdz 2009. gadam vairāk kā 13% iedzīvotāju 18-24 gadu vecumā nebija pabeigta vidējā izglītība vai iegūta profesionālā kvalifikācija, un viņi neturpināja mācības (skolu nepabeigušie iedzīvotāji).

Vīriešu vidū problēmas izplatība bija lielāka kā sievietes vidū.

Skolu nepabeigušie jaunieši papildina darba tirgu vienkāršajās profesijās. Salīdzinot skolu nepabeigušo jauniešu skaitu un vienkāršās profesijās nodarbināto skaitu var secināt, ka darba iespējas šādiem jauniešiem ir niecīgas.

Latvijā ir uzsākta darbība, lai samazinātu izglītību neieguvušo skaitu.

Papildus vispārējās izglītības pieejamības palielināšanai, izglītības iegūšanas iespējas paplašina tas, ka profesionālās izglītības iestādes uzņem arī audzēkņus bez iepriekšējās izglītības prasībām.

Tā kā *ES 2020* Latvijas mērķi ir sasniegti, var gadīties, ka problēmas risināšanai turpmāk netiek pievērsta pietiekoša nozīme.

3.5. Mūžizglītība

2008. gada 23. februārī LR Ministru Kabinets pieņēma mūžizglītības plānošanas pamatdokumentu *Mūžizglītības politikas vadlīnijas 2007. – 2013.* IZM ir sagatavojusi *Programmu Mūžizglītības politikas vadlīnijas 2007. – 2013.* ieviešanai. Programma ir cieši saistīta ar ES programmu *Izglītība un apmācība 2010.*

Programma paredz, izmantojot ES struktūrfondu finansējumu, sasniegt šādus rezultātus:

- sadarbībā ar pašvaldībām, vispārīgās un profesionālās izglītības organizācijām nodrošināt jaunu pamatiemaņu iegūšanu 15% pašvaldības teritorijā dzīvojošo pieaugušo (pasākumu sākt 2011. gadā),
- nodrošināt zināšanas un iemaņas bezdarbniekiem, darba meklētājiem un nodarbinātiem, tai skaitā izmantojot talonu (sertifikātu) sistēmu, un arī uzņēmējdarbības uzsācējiem un komersantiem (no 2009. gada, sadarbībā ar Labklājības ministriju, ar plānošanas reģionu starpniecību),
- nodrošināt otrās iespējas izglītību vispārīgās izglītības sistēmā (vakara, maiņu skolas) un profesionālās izglītības organizācijās, lai dotu iespēju iegūt pamata un vidējo izglītību, sevišķi iedzīvotājiem, kam iespējams sociālās izslēgšanas risks.

Paplašinot otrās iespējas izglītības pieejamību, sākot ar 2009./2010. mācību gadu vidējo izglītību var iegūt arī tālmācības ceļā (akreditēta Rīgas Tālmācības vidusskola).

Mūžizglītības attīstībai Latvijā tiek izmantoti pietiekoši lieli resursi, tai skaitā ES struktūrfondu līdzekļi. 2011. gada augusta sākumā Valsts izglītības attīstības aģentūra apstiprināja 364 ES Mūžizglītības programmas projektus. *Comenius*, *Leonardo da Vinci*, *Erasmus* un *Grundtvig* projektu īstenošanai piešķirti 7,7 miljoni EUR. Projektu

dalībniekiem būs iespēja iegūt starptautisku izglītības pieredzi un praksi 33 valstīs. No apstiprinātajiem 364 projektiem 62 projekti ir izglītības iestādēm (1,2 miljoni LVL, 19 tūkst. LVL vidēji katram projektam). Augstskolām piešķirts 3,7 milj LVL finansējums no EK līdzekļiem un 2,9 milj LVL valsts budžeta līdzekļu ERASMUS mobilitātes projektiem (Latvijas studenti var studēt 3-12 mēnešus ārvalsts augstskolā vai apgūt starptautiskas prakses pieredzi, augstskolu mācībspēki var docēt ārvalstu augstskolās). Apstiprināti arī 80 *Leonardo da Vinci* mobilitātes jeb mācību prakses un pieredzes apmaiņas projekti 1,4 milj EUR apmērā profesionālo skolu audzēkņiem (mācību prakse izvēlētajā specialitātē) un strādniekiem, darbiniekiem, pašnodarbinātām personām, bezdarbniekiem, augstskolu beidzējiem – 2-26 nedēļu laikā uzlabot profesionālās prasmes un attīstīt jaunas iemaņas. Pieredzes apmaiņa būs iespējama arī pedagogiem („Atbalsta ...”, 2011).

Mūžizglītības raksturošanai izmantots 2007. gadā veiktais izlasveida apsekojums *Pieaugušo izglītība*⁶. Apsekojumā tika aptaujāti 4611 iedzīvotāji vecumā no 25 līdz 64 gadiem visā Latvijas teritorijā. Iedzīvotāji tika aptaujāti par piedalīšanos izglītības darbībās laika periodā no 2006. gada jūnija līdz 2007. gada jūnijam.

Apsekojumā lietoti šādi termini.

Pieaugušo izglītība ir personu (vecuma grupā 25-64 gadi) daudzveidīgs izglītošanas process, kas nodrošina personas attīstību un konkurētspēju darba tirgū.

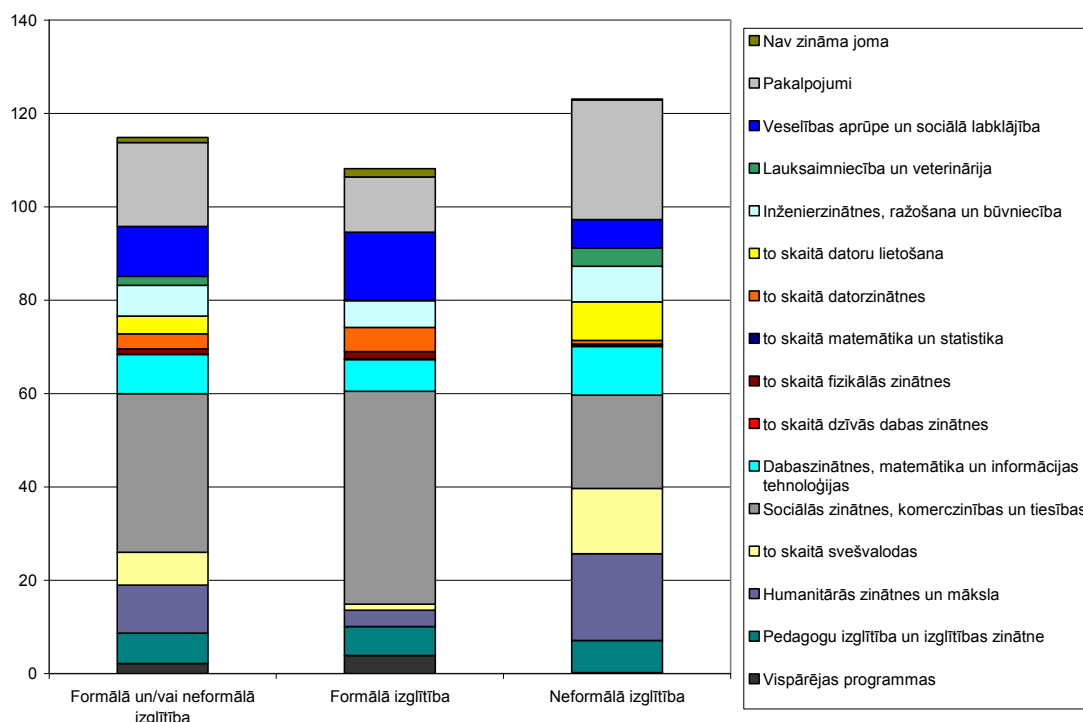
Formālā izglītība ir sistēma, kas ietver pamatizglītības, vidējās izglītības un augstākās izglītības pakāpes, kuru programmu apguvi apliecina valsts atzīts izglītības, profesionālās kvalifikācijas dokuments vai izglītības un profesionālās kvalifikācijas dokuments.

Neformālā izglītība ir visas organizētās apmācību nodarbības ārpus formālās izglītības sistēmas, kas ir organizētas kā kursi, konferences, lekcijas, semināri vai darbnīcas. Neformālās izglītības mērķis ir apgūt vai uzlabot prasmes, zināšanas un kompetences, gan saistībā ar darbu, gan sabiedriskiem un personīgiem mērķiem.

Ikdienas mācīšanās ir process, kad persona ar nolūku kaut ko mācās, bet mazāk organizētā veidā, t.i. bez skolotāja vai pasniedzēja, ar mērķi pilnveidot savas prasmes, iegūt jaunas zināšanas. Ikdienas mācīšanās ir: 1) pašmācība, izmantojot drukātus materiālus (grāmatas, žurnālus, speciālo literatūru); 2) interaktīva mācīšanās, izmantojot datoru, internetu; 3) apmācība, iegūstot informāciju no radio vai televīzijas raidījumiem, audio-video kasetēm; 4) bibliotēku, mācību centru apmeklējumi; 5) mācīšanās no ģimenes locekļiem, kolēģiem.

6

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Pieaugu%F0o%20izgl%EEba/Pieauguso%20izglitiba.htm>

24. attēls. Pieaugušo izglītībā pavadītais laiks sadalījumā pa izglītības jomām, %.

Avots: CSP aptauja 2007. gadā.

Tāpat kā augstākajā izglītībā, mūžizglītībā lielākais īpatsvars ir sociālām zinātnēm, komerczinībām un tiesībām. Pieaugušo izglītības analīze izglītības programmu aspektā liecina, ka izglītojamie gan apmierina savas izglītības intereses, gan uzlabo savu kvalifikāciju darbam (liels humanitāro zinātņu un mākslas īpatsvars laika sadalījumā pa izglītības jomām, bet no tām liela daļa laika veltīta svešvalodu apguvei, lielāks īpatsvars datoru lietošanas programmām) (24. attēls). Arī 7. tabulas dati liecina, ka visvairāk atbildētāju par galveno motīvu pieaugušo izglītībai uzskata sevis pilnveidošanu darbam. 84,7% atbildētāju uzskata, ka cilvēkiem, kuri turpina mācīties, būdami jau pieauguši, ir lielākas iespējas izvairīties no bezdarba.

7. tabula. Attieksme pret pieaugušo izglītību (procentos no atbildēm).

	Pavisam
Ja gribat būt veiksmīgs darbā, nepieciešams turpināt uzlabot savas zināšanas	89,6
Darba devējiem jābūt atbildīgiem par savu darbinieku apmācību	86,4
Cilvēkiem, kuri turpina mācīties, būdami jau pieauguši, ir lielākas iespējas izvairīties no bezdarba	84,7
Izglītība un apmācība var palīdzēt ikdienā	81,9
Mācīšanās dod vairāk pašpārliecības	81,7
Jaunā apguve sagādā prieku	76,4
Prasmes, kas nepieciešamas darbā, nevar apgūt klasē	74,6
Cilvēkiem jābūt gataviem kaut ko maksāt par pieaugušo izglītību	67,8

Avots: CSP aptauja 2007. gadā.

Vērtējums

7. tabula un NVA mācību programmu popularitāte liecina, ka Latvijā mūžizglītības nozīme ir saprasta un pieaugušo izglītības iespējas ir daudzveidīgas.

Tāpat kā augstākajā izglītībā, arī mūžizglītībā lielākais īpatsvars ir sociālajām zinātnēm, komerczinībām un tiesībām.

Formālajā un neformālajā izglītībā patērētā laika sadalījums pa nozarēm atšķiras. Neformālajā izglītībā ievērojami mazāk laika veltīts sociālajām zinātnēm, bet vairāk pakalpojumiem, svešvalodām un humanitārajām zinātnēm un mākslai.

Pieaugušo izglītībā iedzīvotāji gan apmierina savas izglītības intereses, gan uzlabo savu kvalifikāciju darbam. Visvairāk atbildētāju par galveno motīvu pieaugušo izglītībai uzskata sevis pilnveidošanu darbam.

Neformālajā izglītībā ir daudzveidīgāks interešu sadalījums dabaszinātnēs un informācijas tehnoloģiju jomā.

3.6. Karjeras vadība

Karjeras vadības attīstībai, mūžizglītības kontekstā, Latvijā ir izstrādāta un 2006. gada 29. martā apstiprināta MK koncepcija *Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana*. Karjeras vadība tiek uzskatīta par efektīvu līdzekli, lai izvēlētos sev piemērotu nodarbošanos un paaugstinātu indivīda spējas orientēties mainīgajā darba tirgū. Par koncepcijas īstenošanu atbild Izglītības un zinātnes ministrija (karjeras izglītības pasākumi un pakalpojumi izglītības sistēmā) un Labklājības ministrija (karjeras atbalsta pakalpojumi visiem iedzīvotājiem darbaspējas vecumā).

Karjeras vadību ir lietderīgi ieviest jau pamatizglītības organizācijās, tāpēc nodibināts Valsts izglītības attīstības aģentūras Karjeras atbalsta departaments. Departamentam bija iespēja no 2005. gada februāra līdz 2008. gada augustam īstenot ESF nacionālās programmas projektu *Karjeras izglītības programmu nodrošinājums izglītības sistēmā*. Programmas ietekmē skolās sāka veidoties karjeras izglītība, skolotājiem tika organizēti tālākizglītības kursi. Diemžēl, projekta finansējums ir pārraukts un turpmākais darbs ir atkarīgs no skolu pašiniciatīvas.

Kā atzīts Valsts izglītības attīstības aģentūras izdotajā brošūrā *Karjeras izglītība skolā: Pieredze 2009*, karjeras darbs skolās ir kļuvis sistemātiskāks un pēctecīgāks. Tomēr pamatizglītības sistēmā karjeras izglītība vēl nav kļuvusi par mācību procesā integrētu daļu. Karjeras izglītības pasākumi vairāk vērsti uz nodarbinātības aspektu izzināšanu, mazāk uz personas pielāgošanās spēju izkopšanu. Neskatoties uz to, karjeras izglītība skolās ir uzsākta.

Karjeras vadības organizācijas ir nodibinātas arī augstskolās. Lielākajās augstskolās (LU, RTU) darbojas Karjeras centri, kas veic informatīvas un izglītojoša funkcijas. RISEBA darbojas Karjeras izaugsmes centrs.

Pieaugušo karjeras konsultācijas veic Profesionālās karjeras izvēles centrs, kas pārveidots par **Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūru**.⁷ Tā ir valstiska organizācija, kas nodrošina konsultācijas iedzīvotājiem izglītības un profesijas izvēles jautājumos. Aģentūras speciālisti - psihologi, profesijas izvēles konsultanti un informētāji, sniedz individuālas konsultācijas par piemērotāko darbības virzienu un profesijas izvēli, profesionālās piemērotības jautājumiem, darba meklēšanas jautājumiem, kā arī informatīvas konsultācijas par mācību iestādēm un profesiju saturu.

2001. gadā centrs izdeva ceļvedi *Profesionālās izglītības iestādes. Informācija interesentiem ar pamatzglītību 2001./2002. mācību gads*, kurā var iegūt informāciju par izglītības iespējām pēc pamatskolas un profesionālās izglītības iespējām: profesionālo interešu jomu sarakstu un informāciju par katru izglītības iestādi.

Profesiju segregācijas mazināšanai Eiropas Kopienas EQUAL programmas ietvaros īstenots projekts *Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana*.⁸ Projekts uzsākts 2005. gada vasarā, kad kopīga mērķa sasniegšanai apvienojās 20 dažādas organizācijas (nevalstiskā un privātā sektora organizācijas, darba devēju asociācijas, valsts organizācijas, pašvaldības, universitātes). Projektu atbalstīja Labklājības ministrija. Projekts galvenokārt ieviests piecās pašvaldībās – Valmierā, Gulbenē, Jelgavā, Ventspilī un Daugavpilī. Projekta ietvaros īstenotas divas starptautiskās partnerības ar Lielbritāniju, Spāniju, Vāciju, Somiju un Austriju.

Projekts izteikti vērsts uz speciālistu sagatavošanu tehniskajās nozarēs (mašīnbūves un metālapstrādes, informāciju un komunikāciju tehnoloģiju, kā arī elektronikas un elektrotehnikas nozares), tādejādi labojot iepriekš pieļautās kļūdas šādu speciālistu sagatavošanā, un ievērojot dzimumu līdztiesības aspektu.

Projektu pamato uzskats, ka Latvijā ir šādas profesiju segregācijas sekas:

- sievietes dominē zemāk apmaksātās profesijās,
- tehniskajās nozarēs trūkst kvalificētu speciālistu, netiek izmantots sieviešu potenciāls tajās,
- trūkst sociālā līdzsvara darba vietās,
- netiek izmantots sieviešu kā iespējamo uzņēmēju potenciāls.

Lai to novērstu, īstenotas četras programmas.

Izglītības un karjeras programma (vērsta uz speciālistu sagatavošanu tehniskajās nozarēs un eksaktās zinātnēs). Programmas mērķgrupa ir skolēni. Programmas ietvaros pētīti skolēnu profesionālie nākotnes plāni un īstenots pilotprojekts skolēnu profesionālās izvēles veidošanai, kura ietvaros izveidots mācību kurss "Karjeras pamati", sagatavota karjeras izvēles rokasgrāmata skolēniem un metodiskais materiāls skolotājiem.

Dažas no projekta darbībām izskatās nelietderīgas, piemēram, pamatskolas un vidusskolas mācību materiālu izpēte ķīmijā, fizikā un informātikā, lai konstatētu to piemērotību abiem dzimumiem; veikta augstskolu eksakto mācību programmu analīze un pilnveide, integrējot dzimumu līdztiesības principus; mašīnbūves un metālapstrādes, informāciju un komunikāciju tehnoloģiju, kā arī elektronikas un elektrotehnikas nozaru

⁷ www.karjerascentrs.lv

⁸ <http://equal.lsif.lv/index.htm>

attīstības stratēģiju novērtēšana, un situācijas analīze no dzimumu līdztiesības perspektīvas.

Sieviešu nodarbinātības programmas ietvaros rīkoti apmācību un kvalifikācijas celšanas kursi sievietēm tādās sfērās kā elektronika, Siemens automātikas tehnika, loka metināšana, CNC programmēšana, datorprasmes un AutoCad programma, kā arī uzņēmējdarbība, veidota sadarbība ar tehnisko nozaru darba devējiem, lai nodrošinātu kvalifikācijas celšanas kursu beidzējām darba iespējas, sniegts finansiāls atbalsts, nodrošināta apmācība, konsultācijas un mentoringa programma 16 sievietēm, kuras vēlējās uzsākt uzņēmējdarbību tehniskajās nozarēs, veikti apjomīgi pētījumi par sieviešu uzņēmējdarbības veicinošajiem un kavējošajiem faktoriem Latvijā un par labajām praksēm sieviešu uzņēmējdarbības atbalstā tehniskajās nozarēs Eiropā un citur pasaulē.

Pašvaldību stratēģiju analīzes programmas ietvaros analizētas 4 Latvijas pašvaldību attīstības stratēģijas no dzimumu līdztiesības viedokļa un sagatavoti ieteikumi pašvaldībām, kā mazināt profesiju segregācijas cēloņus.

Stereotipu mazināšanas programmā līdzekļi tērēti tehnisko nozaru un dzimumu līdztiesības popularizēšanai profesionālajā karjerā tehniskajās nozarēs.

Karjeras konsultācijas piedāvā arī darbā iekārtošanas uzņēmumi: *CV Market*, *SIA WorkingDay Latvija* un interneta portāls *prakses.lv*.

CV Market piedāvā pamatzināšanas karjeras izvēlē un sešu profesiju aprakstu: jurista, programmētāja, dārznieka, žurnālista un arhitekta.

2011. gadā atvērta reģistrētiem lietotājiem pieejama interneta vietne *Par karjeru un karjeras konsultēšanu*, kuru izveidojis profesionāls karjeras konsultants Jānis Pāvulēns.

Vietnē piedāvā maksas pakalpojumus:

- diagnosticējošās konsultācijas: personības īpašību un struktūras izpēte, intelektuālo spēju noteikšana,
- atbalsta grupas darba meklētājiem,
- uz risinājumu orientētas individuālas psihologa konsultācijas,
- karjeras konsultācijas (individuāli un grupās): skolotājiem un klašu audzinātājiem; skolēniem, vecākiem un studentiem; darba meklētājiem; visiem interesentiem, kuri vēlas efektīvāk plānot un vadīt savu dzīvi;
- lekcijas un semināri (ieskaitot darba meklēšanas un intervijas prasmju videotreniņus).

EQUAL projekta ietvaros veiktā skolēnu nākotnes nodomu aptauja liecina, ka karjeras plānošana skolās ietekmē skolēnu nākotnes nodomus. Piemēram, skolēni, kas bija iesaistīti karjeras plānošanas pasākumos skaidrāk puda savus nākotnes nodomus, bet tie bija vairāk vērsti uz nozarēm, kuras tajā laikā publiski tika uzskatītas par perspektīvām, nerēķinoties ar iespēju dinamiku nākotnē.

Vērtējums

Karjeras vadības nozīme ir novērtēta, karjeras konsultācijas ir pieejamas.

Karjeras konsultāciju attīstību skolās var kavēt līdzekļu trūkums.

Karjeras konsultāciju kvalitāte ir atkarīga no konsultantu profesionālisma un situācijas izpratnes.

EQUAL projekta ietvaros veiktā aptauja liecina, ka karjeras konsultācijas agrīnā vecumā ietekmē lēmumu pieņemšanu.

4. Darbinieku atbilstības pēc izglītības vērtējums

4.1. Iepriekš veiktie pētījumi

Darbspēka atbilstība darba tirgus vajadzībām un izglītības atbilstība tiek regulāri pētīta.

Kā minēts iepriekš, Profesionālās karjeras izvēles centrs 2000. gadā veica izlaiduma klašu skolēnu aptauju, lai noskaidrotu skolēnu nākotnes nodomus un populārākās profesijas meiteņu un zēnu vidū.

2004. gadā līdzīgu pētījumu - *Profesionālā izvēle 2004* sadarbībā ar BO VAS Profesionālās karjeras izvēles centrs veica toreizējā a/s *Hansabanka*. Pētījuma mērķis bija uzzināt vidusskolēnu vēlmes un intereses karjeras izvēlē un noteikt galvenos faktoros, kas nosaka karjeras izvēli. Pētījumā noskaidrots, vai 12. klases audzēkņi jau ir izdarījuši profesionālo izvēli un zina, ko darīt turpmāk, ko viņi vislabprātāk darītu pēc vidusskolas beigšanas, ja viņiem būtu neierobežotas izvēles iespējas – mācītos augstskolā, apvienotu darbu ar mācībām vai paņemtu pārtraukumu atpūtai, noteiktas izvēlētas profesijas un iemesli, kuru dēļ jauniešus interesē tieši šī profesija (risks un piedzīvojumi, ģimenes tradīcijas, atalgojums vai cits iemesls), populārākās profesijas.

Pētījumā skaidrots, kāda informācija jauniešiem ir nepieciešama izvēloties nākotnes profesiju un izglītību, un vai tā ir pietiekami pieejama; vai jauniešu nākotnes plānus ietekmē Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, un vai viņus satrauc konkurences pieaugums darba tirgū pēc iestājas ES.

Pētījums veikts 10 skolās visā Latvijā – Rīgā un Rīgas rajonā, Daugavpilī, Rēzeknē, Ventspilī, Valmierā un Liepājā. Tajā piedalījušies 600 vidusskolēni – 12. klašu audzēkņi.

2005. gadā jauniešu nākotnes nodomi pētīti programmas EQUAL ietvaros.

2006. gadā Labklājības ministrija Eiropas Savienības struktūrfondu nacionālās programmas *Darba tirgus pētījumi* ietvaros uzsāka projektu *Labklājības ministrijas pētījumi*, Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1/0001/0003⁹. No 13 pētījumiem šī ziņojuma tematikā ievērojamākie ir:

- 1) Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas;
- 2) Darba tirgus pieprasījuma ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas izpēte un pilnveidošanas iespēju analīze;
- 3) Detalizēts darbspēka un darba tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros;
- 4) Darbspēka profesionālā mobilitāte;
- 5) Darbspēka ģeogrāfiskā mobilitāte;
- 6) Profesionālās un augstākās izglītības programmu atbilstība darba tirgus prasībām;
- 7) Dzimumu līdztiesības aspekti darba tirgū;
- 8) Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums.

⁹ <http://www.lm.gov.lv/text/674>

Arī Latvijā darbojošās darbā iekārtošanas organizācijas regulāri veic uz aptaujām balstītus pētījumus.

Piemēram, 2010. gada novembrī un decembrī jau ceturto gadu interneta vidē veikts SIA *WorkingDay Latvija* (personāla atlases un darbinieku nomas uzņēmums) pētījums *Iekārotākais darba devējs 2010* (4477 respondenti).¹⁰

Par TOP 10 vēlamākajiem darba devējiem Latvijā pētījuma dalībnieki atzinuši (nozīmīguma kārtībā): *Air Baltic Corporation, Latvijas Mobilais Telefons, Latvenergo, Lattelecom, Swedbank, Starptautiskā lidosta "Rīga", Latvijas Banka, Latvijas Valsts Meži, Aldaris, SEB banka*. Šie uzņēmumi gadu no gada ir starp visvairāk vēlamajiem darba devējiem.

SIA *WorkingDay Latvija* publicē trīs gadu aptauju TOP 100 uzņēmumus. Profesiju griezumā aptauja nesniedz daudz informācijas, taču vismaz 40 biežāk pieminētie uzņēmumi, starp tiem arī vēstniecības un valsts institūcijas, ir spēcīgi un medijos bieži pieminēti uzņēmumi.

Biedrība *Naudas plānošanas centrs* un SKDS veikuši Latvijas iedzīvotāju aptauju par finansiāli stabilāko profesiju. Izvērtējot 16 dažādas profesijas, kā stabilākās profesijas minēts politiķa arods, jurista un advokāta arods, ārsta un mediķa profesija, datorspeciālista un programmētāja arods, ekonomista un finansista profesija.

Vērtējums

Darba tirgus tiek regulāri pētīts.

Nodarbinātības valsts aģentūra regulāri pēta jauniešu nākotnes nodomus.

Bankas un darbā iekārtošanas organizācijas organizē jauniešu nākotnes nodomu izpēti.

13 Labklājības ministrijas pētījumos darba tirgus analizēts daudzpusīgi, taču, kopš pētījumiem ir pagājis laiks, pētījums veikts pirmskrīzes periodā un krīzes ietekmē situācija ir mainījusies.

4.2. Darbinieku atbilstības pēc izglītības novērtējums

Darbinieku atbilstību pēc izglītības var novērtēt vairākos aspektos:

1) pēc pieprasījuma:

- tautsaimniecības nozaru un profesiju aspektā,
- problēmu aspektā - nākotnes skatījumā: (1) īstenojot pasīvu pieeju; (2) īstenojot aktīvu pieeju;

2) pēc piedāvājuma, vērtējot:

- vai sagatavotie speciālisti spēs integrēties darba tirgū: (1) izglītības kvalitāte, (2) izglītības atbilstība;
- vai sagatavotie speciālisti spēs paplašināt darba tirgu (vai tie spēs uzsākt uzņēmējdarbību),

¹⁰ <http://www.workingday.lv/ka/darbiniekiem/index.php?id=662>

- vai sagatavotie speciālisti tiek efektīvi izmantoti,
- vai ir iespējams un vēlams speciālistu eksports.

Novērtējumu apgrūtina tas, ka statistiskie dati ir pieejami dažādos aspektos. Izglītībā uzskaitē tiek veikta nozaru aspektā, turpretī speciālistu pieprasījums ir amatu un profesiju izteiksmē.

4.2.1. Pieprasījuma aspekts

Pieprasījums tautsaimniecības nozaru un profesiju aspektā

Šajā sadaļā salīdzināta darbaspēka nepieciešamība pa nozarēm un aptuvenus izglītības piedāvājums gadā. Pieprasījuma novērtējumam pētīts darbvietu sadalījums nozarēs un darba sludinājumi, kurus apkopojot vērtēts, kādu profesiju darbinieku atrašanai darba devējiem nepieciešami speciāli meklējumi.

8. tabulā uzrādīts Latvijā strādājošo sadalījums lielās profesiju grupās.

8. tabula. Darbvietu sadalījums nozarēs, vietu skaits.

	Aizņemtas darbvietas	Brīvas darbvietas	Kopā
Pavisam	776742	2001	1518569
Lauksaimniecība	17470	5	778743
Ieguves rūpniecība	2574	4	17475
Apstrādes rūpniecība	101807	155	2578
Elektroenerģija, gāzes un siltuma apgāde		45	101962
Būvniecība	46008	49	45
Tirdzniecība	136896	144	46057
Transports un uzglabāšana	66752	85	137040
Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi	22824	27	66837
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	18190	35	22851
Finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi	19834	66	0
Operācijas ar nekustamo īpašumu	25303	27	18225
Profesionāli, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	26890	16	19900
To skaitā: juridiskie un grāmatvedības pakalpojumi	5991	1	25330
Valsts pārvalde	63209	1010	26906
Izglītība	97940	46	5992
Veselība	53021	151	64219
Māksla, izklaide, atpūta	20278	16	97986
Citi pakalpojumi	12950	7	53172

Avots: CSP, darba sludinājumi.

Kā redzams tabulā, nevienā tautsaimniecības nozarē darbinieku pieprasījums nepārsniedz 150 tūkstošus strādājošo un vairumā nozaru tas ir zem 50 tūkstošiem darbinieku. Arī profesiju griezumā (2. tabula) pieprasījums reti pārsniedz 50 tūkstošus cilvēku. Vairāk kā

50 tūkstoši cilvēku reģistrēti tikai profesiju grupā „Vispārējie vadītāji” un profesiju grupā „Veikalu pārdevēji un tērpu demonstrētāji”.

Lai apmierinātu tādu tautsaimniecības pieprasījumu, izglītības sistēmai ir jāgatavo mazas speciālistu grupas vai jāveido starpnozaru starpdisciplinārās programmas, bet tas samazina zināšanas katrā konkrētajā profesijā.

Aktuālā pieprasījuma novērtēšanai izmantota Nodarbinātības valsts aģentūras un darbā iekārtošanās organizāciju ziņas par pieprasītākajām profesijām un amatiem.

Pēc **Nodarbinātības valsts aģentūras** datiem darba devēju pieprasītākās profesijas 2009.-2010. gadā bija: konditors, zivju apstrādātājs, tirdzniecības aģents, intervētājs, klientu pārdošanas konsultants, pastnieks, tirdzniecības pārstāvis, apdares darbu strādnieks, apkopējs, kravas automobiļu vadītājs, mežstrādnieks, pavārs, šuvējs, palīgstrādnieks, mazumtirdzniecības veikala pārdevējs.

Darbā iekārtošanās organizāciju mājas lapās sludinājumu skaits nav liels, un pieprasījums ir dažāds. Visvairāk tiek pieprasīti tirdzniecības un pārdošanas speciālisti, vadītāji, transporta speciālisti. IT un tehnisko nozaru speciālistu pieprasījums ir lielāks kā citās nozarēs, taču ir mazāks kā tirdzniecības un pārdošanas speciālistu pieprasījums.

SIA *Workingday* mājas lapā darba sludinājumi diferencēti šādās nozarēs:

- 1) tirdzniecība (visvairāk darba piedāvājumu) - tirdzniecības pārstāvis, pārdošanas vadītājs, speciālists, koordinators, klientu apkalpošanas speciālists, konsultants,
- 2) administrācija – projekta vadītāji, biroja vadītāji, administratīvie direktori, sekretāri,
- 3) finanses – advokāti, grāmatveži,
- 4) tehniskie speciālisti (tikai 14 piedāvājumi) – konstruktori, inženieri, automehāniķi, elektriķi,
- 5) IT speciālisti – programmētāji, servisa inženieri, WEB attīstītāji, konsultanti.

CV MARKET no 794 darba piedāvājumiem 59 ir pārdošanas jomā, 32 gadījumos meklē vadītājus, 21 piedāvājums ir transporta un loģistikas nozarē, 20 informācijas tehnoloģiju un e-tirdzniecības nozarē, 12 finanšu un apdrošināšanas nozarē (analītiķi, klientu apkalpošanas speciālisti, grāmatveži).

Portāls *visidarbi.lv* piedāvā apkopotus darba piedāvājumus, kopā 8080 (pēdējā diennaktī 499), no 26 citiem portāliem. Piedāvājumi organizēti 20 nozarēs. Portāls informē par biežāk meklētām vakancēm. Tās ir administrators, apsargs, aukle, autovadītājs, bārmenis, celtnieks, direktors, elektriķis, galdnieks, grāmatvedis, inženieris, istabene, jurists, jūrnies, konditors, maketētājs, masieris, medmāsa, menedžeris, metinātājs, operators, pavārs, psihologs, santehniķis, sekretāre, skolotājs, tulks, vadītājs, viesmīlis. Uzskaitījumā dominē un augstākajās prioritātēs ir vienkāršās profesijas.

2011. gada 2. augustā portālā bija apkopoti šādi darba piedāvājumi:

Administratīvais darbs: asistenti (61), administratori (50), operatori (40), sekretāri (34), lietveži (12), biroja administratori (8), informācijas ievadīšanas operatori (4), http://visidarbi.lv/amats/biroja_vad%C4%ABt%C4%81j biroja vadītāji (3), tekstu ievadītāji (2).

Bankas/ apdrošināšana: apdrošināšanas aģenti (12), apdrošināšanas brokeri (9), ekonomisti (3).

Cilvēkresursi: personāla speciālisti (4).

Datori, Internets, telekomunikācijas: programmētāji (86), WEB dizaineri (17), datortehniķi (9), tīkla programmētāji (7), Java programmētāji (7), informācijas sistēmu administratori (4), datortīklu administrētāji (3), PHP programmētāji (3), datu ievades operatori (2), IT speciālisti (2), C/c++ programmētājs (1), inženieris programmētājs (1), sistēmu analītiķis (1).

Drošība, aizsardzība: apsargi (61), apsardzes darbinieki (22), darba aizsardzības speciālisti (5), kvalitātes vadītāji (4), dežuranti (3).

Grāmatvedība, finanses: grāmatveži (58), galvenie grāmatveži (9), finanšu analītiķi (7), grāmatveža palīgi (7), finanšu direktori (4), algu grāmatveži (2), galvenais grāmatvedis ārvalstu uzņēmumā (1).

Izglītība, apmācība: pasniedzēji (41), skolotāji (33), pedagogi (16), privātskolotāji (4), audzinātāja (1).

Jurisprudence, tieslietas: juristi (24), advokāti (6), juriskonsulti (6).

Klientu apkalpošana: konsultanti (55), klientu konsultanti (14), oficianti (38), aģenti (28), klientu apkalpošanas speciālisti (16), klientu apkalpošanas speciālisti ārvalstu uzņēmumā (1), klientu apkalpošanas vadītāji (6), klientu menedžeri (5), zvanu centra operators (1).

Māksla, izlaide, izdevniecība: modeļi (24), dejotājas (12), striptīza dejotājas (6), mūziķi (4), mākslinieki (14), dizaineri (12), fotogrāfi (7), fotomodeļi (7), žurnālisti (6), krupjē (5), maketētāji (4), redaktori (3), vokālisti (3).

Nekustamais īpašums, būvniecība: palīgstrādnieki (101), celtnieki (53), krāsotāji (43), namdari (31), būvdarbu vadītāji (26), darbu vadītāji (25), jumīki (25), mākleri (24), betonētāji (22), brigadieru (20), mūrnieki (20), apmetēji (18), frēzētāji (14), flīžu licēji (13), nekustamā īpašuma aģenti (13), flīzētāji (9), lakotāji (9), tāmju sastādītāji (9), nekustamā īpašuma speciālisti (6), arhitekti (5) brigādes (5), tāmētāji (5), krāšņu mūrnieks (1)

Pakalpojumi: apkopējas (85), aukles (82), frizieri (57), santehniķi (33), manikīres (28), sētnieki (26), masieri (21), tulki (17), tulkotāji (2), mājkalpotājas (13), dārznieki (12), floristi (12), manikīra speciālisti (12), skroderi (11), kurpnieki (9), juvelieri (5), riepju montētāji (5), mazgātāji (4), pirtnieki (2).

Ražošana, tehniskais: konditori (84), autoatslēdznieki (66), mežstrādnieki (66), tehnologi (52), automehāniķi (51), metinātāji (49), montētāji (45), šuvējas (42), elektriķi (39), galdnieki (38), automazgātāji (32), atslēdznieki (31), inženieri (31), konstruktori (29), virpotāji (27), zāģētāji (23), mehāniķi (21), autokrāsotāji (20), autoelektriķi (18), mēbeļmeistari (18), autoskārdnieki (16), miesnieki (16), skārdnieki (16), tehniķi (16), tipogrāfijas darbinieki (13), elektroinženieri (11), maiznieki (11), elektromehāniķi (9) komplektētāji (9), saiņotāji (9), sietspiedēji (7), elektromontieri (5), ražošanas vadītāji (4), fasētāji (3), adītājas (2), radioinženieri (2), montieri (1).

Reklāma, PR: reklāmas menedžeri (19), mārketinga speciālisti (18), reklāmas aģenti (8), sabiedrisko attiecību speciālisti (3), mārketinga projektu vadītāji (2), mārketinga vadītāji (2), reklāmas projektu vadītājs (1).

Tirdzniecība: pārdevēji (89), tirdzniecības pārstāvji (59), pārdošanas speciālisti (34), kasieri (22), pārdošanas vadītāji (20), tirdzniecības aģenti (20), pārdošanas menedžeri (18), pārdošanas menedžeri ārvalstu uzņēmumā (7) preču (13), telemārketinga speciālisti (10), pārdošanas projektu vadītāji (8), tirdzniecības vadītāji (7), iepirkumu speciālisti (6), izplatītāji (6), tirdzniecības projektu vadītāji (2), iepirkumu menedžeris (1), pārdošanas pārstāvis (1), tirdzniecības menedžeris (1), veikala vadītājs (1).

Transports, loģistika: pastnieki (46), autovadītāji (41), krāvēji (39), noliktavas pārziņi (30), jūrnieki (29), ekskavatoristi (20), loģistiķi (20), ekspeditori (18), traktoristi (17), loģistikas speciālisti (10), kurjeri (9), deklaranti (7), sagādnieki (7), autoceltna vadītāji (5), dispečeri (4), noliktavas darbinieki (4), eksporta menedžeri (3), pasta operatori (2).

Vadība: direktori (25), vadītāji (3), lielo klientu vadītāji (2), nodaļas vadītāji (2), izpilddirektori ārvalstu uzņēmumā (1), uzņēmuma vadītāji (1).

Valsts, militārais: inspektori (5), sociālie darbinieki (1).

Veselības aprūpe, sports: slimnieku kopējas (23), medmāsas (18), ārsti (17), kosmetologi (17), medicīnas māsas (17), stomatologi (16), treneri (9), farmaceiti (8), veterinārārsti (6), laboratorijas ārsti (2), psihologi (2), instruktori (1).

Viesnīcas, restorāni, ēdināšana: pavāri (129), bārmeņi (48), viesmīļi (31), trauku mazgātāji (29), šefpavāri (14), bufetnieki (7), istabenes (7), tūroperatori (7), gidu (5), ceļojumu konsultanti (3), cepēji (3), restorāna vadītāji (2).

Portāls *irdarbs.lv* piedāvā 337 piedāvājumus, jūlija pēdējās dienas laikā 72 jauni piedāvājumi. No 23 nozarēm arī šajā portālā lielākais piedāvājumu skaits ir nozarēs: pārdošana, klientu apkalpošana (60), IT datori, telekomunikācijas (40), vidējā un augstākā līmeņa vadība (35), ražošana, mehānika, strādnieki (30), tūrisms, viesnīcas, ēdināšana (24), transports, loģistika (20).

Portāls *CV online* piedāvā šādu dalījumu:

- Administratīvais darbs / Asistēšana (69),
- Bankas / Apdrošināšana (96),
- Brīvprātīgo darbs (5)
- Būvniecība / Nekustamais īpašums (42)
- Cilvēkresursi (18)
- Drošība / Glābšanas dienesti / Aizsardzība (5)
- Elektronika / Telekomunikācijas (25)
- Enerģētika / Elektroenerģija (4)
- Finances / Grāmatvedība (56)
- Informācijas tehnoloģijas (185)
- Izglītība / Zinātne (14)
- Jurisprudence / Tieslietas (13)
- Kultūra / Māksla / Izklaide (18)
- Lauksaimniecība / Vides zinātne (6)
- Mediji / Sabiedriskās attiecības (18)

- Mārketings / Reklāma (40)
- Pakalpojumi (73)
- Pārdošana (157)
- Ražošana / Rūpnieciskā ražošana (44)
- Tehniskās zinātnes (46)
- Tirdzniecība (142)
- Transports / Loģistika (46)
- Tūrisms / Viesnīcas / Ēdināšana (60)
- Vadība (55)
- Valsts pārvalde (72)
- Veselības aprūpe / Sociālā aprūpe (58)

Arī šajā portālā visvairāk meklē tirdzniecības darbiniekus, bet arī informācijas tehnoloģiju speciālistus.

JobGO personāla piesaistes un atlasē sistēma palīdz atrast darbu un darbiniekus. Šajā portālā darba piedāvājumus publicē 238 uzņēmumi, tostarp Swedbank, Twitters.

Šī portāla piedāvājumos visvairāk vakances ir IT un komunikācijas sektorā (32), un finanšu, investīciju un apdrošināšanas sektorā (31), bet to var skaidrot ar portālā iesaistīto uzņēmumu darbības virzienu.

Darba piedāvājumus, to skaitā arī NVA piedāvājumus publicē arī vortāls Mana ģimene.LV.

Speciālistu atbilstības novērtēšanai tika analizēti arī atsevišķi darba piedāvājumi. Te sniegti daži piemēri:

WebChat – videočata operators – vecums no 18-35 gadiem, angļu valodas zināšanas, vidusskolas līmenī, datora un interneta pamatzināšanas, dzimtai valodai nav nozīmes.

Lattelekom – pakalpojumu pārdošanas aģents: plaša profila pārdošanas un klientu apkalpošanas un pārdošanas apmācības, brīvi plānota darba diena, samaksa par katru pārdoto pakalpojumu - 100-300% no pasūtījuma.

Rīgas piena kombināts – kvalitātes vadītājs: augstākā izglītība pārtikas rūpniecībā vai kvalitātes vadībā, pieredze testēšanas, laboratorijas darbā, standarta LVS EN ISO/IEC 17025 zināšanas, latviešu, krievu un angļu valodas prasmes, datorprasmes.

LATAKKO - augoša holdinga kompānija, 6 uzņēmumi visā Baltijā, vairāk kā 150 darbinieku, auto piederumu tirgū. Prasības pretendētājam uz amatu „Pārdošanas direktors Baltijā” (jāpārdod riepas vieglajām automašīnām) - pabeigta augstākā izglītība; iepriekšēja darba pieredze (vismaz 5 gadi) pārdošanā un vadīšanā, brīvas angļu, latviešu un krievu valodas zināšanas; aktīva, ambicioza un pozitīva attieksme pret dzīvi un spēja neapjukt stresa situācijās; iespēja izmantot savu automašīnu darba vajadzībām, slēdzot patapinājuma līgumu, pieredze komandas veidošanā un motivēšanā ar līdera dotībām. Īpašas iemaņas: pieredze darbā - starptautiskā uzņēmuma vadīšanā;

SIA RENESCO (Nekustamie īpašumi un celtniecība) aicina darbā projektu vadītāju. Prasības kandidātam: pieredze darbā ar dokumentu izstrādi un noformēšanu; augsta atbildības sajūta un precizitāte darbā, valodu zināšanas – izcilas latviešu (t.sk. gramatikas) un labas angļu valodas zināšanas, perfektas datorprasmes – MS Office, kā arī

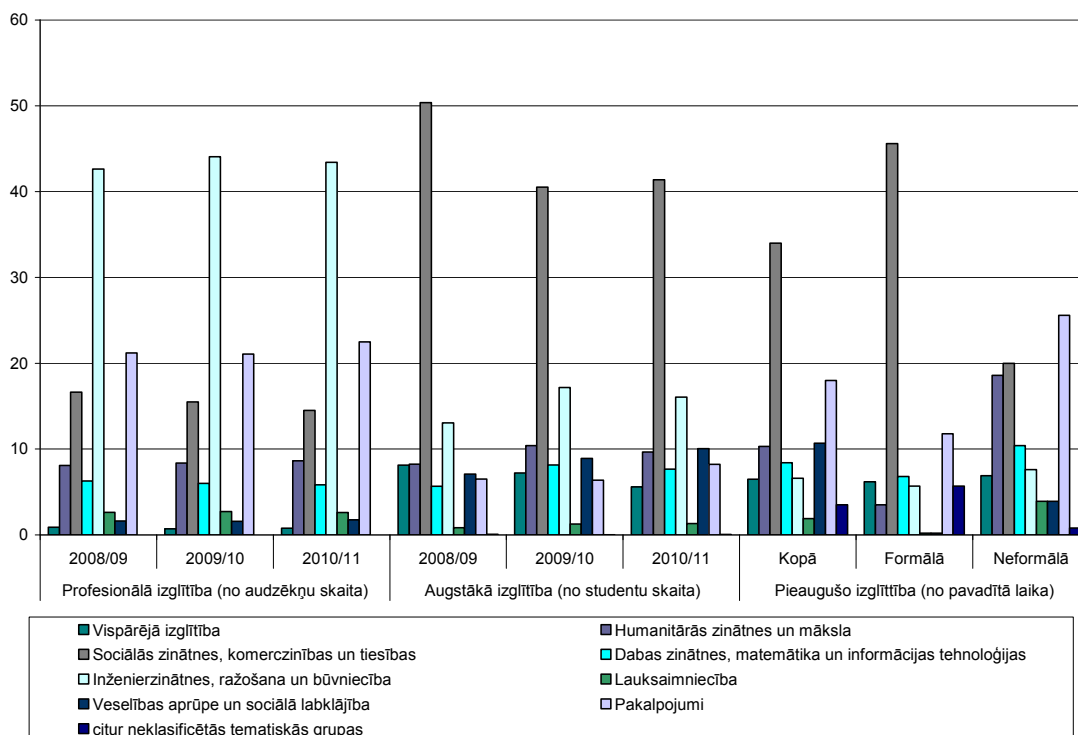
vēlamas projektēšanas / rasēšanas programmu pamatzināšanas, vēlama izglītība vai zināšanas civilās būvniecības jomā, spēja strādāt komandā un patstāvīgi, spēja labi izteikties rakstveidā un mutiski. Priekšroka kandidātiem ar pieredzi projektu vadībā un sadarbībā ar valsts iestādēm. Atvērta personība ar pozitīvu domāšanu.

9. tabulā parādīts kopējais izglītoto skaits 2010. gadā, sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm pēc izglītojamo skaita un 25. attēlā proporcionālais sadalījums pa tautsaimniecības nozarēm.

9. tabula. Izglītojamo skaits sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm, cilvēki.

	Profesionālā izglītība (cilvēki)			Augstākā izglītība (cilvēki)			Pieaugušo izglītība (novērtējums cilvēkstundas)		
	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	Kopā	Formālā	Neformālā
Pavisam	38819	36660	35767	41577	31529	31012	454	71	456
Vispārējā izglītība	343	260	274	3384	2274	1737	26	4	26
Humanitārās zinātnes un māksla	3143	3064	3093	3434	3275	2994	68	3	120
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	6458	5677	5193	20949	12777	12831	134	30	74
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas	2443	2203	2085	2357	2570	2377	65	9	74
Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība	16552	16155	15526	5426	5416	4979	26	4	28
Lauksaimniecība	1020	998	928	352	396	409	7	0	14
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	633	581	630	2945	2807	3120	42	9	23
Pakalpojumi	8227	7722	8038	2703	2010	2554	71	8	95
Citas neklasificētās tematiskās grupas				27	4	11	14	4	3

Avots: CSP.

25. attēls. Izglītības piedāvājuma apkopojums dalījumā pa izglītības veidiem un nozarēm.

Avots: CSP.

Vērtējums

Nevienā tautsaimniecības nozarē darbinieku pieprasījums nepārsniedz 150 tūkstošus strādājošo un vairumā tas ir zem 50 tūkstošiem darbinieku, un arī profesiju griezumā atsevišķās profesijās pieprasījums nav liels.

Lai apmierinātu tādu tautsaimniecības pieprasījumu, izglītības sistēmai ir jāgatavo mazas speciālistu grupas vai jāveido starpnozaru starpdisciplināras programmas, kas samazina zināšanas katrā konkrētajā profesijā.

Darba spēka pieprasījumā sludinājumos meklē galvenokārt vienkāršu profesiju strādājošos un šauru nozaru speciālistus, kurus var sagatavot vidējās profesionālās izglītības sistēmā.

Speciālistu pieprasījums profesijās un amatos, kur nepieciešama augstākās izglītības kvalifikācija, ir daudzveidīgs.

Izteikti liels pieprasījums ir pārtikas ražošanas un sabiedriskās ēdināšanas jomā, kur meklē konditorus, pavārus un strādniekus – šīs profesijas piedāvā vairākas profesionālās izglītības iestādes (pieprasījums var būt palielināts sezonas dēļ).

Tirdzniecības nozarēs darbinieku pieprasījums ir liels, taču galvenokārt meklē vidēja līmeņa speciālistus, kurus var sagatavot profesionālās izglītības iestādes – tirdzniecības

aģentus, klientu apkalpošanas speciālistus, mazumtirdzniecības veikala pārdevējus, bet arī tirdzniecības pārstāvjus.

Transporta nozarē meklē vienkāršās profesijas – pastniekus, kravas automobiļu vadītājus.

Informācijas tehnoloģiju jomā meklē galvenokārt apkalpojošo personālu (tehniķus) vai tīklu un sistēmu speciālistus.

Neskatoties uz izglītojamo skaita samazinājumu un izglītības iestāžu slēgšanu, samērā daudz meklē izglītības darbiniekus (41 pasniedzējs, skolotāji).

Mākslas, izklaides, izdevniecības jomā profesionāļu pieprasījums niecīgs.

Salīdzinoši maz meklē juristus, un, salīdzinājumā ar izglītības piedāvājumu – vadītājus un personāla speciālistus.

Darba devēji meklē arī viesnīcu un restorānu jomas darbiniekus, bet tas var būt sezonas ietekmē.

Rūpniecības jomā darba devēji meklē šuvējas un strādniekus, inženieru pieprasījums ir salīdzinoši liels.

Finanšu un apdrošināšanas jomā meklē galvenokārt grāmatvežus.

Lielā daļā darba piedāvājumu meklē strādniekus, mežstrādniekus, apkopējus.

Raksturīgi, ka jo augstāka kvalifikācija, jo lielāka specializācija tiek prasīta darba piedāvājumos.

Darba sludinājumos, izglītība tiek minēta kā atlases kritērijs, taču biežāk kritērijs ir nevis izglītības apliecinājums, bet iegūtās iemaņas – valodas zināšanas, komunikācijas spējas u.c.

Problēmu aspektā

Galvenās problēmas, kas sagaida Latviju un ir uzskatāmas par objektīvi nenovēršamām, ir tautsaimniecības struktūras maiņa, emigrācija un sabiedrības novecošanās.

Tautsaimniecības struktūras maiņa

Tautsaimniecības nozaru struktūras maiņa ir neizbēgama, ja izdodas īstenot stratēģiskos mērķus – pāreju uz augstas pievienotās vērtības ražojošām nozarēm, jo pašlaik Latvijas tautsaimniecībā pārsvarā ir vienkāršas ražotnes un sīki uzņēmumi, kuru jauda neatbilst iecerētajam Latvijas tautsaimniecības modelim. Tautsaimniecības struktūras maiņai ir jānotiek divos virzienos: nozaru struktūras maiņa un organizācijas struktūras maiņa.

Valsts attīstībai būtu vēlams mainīt arī tautsaimniecības organizācijas struktūru, lai tajā būtu vairāk lielu eksportam ražojošu uzņēmumu. Darbaspēka jomā, tas varētu palielināt pieprasījumu pēc kādas atsevišķas nozares speciālistiem, ražošanas procesa un pārdošanas vadītājiem. Pašlaik, kad tautsaimniecībā pārsvarā ir mazie uzņēmumi, daudzi darbojas kā amatniecības uzņēmumi, izglītota darbaspēka pieprasījums nozaru un profesiju griezumā ir neizteikts. To apliecina arī brīvo darba vietu piedāvājums – galvenokārt profesijās, kur speciāla sagatavošana netiek prasīta (piemēram, tirdzniecībā pat vadošu amatu var ieņemt bez profesionālas izglītības).

Emigrācija samazina pieejamos darba spēka resursus, tostarp speciālistus. Tautsaimniecības struktūras maiņa var atturēt no emigrācijas.

Sabiedrības novecošanās, ja tā netiek kompensēta rada lielāku pieprasījumu pēc speciālistiem veselības aprūpē un sociālā aprūpē. Daļēji sabiedrības novecošanās var ietekmēt arī tautsaimniecības struktūru (vecākiem ļaudīm piemērotas nodarbošanās un darbības jomas uzturēšana).

Izglītības politikā minētās problēmas cenšas ņemt vērā, piemēram, plānojot valsts finansētu studiju vietu sadalījumu, ievēro valsts prioritātes, kas varētu sekmēt ilgtspējīgākas tautsaimniecības struktūras izveidošanos, tomēr šie pasākumi ir neefektīvi.

Piemēram, veselības ministra Jura Bārzdiņa ārštata padomnieks, Teksasas universitātes asociētais profesors ārsts Uģis Gruntmanis¹¹ uzskata, ka Latvijā, rēķinoties ar demogrāfiskajām tendencēm un sabiedrības novecošanos, ir pārāk maz geriatru (trīs sagatavoti, no tiem viens strādā, un četri tiek gatavoti) un reimatologi (Latvijā 15, Somijā 50, Dānijā 96).

Vērtējums

Kaut gan izglītības plānošanā tiek ņemtas vērā valsts prioritātes, izglītības sistēma nav orientēta uz nākotnes problēmu risināšanu un atsevišķās jomās nākotnē var nepietikt izglītotu darbinieku.

Izglītības sistēmai nav apsteidzoša (rosinoša) loma nākotnes sociāli - ekonomiskās situācijas veidošanā.

4.2.2. Piedāvājuma aspekts

Piedāvājuma aspektā vispirms novērtēts, vai izglītības sistēmā sagatavotie speciālisti **spēj integrēties darba tirgū**. Šo jautājumu var analizēt divos aspektos:

- vai izglītības kvalitāte ir pietiekoša darba veikšanai, un cik ilgs laiks nepieciešams strādājošā sagatavošanai darbam,
- vai iegūtā izglītība ir atbilstoša ieņemamam amatam.

Meklējot atbildes uz šiem un citiem piedāvājuma aspekta jautājumiem izmantotas divas CSP aptaujas. Aptaujās noskaidrots, cik izplatīta un nepieciešama ir strādājošo apmācība vai pašizglītošanās papildus iegūtajai izglītībai.

CSP ik pēc pieciem gadiem veic izlasveida apsekojumu *Arodmācība uzņēmumos*, kas var dot priekšstatu par to, kāda daļa uzņēmumu, papildus izglītības iestāžu sniegtajām zināšanām, apmāca speciālistus. Pēdējais apsekojums veikts 2005. gadā.

Arodmācību apsekojuma organizācijā apsekoti 3935 sekojošo nozaru uzņēmumi:

- ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde; elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde; būvniecība; viesnīcas un restorāni; transports, uzglabāšana un sakari;
- apstrādes rūpniecība;

¹¹ "Gruntmanis: arī medicīnā ir oligarhi." Delfi, 2011. gada 15. jūlijs.

- vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; auto, moto, sadzīves priekšmetu un aparatūras remonts;
- finanšu starpniecība;
- operācijas ar nekustamo īpašumu; noma un cita komercdarbība;
- pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi.

Apsēkojumā lietota šāda terminoloģija¹².

Tālākā arodmācība uzņēmumos ir mācību pasākumi, kuru galvenais mērķis ir jaunu zināšanu apgūšana vai esošo attīstīšana un pilnveidošana, un kuras ir jāfinansē vismaz daļēji, uzņēmumam saviem darbiniekiem, kam vai nu ir darba līgums, vai kas pārtiek tieši no sava darba uzņēmumā, tādi kā ģimenes locekļi, kas strādā ģimenes uzņēmumā un nesaņem par to algu, vai gadījuma darbu strādnieki.

Sākotnējā arodmācība uzņēmumos ir uz darbu balstīts pasākums mācekļiem/praktikantiem. Tā dod oficiāli atzītu kvalifikāciju. Pasākumus bieži finansē (pilnīgi vai daļēji) uzņēmums, kaut gan tas nav obligāts nosacījums. Mācekļiem/praktikantiem bieži vien ir speciāls līgums par apmācību.

Arodmācību kursi parasti ir skaidri nodalīti no aktīvās darba vietas (mācības notiek vietās, kas ir speciāli paredzētas mācībām, piem., klasē vai mācību centrā). Kursi tiek speciāli organizēti (laiks, telpa un saturs). Saturs ir izstrādāts apmācāmo grupai (piem., ir mācību plāns, programma). Ir divi arodmācību kursu veidi: iekšējie un ārējie arodmācību kursi.

Citas apmācības formas parasti ir saistītas ar aktīvo darbu un aktīvo darba vietu, bet tās var ietvert arī konferenču, gadatirgu un līdzīgu pasākumu apmeklēšanu mācību nolūkā. To saturs bieži vien ir pielāgots apmeklētāju individuālajām vajadzībām darba vietā. Citu arodmācību veidi ir: plānota apmācība darba procesā; plānota apmācība, izmantojot darba rotāciju, maiņu vai pārceļšanu citā darbā uz laiku, pieredzes apmaiņas vizītes.

Aptaujas rezultāti uzrādīti 10. un 11. tabulās.

Visvairāk laika (22% no kopējā kursos pavadītā laika 1995. gadā, 24% 2005. gadā) patērēts apmācot darbiniekus inženierzinātnēs un ražošanas nozarēs, attiecīgi 12% un 8% 2005. gadā datorzinātnēs, 11% un 12% grāmatvedības zinībām, 10% un 8% svešvalodām, 8% (10%) tirdzniecības zinībām. Skaitļi liecina, ka apmācības virzieni mainās. 2005. gadā 5% laika tērēts apmācībai personības attīstības un darba organizācijas jautājumos, un 13% vides aizsardzības, darba aizsardzība un drošības jautājumos.

¹² <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=09-31&ti=9%2D31%2E+UZ%D2%C7MUMI%2C+KUROKOS+TIEK+ORGANIZ%C7TA+ARODM%C2C%CEBA%2C+PA+APM%C2C%CEBAS+FORM%C2M%2C+P%C7C+UZ%D2%C7MUMA++LIELUMA+1999%2E+un+2005%2Egad%E2+%28%25%29&path=../DATABASE/ledzsoc/Ikgad%E7jie%20statistika s%20dati/Arodizgl%E7Eba/&lang=16>

10. tabula. Uzņēmumi, kuros tiek organizēta arodapmācība, % no aptaujātiem.

	1999			2005		
	Visas apmācības formas	Kursi	Citas apmācības formas	Visas apmācības formas	Kursi	Citas apmācības formas
Pavisam (C-O)	53	26	50	36	30	27
Apstrādes rūpniecība (D)	53	24	49	32	24	24
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; auto, moto, sadzīves priekšmetu un aparatūras remonts (G)	51	23	48	38	30	30
Finanšu starpniecība (J)	84	57	80	63	59	58
Operācijas ar nekustamo īpašumu; noma un cita komercdarbība (K)	60	38	54	44	37	31
Pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi (O)	60	33	56	35	28	27
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde; elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgāde; būvniecība; viesnīcas un restorāni; transports, glabāšana un sakari (C,E,F,H,I)	51	24	48	35	30	22
..ar darbinieku skaitu 10-49	49	22	45	21	17	15
..ar darbinieku skaitu 50-249	70	39	65	37	30	27
..ar darbinieku skaitu >= 250	91	70	89	63	55	50

Avots: CSP aptauja

11. tabula. Uzņēmumi, kuros tiek organizēta sākotnējā apmācība un dalībnieku īpatsvars tajā, 2005.

	Uzņēmumi, kuros tiek organizēta sākotnējā arodmācība, % no kopējā uzņēmumu skaita	Dalībnieki sākotnējā arodmācībā, pavisam, % no kopējā darbinieku skaita	Vīrieši sākotnējā arodmācībā, % no kopējā darbinieku skaita	Sievietes sākotnējā arodmācībā, % no kopējā darbinieku skaita
Pavisam (C-O)	5	1,2	1,1	1,4
Apstrādes rūpniecība (D)	6	1,7	1,3	2,3
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; auto, moto, sadzīves priekšmetu un aparātūras remonts (G)	5	1,4	1,4	1,5
Finanšu starpniecība (J)	8	1,4	1,2	1,4
Operācijas ar nekustamo īpašumu; noma un cita komercdarbība (K)	5	0,8	0,9	0,7
Pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi (O)	2	0,3	0,1	0,4
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde; elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgāde; būvniecība; viesnīcas un restorāni; transports, glabāšana un sakari (C,E,F,H,I)	5	1,1	1,1	1,0
..uzņēmumos ar darbinieku skaitu 10-49	3	0,6	0,4	0,8
..uzņēmumos ar darbinieku skaitu 50-249	5	1,0	1,0	1,0
..uzņēmumos ar darbinieku skaitu >= 250	11	2,3	1,8	3,0

Avots: CSP aptauja

Otrs ir 2007. gadā veiktais izlasveida apsekojums *Pieaugušo izglītība*¹³, kura rezultāti aprakstīti iepriekš (24. attēls, 7. tabula). Kā redzams 7. tabulā, 86,4% aptaujas dalībnieku uzskata, ka darba devējiem jābūt atbildīgiem par savu darbinieku apmācību.

Vērtējums

Kaut gan darba devēji bieži sūdzas par izglītības kvalitāti, mazāk par pusi no uzņēmumiem ir organizēta arodapmācība un tikai 5% uzņēmumu ir organizēta sākotnējā apmācība.

Salīdzinot ar 1999. gadu, 2005. gadā, kad uzņēmumu finanšu situācija bija uzlabojusies, arodapmācību organizē mazāka daļa uzņēmumu.

Sākotnējo apmācību vairāk organizē finanšu starpniecības uzņēmumi, apstrādes rūpniecības uzņēmumi un tirdzniecības uzņēmumi.

¹³

<http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Pieaugu%F0o%20izgl%EEba/Pieauguso%20izglitiba.htm>

Arodapmācību vairāk organizē finanšu starpniecības uzņēmumi, uzņēmumi, kas darbojas nozarē „Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība” un lieli uzņēmumi.

Darbinieki atzīst tālākas izglītošanās nepieciešamību darbam un vēlas, lai par to vairāk rūpētos darba devējs.

Vērtējot pēc darba devēju aktivitātes arodapmācības un sākotnējās apmācības organizēšanā, speciālistu atbilstība ir vismaz apmierinoša.

Legūtās izglītības atbilstība ieņemamam amatam/izpildāmam darbam

Darba devēji vēlas saņemt darbam sagatavotus speciālistus, kas nekavējoties spēj izpildīt uzdoto darbu. Aptaujas atkārtoti uzrāda darba devēju pārmetumus, ka no izglītības iestādēm saņemtie speciālisti nespēj strādāt izglītībai atbilstošu darbu.

Turpretī EUROSTUDENT IV studentu aptaujas rezultāti liecina, ka studentus apmierina mācībspēku kvalifikācija, izvēlētajā studiju programma ir labs pamats studiju uzsākšanai un personīgai attīstībai (Mekša, 2011).

Aptaujātie izglītības darbinieki Rīgas Tehniskajā universitātē un Rīgas Stradiņa universitātē domā, ka viens no zemas izglītības kvalitātes iemesliem ir studiju modelis, kad lielu daļu no studiju laika aizņem studentu patstāvīgais darbs. Zināšanu paplašināšanai studentus iesaista praktiskajā darbā zinātniskajās institūcijās, ja tām ir pieejams finansējums.

Reformu procesā paredzēts kāpināt izglītības kvalitāti, nosakot stingrākas kvalitātes prasības un uzraudzību, tai skaitā patstāvīgā darba organizēšanai, nodrošinot tādu studiju intensitāti, kas atbilst 40 darba stundām nedēļā. Līdz 2012. gadam visām izglītības programmām jābūt definētiem studiju rezultātiem.

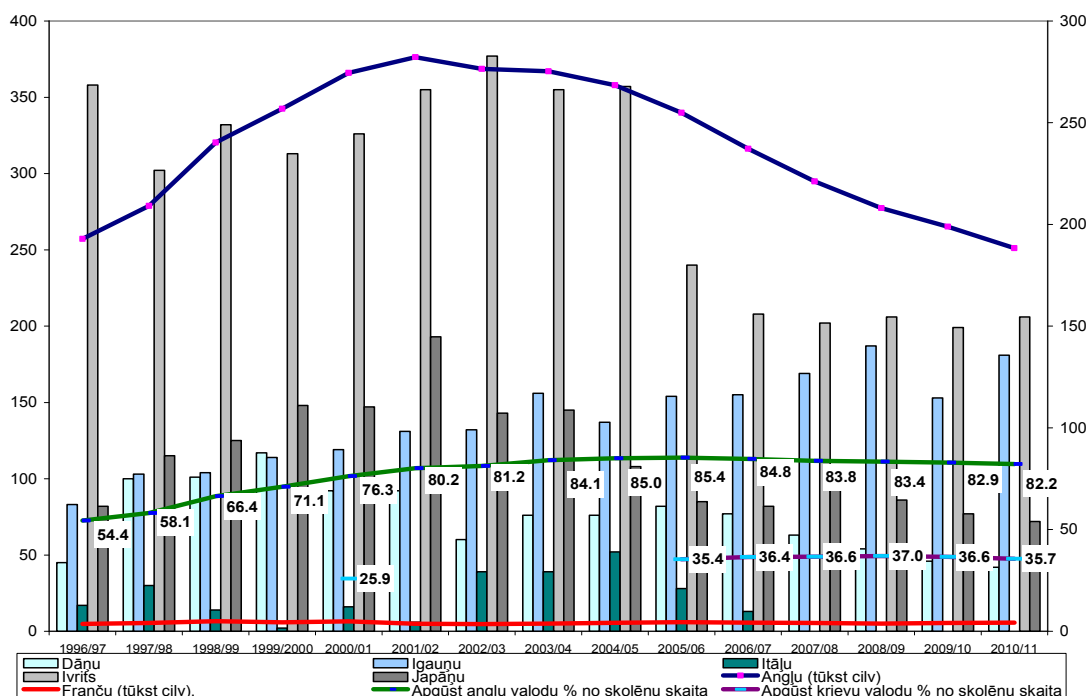
Paredzēts pilnveidot valsts budžeta finansējuma modeli, papildinot to ar rezultātos orientētu finansējuma piešķiršanas principu „Nauda seko kvalitātei”.

Mūsdienās lielākajā daļā darba vietu, sevišķi pakalpojumu jomā, tirdzniecībā, izglītībā un valsts institūcijās, ir nepieciešamas svešvalodu zināšanas. Svešvalodu zināšanas nepieciešamas gan vadītājiem, gan strādājošiem, kas tieši vai netieši iesaistīti darījumos ar ārvalstīm (valsts institūcijas, līgumslēgšana, preču pieņemšana), ir saskarsmē ar klientiem (tirdzniecība, finanšu starpniecība, kontrole), vai izmanto tehnoloģijas.

39,3% skolēnu vispārīzglītojošās dienas skolās apgūst vienu svešvalodu, 40,8% apgūst divas svešvalodas, 3% apgūst 3 - 4 svešvalodas, bet 16,9% neapgūst nevienu svešvalodu (*Izglītības iestādes ...*, 2011). Kā redzams no skaitļiem, proporcionāli visvairāk jauniešu apgūst vismaz divas svešvalodas.

26. attēlā redzams izglītojamo sadalījums pēc valodu apmācības. Visvairāk skolēnu apgūst angļu valodu (vairāki simti tūkstošu), krievu valodu (apmēram 100 tūkstoši) un franču valodu (3-4 tūkstoši skolēnu) (attēlā līnijas, mērītas tūkst. cilv.). Samazinoties skolēnu skaitam, angļu valodu apgūst mazāk – 188 tūkstoši skolēnu 2010. gadā, salīdzinot ar 282 tūkstošiem skolēnu 2001./2002. mācību gadā. Nedaudz samazinājusies arī angļu valodu apguvušo daļa kopējā skolēnu skaitā - 2010. gadā angļu valodu apguva

82,2% no izglītojamiem (2005./06. gadā 85,4%). Krievu valodu apgūst apmēram 35% skolēnu.

26. attēls. Valodas apmācība vispārizglītojošās skolās, cilv.; tūkst cilv..

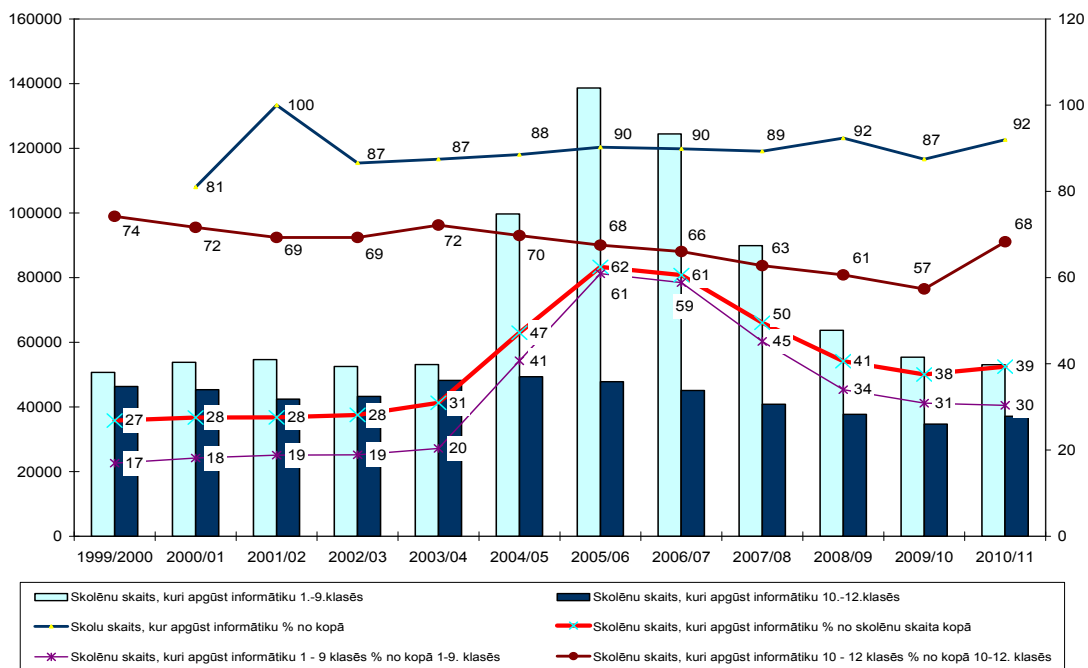
Avots: CSP.

Skolēnu skaits, kas apgūst citas valodas nepārsniedz 300. Kopš 2007./2008. mācību gada statistika neuzrāda skaitļus par itāļu valodas apguvi vispārējās izglītības iestādēs.

No darba tirgus viedokļa krievu un angļu valodas zināšanām būtu jābūt līdzvērtīgi nozīmīgām, tāpēc krievu valodas izplatības samazināšanos vai valodas mācīšanu sliktā kvalitātē var uzskatīt par izglītības sistēmas trūkumu.

Mūsdienās pie elementārām prasmēm pieder informācijas tehnoloģiju lietošana.

27. attēlā parādīta informātikas vai lietīšķās informātikas apguve Latvijas vispārizglītojošās skolās.

27. attēls. Informātikas vai lietišķās informātikas apguve vispārizglītojošās skolās.

Avots: CSP.

Attēlā redzams, ka līdz 2009. gadam ne tikai samazinājies skolēnu skaits, kuri apgūst informātiku vai lietišķo informātiku, bet arī skolu daļa, kurās ir iespējams apgūt šīs iemaņas un skolēnu daļa, kas to dara. 2010. gadā apguve ir uzlabojusies.

Atbilstība ir dinamiska kategorija, tāpēc izglītības sistēmas un darba tirgus dalībnieku sadarbībai ir jābūt pārtrauktai.

Augstākās izglītības reformu ietvaros paredzēts pilnveidot studiju programmas atbilstoši tautsaimniecības vajadzībām, sadarbībā ar darba devējiem izstrādāt inovatīvas starpaugstskolu un starpdisciplināras studiju programmas. Parakstīts nodomu protokols starp IZM, LDDK, RP, AIP, LBAS, LSA par augstākās izglītības sasaisti ar darba tirgus prasībām.

Lai veicinātu pastāvīgi strādājošas, kvalitatīvas un nozaru attīstības vajadzībām atbilstošas profesionālās izglītības satura nodrošināšanas sistēmas izveidošanu un ilgtspēju, LDDK, Valsts izglītības attīstības aģentūra, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, Valsts izglītības satura centrs un Izglītības kvalitātes valsts dienests īsteno ES struktūrfondu projektu *Nozaru kvalifikācijas sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes, un kvalitātes paaugstināšana*.

LDDK mājas lapā¹⁴ starp formulētajiem projekta mērķiem atrodami šādi (sakrīt ar MK formulētajiem konceptuālajiem uzdevumiem profesionālās izglītības reorganizācijā):

- nacionālās kvalifikāciju sistēmas pilnveide, izveidojot nozaru profesionālo kvalifikāciju struktūru;

¹⁴ <http://www.lddk.lv/index.php?p=1562>

- profesionālās izglītības satura uzlabošana un piemērošana tautsaimniecības nozaru izpētes rezultātiem un vajadzībām;
- profesionālajā izglītībā iesaistīto pušu sadarbības pilnveide;
- pārskatīt profesiju standartus un aktualizēt specializāciju pamatprasības;
- izveidot ārpus formālās izglītības iegūto prasmju atzīšanas sistēmu;
- veicināt profesionālās izglītības pārstrukturizāciju.

Projekta ietvaros izveidotas 10 Nozaru ekspertu padomes (turpmāk NEP):

- ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares,
- kokrūpniecība (mežsaimniecība un kokapstrāde),
- enerģētika,
- pārtikas rūpniecība (+lauksaimniecība),
- būvniecība,
- tūrisms (+ skaistumkopšana),
- metālapstrāde, mašīnbūve, mašīnzinības,
- tekstilizstrādājumu, apģērbu, ādas un ādas izstrādājumu ražošana,
- poligrāfija un izdevējdarbība, papīra un papīra izstrādājumu ražošana, datorizains, transports un loģistika,
- uzņēmējdarbība, finanses, grāmatvedība, administrēšana (vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, komerczinības),
- elektronisko un optisko iekārtu ražošana.

Paredzēts, ka NEP ilgtermiņā iesaistīsies izglītības procesos (visos līmeņos).

Projekta ietvaros paredzēts veikt nozaru izpēti, noteikt darba tirgus prasības un nozaru pamatprofesijas, saistītas profesijas un specializācijas, izstrādāt nozares kvalifikācijas struktūru, atbilstoši Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras (EKI) 8 līmeņiem, izstrādāt vai pilnveidot profesiju standartus (kopā 80), pārstrukturēt profesionālās izglītības un tālākizglītības programmas, pielietojot moduļu pieeju (kopā 55 programmas), pilnveidot profesionālās kvalifikācijas eksāmenu saturu un norisi (kopā 30), piedalīties personu atlasē ārpus formālās izglītības iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču novērtēšanas un atzīšanas aprobācijai (kopā 80). Tiks izveidota e-datu bāze.

Projektu ieviešs laikposmā no 2010. gada 1.decembra līdz 2013. gada 30. novembrim.

Vērtējums

Studenti ir apmierināti ar iegūtās izglītības kvalitāti, turpretī darba devēji nav apmierināti.

Valodas apguve vidējās izglītības iestādēs pasliktinās, krievu valodu apgūst tikai 35% audzēkņu.

Informācijas tehnoloģiju iemaņu apguve ir laba, taču pēdējos gados tā pasliktinājusies.

Darba devēji aktīvi iesaistās profesionālās izglītības normatīvās bāzes un profesiju standartu izstrādāšanā, bet vērtējumi un rezultāti vēl nav zināmi.

Uzņēmējdarbības iemaņu apgūšana

Turpmāk analizēsim, vai sagatavotie speciālisti **spēs paplašināt darba tirgu** (vai tie spēs uzsākt uzņēmējdarbību).

Analīze veikta divos virzienos:

- 1) vai ir pieejamas izglītības programmas uzņēmējdarbībā,
- 2) vai speciālisti ir sagatavoti pārejai no izglītības uz uzņēmējdarbību.

Uzņēmējdarbību veido darbības saturs (nozare) un izpildījums, tāpēc uzņēmējdarbības uzsākšanai noder jebkādas zināšanas – gan tādas, kas nepieciešamas satura attīstībai, gan tādas, kas nepieciešamas uzņēmējdarbības organizācijai. Uzņēmējdarbības uzsākšanai rūpniecībā der zināšanas uz inovācijām orientētu tehnisko zinātņu nozarēs. Vismaz kādam no uzņēmējiem ir nepieciešamas zināšanas ekonomikā, vadībā un uzņēmējdarbībā.

Kā redzams 16. attēlā, profesionālajā izglītībā samazinājies izglītojamo skaits, kas izvēlējušies sociālās zinības, komerczinības un tiesības. No otras puses, Latvijā veicina mazo uzņēmumu veidošanos pakalpojumu nozarē, kur nepieciešamas vadītāja, jurista, ekonomista un grāmatveža prasmes. Tāpēc, sociālo zinību, komerczinību un tiesību zinības studējošo skaita samazināšana nav vēlama.

Pielikuma 1. tabulā redzams, ka profesionālo iestāžu reorganizācijas rezultātā izveidotajos kompetenču centros ir samērā maz ar uzņēmējdarbību saistītu studiju programmu, un piedāvātās programmas ir specializētas dažās nozarēs. Arī augstskolās ir iespējams apgūt specialitāti kopā ar uzņēmējdarbības pamatzināšanām (piemēram, agronoms ar specializāciju uzņēmējdarbībā). Uzņēmējdarbības pamatzināšanu apguve kopā ar citu profesiju ir pašreizējai Latvijas tautsaimniecības struktūrai piemērots modelis.

Plašākas uzņēmējdarbības studiju iespējas ir Rīgā.

Infrastruktūra pārejai no izglītības uz uzņēmējdarbību veidojas. Vairākas augstākās izglītības institūcijas ir izveidojušas organizācijas, kur studenti, mācoties augstskolā, var iegūtās zināšanas „izmēģināt” un nostiprināt praksē studentu vai augstskolas beidzēju izveidotos uzņēmumos. Tās galvenokārt paredzētas studentiem, kas apguvuši ekonomiku, vadību un uzņēmējdarbību, uz inovācijām orientētas tehniskās zinātnes.

Rīgas Ekonomikas augstskolas biznesa laboratorija (SSE Rīga BDL, izveidota 2004. gadā) piedāvā uzņēmējdarbības infrastruktūru jauniem uzņēmējiem – galvenokārt, augstskolas studentiem un absolventiem, bet arī tādiem, kas nav mācījušies augstskolā. Laboratorija jaunajiem uzņēmumiem deviņus mēnešus piedāvā aprīkotas darba vietas (pēc sešiem mēnešiem jāsāk maksāt telefona rēķini), sanāksmju telpas, mentoru atbalstu, grāmatvedības un juridiskos pakalpojumus, konsultācijas ar ekspertiem, pasākumus un vieslekcijas, lai popularizētu uzņēmējdarbību. Te darbu sākuši 25 uzņēmumi, tostarp SIA *Bungala* (dizaina papīra ražošana ar piejaukumiem), *Gateway Baltic* (eksporta konsultāciju uzņēmums), *Novitus e-learning Solutions* (e-apmācību risinājumu izstrāde), *321Lunch*.

Privātajā augstskolā *Turība* 2007. gadā ar *Swedbank* atbalstu ir izveidots studentu biznesa atbalsta centrs, lai atvieglotu studentiem patstāvīgas uzņēmējdarbības uzsākšanu. Biznesa atbalsta centra lietotājs var būt studenta uzņēmums, ja tas ir studenta pirmais uzņēmums un reģistrēts ne agrāk kā pirms gada, ja studentam uzņēmumā pieder vismaz 25% daļu un pārējie uzņēmuma īpašnieki arī ir biznesa uzsācēji, turklāt uzņēmuma apgrozījums nedrīkst pārsniegt 100 tūkst. LVL gadā. Biznesa atbalsta centra telpās studenta uzņēmums var strādāt, rīkot tikšanās, saņemt pastu un glabāt dokumentus, tās var reģistrēt kā studenta uzņēmuma juridisko adresi. Telpas ir bezmaksas, jāmaksā tikai par telpu uzkopšanu. Centra pakalpojumus var izmantot studiju laikā un pusotru gadu pēc augstskolas beigšanas. Ar centra atbalstu darbu uzsākuši 35 uzņēmumi.

Latvijas Universitātē uzņēmējdarbības atbalstam darbojas divas organizācijas:

- LU Inovāciju centrs - kopš 2006. gada, veicina LU zinātnieku atklājumu komercializāciju (patentu ieguve) un sadarbību ar uzņēmumiem;
- LU Vadības un uzņēmējdarbības mācību centrs - izveidots LU Ekonomikas un vadības fakultātē 2007. gada pavasarī, piedāvā tālākizglītību kursus topošiem un esošiem uzņēmējiem un citiem interesentiem.

Neviena no šīm organizācijām nav starpniekorganizācija pārejai no izglītības uz uzņēmējdarbību, tomēr tām ir nozīme uzņēmējdarbības veicināšanā. LU Vadības un uzņēmējdarbības mācību centrs rīko konkursus skolās par uzņēmējdarbības tematiku.

Rīgas Tehniskā universitātē izveidots studentu biznesa inkubators (izveidots 2010. gadā). Inkubatorā darbojas 11 uzņēmumi.

Ar izglītību saistītus uzņēmējdarbību veicinošus pasākumus piedāvā arī Nodarbinātības valsts aģentūra bezdarbniekiem, kuriem ir pabeigta vai nepabeigta izglītība uzņēmējdarbības specialitātēs. Aģentūra piedāvā finanšu palīdzību izglītības pabeigšanai un uzņēmējdarbības uzsākšanai.

Tikai neliela daļa cilvēku, kas iesaistījušies pieaugušo izglītībā, to dara, lai uzsāktu savu uzņēmējdarbību.

Vērtējums

Valsts izglītības politika ir vērsta uz sociālo zinātņu īpatsvara samazināšanu, sociālajās zinātnēs ir vislielākais maksas studentu īpatsvars.

Profesionālajā izglītībā samazinājies izglītojamo skaits, kas izvēlējušies sociālās zinības, komerczinības un tiesības.

Profesionālo iestāžu reorganizācijas rezultātā izveidotajos kompetenču centros ir samērā maz ar uzņēmējdarbību saistītu studiju programmu.

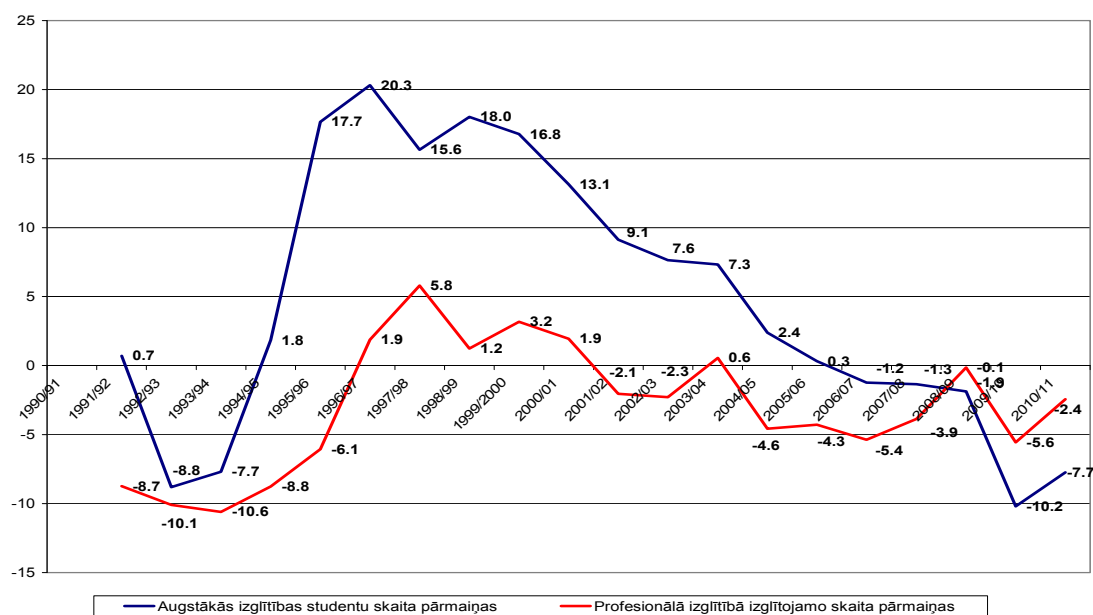
Profesionālās izglītības iestādēs un augstskolās ir iespējams apgūt specialitāti kopā ar uzņēmējdarbības pamatzināšanām (piemēram, agronoms ar specializāciju uzņēmējdarbībā).

Uzņēmējdarbības pamatzināšanu apguve kopā ar citu profesiju ir pašreizējai Latvijas tautsaimniecības struktūrai piemērots modelis, taču jāraugās, lai kombinētās studiju programmas nebūtu vienīgā iespēja apgūt uzņēmējdarbību.

Speciālistu izmantošanas efektivitāte

Pētīsim arī, vai sagatavotie speciālisti **tiek efektīvi izmantoti**.

Kaut gan izglītības nekad nevar būt par daudz, vēlams, lai iegūtās zināšanas un iemaņas tiktu atbilstoši izmantotas. Kā minēts iepriekš, augstākās izglītības iestāžu studentu skaits ir strauji palielinājies un pēc tam, demogrāfisko tendenču ietekmē, samazinājies. Turpretī, profesionālās izglītības iestāžu izglītojamo skaits ir vairāk samazinājies nekā pieaudzis (28. attēls).

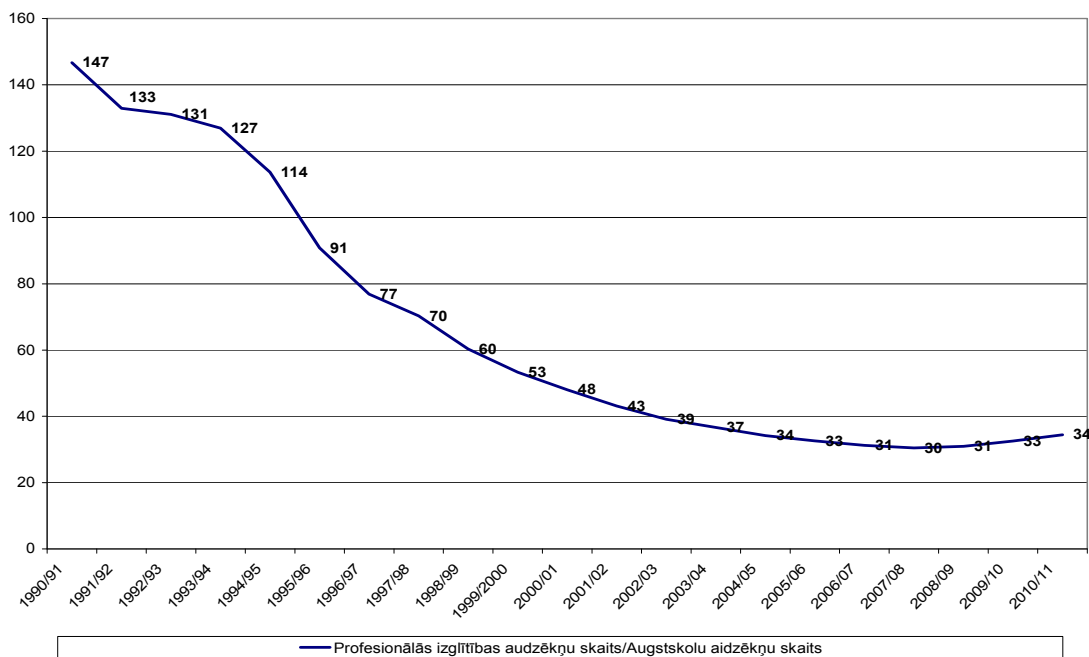

28. attēls. Izglītojamo skaita izmaiņas procentos pret iepriekšējo mācību gadu profesionālās un augstākās mācību iestādēs.

Avots: CSP

Studentu skaita pieaugumu augstākajā izglītībā ir veicinājuši valdības lēmumi, piemēram, lēmums, ka bērnudārzos un sākumskolās drīkst strādāt tikai ar attiecīgu augstāko pedagoģisko izglītību vai nepamatoti augstas izglītības prasības valsts pasūtījumu konkursos. Pateicoties tradicionāli augstam augstākās izglītības esamības novērtējumam, studentu skaits, bez papildus mudināšanas, strauji audzis sociālo zinātņu nozarēs un maksas studijās. Atsaucoties uz studētgrībētāju pieprasījumu radušās jaunas filiāles un augstskolas.

Kopsakarā ar augstākās izglītības pieejamību, ko nodrošina filiāles un elastīgu studiju režīmu, ir izveidojusies situācija, ka augstākā izglītībā studējošo ir vairāk kā vidējā profesionālā izglītībā studējošo (29. attēls).

29. attēls. Profesionālās un augstākās izglītības iestādēs izglītojamo skaita proporcija.

Avots: CSP

Šo tendenci ir vērts analizēt dziļāk no izglītības efektivitātes skatu punkta. Acīmredzot, sabiedrības izglītības līmenis ilgstoši neatbilst (ir par augstu) esošai tautsaimniecības vajadzībai, un ir jānoskaidro iemesls, kāpēc izglītība nedod pienācīgu atdevi.

Iepriekš minēts, ka augstskolās un koledžās mācās vairāk sievietes (2010./11. mācību gada sākumā 63,4 tūkst. sievietes un 40,4 tūkst. vīrieši) un arī beidz vairāk sievietes kā vīrieši (71,4% no beidzējiem ir sievietes un 28,6% ir vīrieši). Arī doktorantūru beidz vairāk sievietes kā vīrieši (attiecīgi 59,8% un 40,2%). (*Izglītības iestādes ...*, 2011). Turpretī darba tirgū sievietes alga ir zemāka kā vīriešu. Tā kā dzimumu diskriminācija ir aizliegta un zemāka sievietes alga parasti tiek skaidrota ar zemāku ieņemamo amatu, var secināt, ka izglītotu sievietes potenciāls netiek pienācīgi izmantots.

Vērtējums

Profesionālās izglītības aizstāšana ar augstāko izglītību un izglītotu sievietes potenciāla nepietiekama izmantošana liecina par izglītības efektivitātes problēmām.

Speciālistu eksports

Ņemot vērā izglītības intensitāti, iespējas iekļauties darba tirgū atbilstoši izglītībai un augsto emigrāciju, ir vērts padomāt, vai ir iespējams un vēlams **speciālistu eksports**.

Ir novērots, ka cilvēki tiecas iegūt izglītību Latvijā, lai dotos darbā ārvalstīs, sevišķi datorzinībās un medicīnā.

Piemēram, pēc veselības ministra Jura Bārzdiņa ārstata padomnieka, Teksasas universitātes asociētā profesora ārsta Uģa Gruntmaņa domām¹⁵ ir pārsteidzoši, ka Latvija 2010. gadā ir bijusi pirmajā vietā pasaulē pēc uzņemto medicīnas studentu skaita uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, tādēļ būtu nopietni jāpārskata uzņemamo medicīnas studentu skaits. Gruntmanis min piemērus, ka Igaunijā pēdējos 10 gadus medicīnas augstskolā uzņem 120 studentus gadā, Latvijā pagājušajā gadā 480 pašmāju medicīnas studentus – gan maksas, gan valsts samaksātās studijās. Viņš uzskata, ka Latvijā nevajadzētu uzņemt vairāk par 220 medicīnas studentiem, un saista šo vērtējumu ar samazinošos iedzīvotāju skaitu.

Viņš norādījis, ka arī dažādu specialitāšu ārsti Latvijā ir proporcionāli vairāk kā dažās Ziemeļvalstīs. Padomniekam šķiet, ka Latvijā ir pārāk daudz neiroķirurgu (Somijā 29, Latvijā 49), ginekologu (Latvijā 478, Somijā 352, Dānijā 365), anesteziologi-reanimatologi (Latvijā 420, Somijā 363, Dānijā 365)¹⁶.

Ir izskanējuši vērtējumi par izglītotu cilvēku pārprodukciju arī citās nozarēs un aicinājumi samazināt izglītojamo skaitu atsevišķās studiju programmas

Vērtējums

Zināšanu sabiedrības laikmetā ierobežot zināšanas vai zināšanu apguvi būtu nelabojama kļūda, taču arī izglītotu cilvēku neizmantošana mazina izglītībā ieguldīto līdzekļu efektivitāti.

Salīdzinot ar tautsaimniecības vajadzību, izglītības piedāvājums ir pārāk liels, tāpēc izglītotie ir spiesti strādāt izglītībai neatbilstošās profesijās vai pamest valsti (piemēram, medicīnas darbinieki), izglīto to cilvēku emigrācija netiek uztverta par valstisku zaudējumu.

Pastāvot neatbilstībai starp augstu sabiedrības izglītības līmeni un tautsaimniecības darbību zemas pievienotās vērtības sektoros, uzdevums ir nevis pielāgot izglītību tautsaimniecības pieprasījumam, bet, tieši otrādi, labāk izmantot tautsaimniecībā izglītības sistēmas sniegto potenciālu.

Lai varētu uzturēt pilnvērtīgu (augstas kvalitātes) profesionālo un augstāko izglītību esošajā demogrāfiskajā situācijā, kad izglītojamo skaits samazinās, vairāk jāpiesaista ārvalstu studenti, tādejādi eksportējot izglītības pakalpojumu, nevis izglītotus cilvēkus.

¹⁵ “Gruntmanis: arī medicīnā ir oligarhi.” Delfi, 2011. gada 15. jūlijs.

¹⁶ Ārstu skaits rēķināts uz iedzīvotāju skaitu (Pārbaudīt – kā) !!!!

5. Ieteikumi

1. Kontrolēt vispārējās izglītības kvalitāti un nepieļaut tās turpmāku pasliktināšanos.
2. Uzlabot latviešu valodas mācīšanu vispārējās izglītības sistēmās latviešu un nelatviešu izglītojamiem, tai skaitā uzlabot gramatikas zināšanas un spēju izteikties rakstveidā, lai nodrošinātu vienādas iespējas piedalīties darba tirgū un kvalitatīvi izpildīt administratīvo darbu.
3. Nepasliktināt svešvalodu apguvi visās izglītības sistēmās, tostarp atjaunot/uzlabot krievu valodas apguvi pamatizglītības sistēmās, lai topošie speciālisti nezaudētu būtisku konkurētspējas priekšrocību – spēju brīvi darboties Austrumu tirgos.
4. Nepasliktināt informācijas tehnoloģiju lietošanas iemaņu apguvi visās izglītības sistēmās, lai atslogotu NVA no tādu iemaņu apmācības, kuru iegūšana paredzēta izglītības sistēmā.
5. Veicot profesionālās izglītības reformas, rūpēties par vienmērīgu reģionālo pārklājumu, ar profesionālās izglītības iestāžu izvietojumu sekmēt vai vismaz nenoplicināt reģionu attīstību. Skolu izvietojumam ir jāatbilst situācijai, ka Latgales reģions ir trešais lielākais reģions pēc nodarbināto skaita.
6. Reformēto vidējās un augstākās profesionālās izglītības tīklu paredzēts pielāgot demogrāfiskajām tendencēm, taču nav zināms, kādas tās būs nākotnē saistībā ar darbaspēka pieejamību (emigrācija, imigrācija).
7. Reformu nepieciešamību profesionālās un augstākās izglītības efektivitātes paaugstināšanai var mīkstināt atbildīgāka izglītības koordinācija, rūpīgi izvērtējot katras nākošās valsts izglītības un zinātnes institūcijas dibināšanu un jaunu izglītības programmas atvēršanu, un studiju kvalitātes paaugstināšana ar programmu akreditācijas palīdzību.
8. Paredzēts pielāgot izglītības piedāvājumu nodarbinātības struktūrai un nodrošināt spēju reaģēt uz darba tirgus pieprasījuma izmaiņām – vēlami arī tautsaimniecības struktūras uzlabošanu veicinoši (apsteidzoši) pasākumi izglītībā un izglītības potenciāla pilnīgāka izmantošana tautsaimniecībā.
9. Profesionālās izglītības infrastruktūras veidošanā iesaistīt uzņēmējus (prakses uzņēmumos, sadarbība ar uzņēmumiem programmu veidošanā).
10. Izvērtēt situāciju, ka sievietes vairāk kā vīrieši apgūst izglītību, bet sievietēm ir zemāka darba samaksa (palielināt vīriešu iesaistīšanos izglītībā, izvērtēt profesionālo izglītību ieguvušo sieviešu nodarbinātības efektivitāti, izvērtēt izglītības kvalitāti).
11. Izvērtēt tendenci, ka augstākā izglītība aizstāj profesionālo izglītību un sabiedrības izglītības līmenis ilgstoši neatbilst (ir par augstu) esošai tautsaimniecības vajadzībai no izglītības efektivitātes skatu punkta, un ir jānoskaidro iemesls, kāpēc izglītība nedod pienācīgu atdevi.
12. Sekot finansējuma, tai skaitā ES struktūrfondu finansējuma izmantošanas efektivitātei.

Vēres

„Atbalsta mūžizglītību”. *Dienas Bizness*, 2011. gada 5. augusts.

Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas. (2007). Eiropas Savienības struktūrfondu nacionālā programma *Darba tirgus pētījumi*, projekts *Labklājības ministrijas pētījumi*, Nr.

VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1/0001/0003. Rīga, Latvijas Universitāte, Latvijas Universitātes aģentūra, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, SIA Baltkonsults.

Augstskolas reģionos: zināšanu un prakses mijiedarbe. (2011). Rīga: Zinātne.

Barševskis A. (2011). „Latvijas augstākās izglītības reformas - strupceļš vai attīstība?” Uzruna atklātā diskusijā par augstāko izglītību Latvijā *Darba tirgus prasības jeb kādam jābūt pasūtījumam augstākajā izglītībā?*, kuru organizēja RTU Rīgas Biznesa skolas, Rīgas Stradiņa universitātes un Rīgas Ekonomikas augstskolas absolventu asociācijas. Rīga, 02.05.2011.

Darba tirgus pieprasījuma ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas izpēte un pilnveidošanas iespēju analīze. (2007). Eiropas Savienības struktūrfondu nacionālā programma *Darba tirgus pētījumi*, projekts *Labklājības ministrijas pētījumi*, Nr.

VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1/0001/0003. Rīga, Latvijas Universitāte, Attīstības projektu institūts.

Detalizēts darbaspēka un darba tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros. (2007).

Eiropas Savienības struktūrfondu nacionālā programma *Darba tirgus pētījumi*, projekts *Labklājības ministrijas pētījumi*, Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1/0001/0003. Rīga, Latvijas Universitāte.

Geske A. Grīnfelds A., Kangro A. „Latvia on its way to a knowledge based society – opportunities, challenges and problems.” *Humanities and Social Sciences: Latvia*, Vol. 17, Issue 3 (Autumn 2009), pp 380 – 412.

Informatīvais ziņojums *Par ekonomikas atveseļošanas politikas virzieniem vidēja termiņa periodā.* Izskatīts MK 10.11.2009.

Informatīvais ziņojums *Par nepieciešamajām strukturālajām reformām augstākajā izglītībā un zinātnē Latvijas starptautiskās konkurētspējas paaugstināšanai.* Izskatīts MK 12.01.2010.

Informatīvais ziņojums *Par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā.* Izskatīts MK 08.06.2010.

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007. – 2013. gadam. (2006). Rīga: IZM.

Izglītības iestādes Latvijā 2010./2011. mācību gada sākumā. Informatīvais apskats. Latvijas Statistika, 2011.

Karjeras izglītība skolā. Pieredze 2009. (2010). Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra.

Mekša M. Latvijas augstākā izglītība Eiropas augstākās izglītības telpā. Uzruna atklātā diskusijā par augstāko izglītību Latvijā *Darba tirgus prasības jeb kādam jābūt*

pasūtījumam augstākajā izglītībā?, kuru organizēja RTU Rīgas Biznesa skolas, Rīgas Stradiņa universitātes un Rīgas Ekonomikas augstskolas absolventu asociācijas. Rīga, 02.05.2011.

Pētījuma par 8. un 11.klašu skolēnu profesionālajiem nodomiem un priekšstatiem par profesijām un pētījuma par 9. un 12.klašu skolēnu profesionālajiem nodomiem un priekšstatiem par profesijām salīdzinājuma ziņojums. Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra. Eksperte: Gita Paspārne, TQM.sc.mag. Rīga, 2007. gada jūlijs.

Profesionālās izglītības iestādes. Informācija interesentiem ar pamatizglītību 2001./2002. mācību gads. Profesionālās karjeras izvēles centrs. Rīga, 2001.

Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādņu 2010. – 2015. gada, kopsavilkums. <http://www.likumi.lv>

„Reorganizēs 26 profesionāli tehniskās skolas, veidojot deviņus kompetenču centrus.” DELFI, 2011. gada 22. februārī.

Rēvalde G. Reformu gaita augstākajā izglītībā 2010 -2012. Apaļā galda ekspertu diskusija *Augstākās izglītības strukturālo reformu izaicinājumi, uzdevumi un risinājumi Latvijā* 2011.gada 13.aprīlis

Rivža B. (2011). „Lietuvas un Igaunijas pieredze studiju programmu vērtēšanā pa jomām.” Apaļā galda ekspertu diskusija *Augstākās izglītības strukturālo reformu izaicinājumi, uzdevumi un risinājumi Latvijā* 2011.gada 13.aprīlis

Pozīcijas ziņojums par makroekonomikas politiku, nodokļiem un nodokļu administrēšanu. Latvijas ārvalstu investoru padome, 2011. gada 20. maijā. http://www.ficil.lv/faili/2011Web/2011PP_Lat/11%2005%2020%20Makroekonomika_nodokli.pdf

„Uzsāk profesionālās izglītības kompetences centru veidošanu.” <http://izglitibasportals.lv/skolu-direktoriem/zinas-par-izglitibu/izm-zinas/news/2011/02/22/uzsak-profesionalas-izglitibas-kompetences-centru-veidosanu>, skatīts 2011. gada 29. jūlijā.

Pielikums

1. tabula. Profesionālās izglītības iestāžu reorganizācijas shēma atbilstoši Ministru kabineta rīkojuma projektiem.

Reorganizējamā institūcija	Specializācija 2001./2002. gadā	Specializācija 2011./2012. gadā	Kompetences centrs
Preiļu AVS	Mazumtirdzniecības komercdarbība (4.g.) Pavārs (3 g.) Pavārs, konditors (3 g.) Šuvēja (2 g.) <i>Ir dienesta viesnīca.</i>	Mazumtirdzniecības komercdarbība (4 g.) Pavārs (3 g.; 1 g.) Ēdināšanas servisa speciālists (4 g.) Pārdevējs (1 g.) Frizieris (1 g.; 3 g.) Vizuālā tēla stilists (4 g.)	Viduslatgales PV
Višķu PVS	Sab. ēdināšana ar specializāciju uzņēmējdarbībā (4 g.) Lauku mājamatnieks ar specializācijām būvgaldnieks, metāldarbi (4 g.) Vides saimniecība (4 g.) Tehniskā servisa darbinieks ar specializāciju lauksaimniecības tehnikas ekspluatācijā (4 g.) Lauku pansiju un mazo viesnīcu vadītājs (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca.</i>	Ēdināšanas pakalpojumu speciālists (4 g.) Lauksaimniecības tehnikas mehāniķis (4 g.) Automehāniķis (4 g.) Lauku īpašumu apsaimniekotājs (4 g. un 2 g. maksas neklāt.)	
Dagdas AVS	Zemkopis ar specializāciju mežkopībā (4 g.) Kārtībnieks (4 g.) Pavārs, viesmīlis (4 g.) Lauku mājamatnieks ar specializāciju metāldarbos (4 g.) Lauku mājamatnieks ar specializāciju būvgaldnieks (3 g.) Lauku mājamatnieks ar specializāciju krāšņu mūrnieks, podnieks (3 g.) Mācīts būvstrādnieks (uzņem ar nepabeigtu	Automehāniķis (4 g.) Ēdināšanas pakalpojumu speciālists (4 g.) Apdares darbu tehniķis (4 g.) Apdares darbu strādnieks (2 g.) Programmas ar pedagoģisko korekciju: Pavāra palīgs (2 g.) Galdnieka palīgs (2 g.)	

	pamatizglītību) (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca.</i>		
Jaunaglonas AVS	Remontatslēdznieks (4 g.) Ceļu policists (4 g.) Būvgaļdnieks, namdaris (3 g.) Pavārs (3 g.) Lauksaimniecība (uzņem ar nepabeigtu pamatizglītību) (2 g.) <i>Ir dienesta viesnīca.</i>	Lauku tūrisma speciālists (4 g.) Automehāniķis (4 g.) Autoelektriķis (4 g.) Namdaris (4 g.) Datorsistēmu tehniķis (4 g.) Ģuļbūves ēku celtnieks (ar v.sk. priekšizglītību) (1 g.) Remontstrādnieks (ar ped. korekc.) (2 g.)	
Valmieras pārtikas ražotāju VS, bij. Valmieras arodģimnāzija	Mazumtirdzniecības komercdarbinieks (4 g.) Pavārs viesmīlis (4 g.) Pavāra palīgs (4 g.) Pārtikas produktu ražotājs ar specializāciju piena produktu ražošanā (3 g.) Konditors (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Pārtikas produktu ražošanas tehniķis Ēdināšanas pakalpojumi Mazumtirdzniecības komercdarbinieks	Valmieras PVS
Valmieras 36. AV	Grāmatvedis (4 g.) Viesmīlības servisa speciālists (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca (meitenēm)</i>	Viesmīlības servisa speciālists Tūrisma pakalpojumu komercdarbība Grāmatvedis	
Latgales Transporta un sakaru TS	Dzelzceļa pārvadājumu kustības vadības organizators (4 g.) Dzelzceļa automātisko sistēmu tehniķis (4 g.) Sliežu ceļu tehniķis (4 g.) Transporta pārvadājumu komercdarbinieks (4 g.) Automehāniķis (maksas) (4 g.) Transporta lokomotīvu tehniķis (4 g.) Biroja darba organizators (4 g.) Ekonomists grāmatvedis (4 g.) Programmēšanas tehniķis (4 g.)	Lokomotīvu saimniecības tehniķis (4 g.) Transporta vagonu tehniķis (4 g.) Sliežu ceļu saimniecības tehniķis (4 g.) Dzelzceļa transporta pārvadājumu organizācijas un kustības organizators (4 g.) Dzelzceļa transporta automātikas, telemehānikas un sakaru tehniķis (4 g.) Transporta pārvadājumu komercdarbinieks (4 g.) Grāmatvedis (4 g.) Klientu apkalpošanas speciālists (4 g.)	Daugavpils VT

	Ritošā sastāva tehniķis (4 g.) Atslēdznieks, virpotājs, frēzētājs (3 g.) Autoatslēdznieks (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Programmēšanas tehniķis (4 g.) Datu ievadīšanas operators (ES fin., 0,5 gadi) Automehāniķis (budž. (4 g.) un ES (1,5 g.)) Metālapstrādātājs (3 g.) Ciparu programmas vadības darbgaldu iestatītājs (4 g.)	
Daugavpils 1. AVS	Datortehnikas mehāniķis (4 g.) Biroja darba organizators (4 g.) Frizieris (3 g.) Drēbnieks (3 g.) Elektromontieris (3 g.) Šuvēja (2 g.) Izlīdzinošais ģimnāzijas kurss (1 g.)	Datorsistēmu tehniķis (4 g.) Frizieris (3 g.) Drēbnieks (3 g.) Elektromontieris (3 g.) Galdnieka palīgs (3 g.) Izlīdzinošais ģimnāzijas kurss (1 g.)	
Rēzeknes 14. AVS	Biroja darba organizators (4 g.) Saimniecības vadītājs (4 g.) Galdnieks (3 g.) Apdares darbu izpildītājs (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Ēku celtnieks (3 g.) Apdares darbu strādnieks (3 g.) Mēbeļu galdnieks (3 g.) Sekretārs (3 g.) Sanitārtehnisko iekārtu montētājs (3 g.) Interjera noformētājs (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Austrumlatgales PVS (centrs Rēzeknē un filiāles)
Rēzeknes Profesionālā VS	Lauku pansiju un mazo viesnīcu vadītājs (4 g.) Pārtikas produktu ražotājs ar specializāciju piena, gaļas produktu ražošanā un ēdienu gatavošanā (4 g.) Sabiedriskā ēdināšana ar specializāciju uzņēmējdarbībā (4 g.) Datorsistēmu tehniķis (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Datorsistēmu tehniķis Programmēšanas tehniķis Ēdināšanas pakalpojumu speciālists Viesmīlības pakalpojumu speciālists Pārtikas produktu ražošanas tehnologs Mazumtirdzniecības komercdarbība	
Lūznavas PVS	Tehniskā servisa darbinieks ar specializāciju autotransportā (4 g.) Mājturība ar specializāciju ēdienu gatavošanā	Automehāniķis (4 g.) Apdares darbu tehniķis (4 g.) Ēdināšanas pakalpojumu speciālists (4 g.)	

	(4 g.) Biroja darba organizators (4 g.) Uzņēmējdarbība zivkopībā un vides aizsardzībā (4 g.) Lauku mājamatnieks ar specializāciju metālapstrādē (3 g.) Celtnieks (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Zivsaimniecības zivkopis (4 g.) Siltuma, gāzes, ūdens tehniķis (4 g.) Autotransports (ESF – pēc 12. kl.) (1,5 g.)	
Zilupes AVS	Autoatslēdznieks (3 g.) Pavārs, šuvēja (3 g.) Zemkopis ar specializāciju mežkopībā (3 g.) Mācīts laukstrādnieks (2 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Automehāniķa palīgs (3 g.) Ēdināšanas pakalpojumi (3 g.) Būvstrādnieks (3 g.)	
Viļānu 41. AVS	Apgaismes, spēka tīklu un elektroiekārtu elektromontieris ar C1, B kategorijas autovadītāja tiesībām, traktorists ((3 g.) Drēbnieks (3 g.) Izlīdzinošais ģimnāzijas kurss (1 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Elektriķis (4 g.) Automehāniķis (4 g.) Mazumtirdzniecības komercdarbinieks (4 g.) Elektromontieris (no 17.g.v.) (1 g.)	
Latgales Amatniecības meistarų skola	Koka ēku celtnieks ar specializāciju namdaris (4 g.) Tekstilizstrādājumu ražošanas tehnoloģija (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Namdaris (pēc 9. un 12. klases) Aukle	
Aizkraukles AVS	Biroja darba organizatore (4 g.) Automehāniķa palīgs, zemessargs (4 g.) Automehāniķa palīgs, ugunsdzēsējs (4 g.) Namu apsaimniekotājs (4 g.) Apdares darbu strādnieks (3 g.) Būvgaldnieks (3 g.) Izlīdzinošais ģimnāzijas kurss (1 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Automehāniķis (4 g.) Sekretāre (4 g.) Būvizstrādājumu galdnieks (4 g.) Apdares darbu strādnieks (2 g.)	Aizkraukles PVS

Viesītes AVS	Lauku mājamatnieks ar specializāciju krāšņu mūrnieks (4 g.) Biroja darba organizācija (4 g.) Pavārs, viesmīlis (4 g.) Pavārs (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Celtniecības un ceļu būves mašīnu mehāniķis (4 g.) Datorsistēmu tehniķis (4 g.)	
Valsts Priekuļu lauksaimniecības tehnikums	Agrouzņēmumu komercdarbība (4 g.) Tehniskā servisa darbinieks ar specializāciju lauksaimniecības mehanizācijā (4 g.) Vides saimniecības speciālists (4 g.) Biroja darba organizators (4 g.) Tehniskā servisa darbinieks ar specializāciju lauksaimniecības autotransportā (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	<i>Mācības klātienē:</i> <i>ar pamatskolas izglītību (4 g.)</i> Autoelektriķis Automehāniķis Lauksaimniecības tehnikas mehāniķis Datorsistēmu tehniķis Ekotūrisma speciālists Sekretārs Agrārā sektora komercdarbinieks Vides iekārtu tehniķis <i>ar vidējo izglītību (1,5 gadi) ESF finansējums</i> Autoelektriķis Automehāniķis Lauksaimniecības tehnikas mehāniķis Ekotūrisma speciālists Agrārā sektora komercdarbinieks <i>Mācības neklātienē:</i> <i>ar pamatskolas izglītību (4 g.)</i> Automehāniķis Lauksaimniecības tehnikas mehāniķis <i>ar vidējo izglītību (1,5 gadi)</i> Automehāniķis Lauksaimniecības tehnikas mehāniķis	Priekuļu un Jāņmuižas valsts tehnikums
Jāņmuižas PVS	Autoatslēdznieks (4 g.) Sabiedriskā ēdināšana ar specializāciju	Ēku celtnieks Automehāniķis	

	uzņēmējdarbībā (4 g.) Lauksaimniecības uzņēmuma vadītājs (4 g.) Apdares būvdarbu meistars (4 g.) Pavārs (3 g.) Augstākās kvalifikācijas kurss (1 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Datorsistēmu tehniķis Ēdināšanas pakalpojumu speciālists Ēku inženiertīklu tehniķis Lauku īpašumu apsaimniekotājs	
Ogres Amatniecības VS	Mākslas izstrādājumu izgatavotājs (trikotāžas apģērbu modelētājs) (4 g.) Mākslas izstrādājumu izgatavotājs (tekstils) (4 g.) Mākslas izstrādājumu izgatavotājs (keramika) (4 g.) Ādas amatnieks (4 g.) Reklāmas servisa darbinieks (4 g.) Grāmatvedis (4 g.) Drēbnieks (3 g.) Konditors (3 g.) Galdnieks (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	<i>Pēc 9 klases (4 g.)</i> Interjera noformētājs Vizuālās reklāmas noformētājs Multimediju dizaina speciālists Apģērbu modelētājs Mākslas tekstilizstrādājumu modelētājs Koka māksliniecisko izstrādājumu izgatavotājs Maizes un miltu konditorejas izstrādājumu speciālists Tūrisma pakalpojumu komercdarbinieks Reklāmas pakalpojumu komercdarbinieks Viesmīlības pakalpojumu speciālists <i>Ar vidusskolas izglītību</i> Interjera noformētājs Konditors Drēbnieks	Ogres VT
Ogres Meža tehnikums	Koka ēku celtnieks ar specializāciju guļbūvē (4 g.) Datortīkla tehniķis (4 g.) Mežizstrādes tehnoloģija (4 g.) Uzņēmējdarbība mežsaimniecībā (4 g.) Mežsaimniecības strādnieks (3 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Mežsaimniecības tehniķis (4g.) Meža mašīnu mehāniķis (4 g.) Namdaris (4 g.) Meža mašīnu operatori (1.5 g.)	
Ogres PVS	Lauku mājamatnieks ar specializāciju galdnieks, namdaris (4 g.)	Datorsistēmu tehniķis (4g.;1,5g.) Elektronikas tehniķis (4g.;1,5g.)	

	Mazo uzņēmumu grāmatvedis (4 g.) Datoru programmsistēmas (4g.) Ceļu policists (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Būvizstrādājumu galdnieks (4 g.) Galdnieks (1 g.) Klientu apkalpošanas speciālists (4 g.) Grāmatvedis (4 g.) Lietvedis (1 g.)	
Smiltenes PVS	Celtniecības un ceļu būves mašīnu mehāniķis (4 g.) Komerzinības (4 g.) Automehāniķis (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	Celtniecības un ceļu būves mašīnu mehāniķis (4 g.) Automehāniķis (4 g.)	Smiltenes VT
Smiltenes tehnikums	Komercedarbība (4 g.) Veterinārija (4 g.) Lauku tūrisma saimnieciskais darbinieks (4 g.) Sabiedriskā ēdināšana ar specializāciju uzņēmējdarbībā (4 g.) <i>Ir dienesta viesnīca</i>	<i>Ar pamatskolas izglītību (4 g.):</i> Lauku tūrisma speciālists Ēdināšanas pakalpojumu speciālists Veterinārārsta asistents Viesnīcu pakalpojumu speciālists Agrārā sektora komercdarbinieks <i>Ar vidusskolas izglītību (1 g.):</i> Pavārs Viesmīlis	

Apzīmējumi: VS – vidusskola, AVS – arodvidusskola, PVS – profesionālā vidusskola, VT – valsts tehnikums, TS – tehniskā skola, KC kompetences centrs

